

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚE SOCIALE -POLITICE**

**ETICA PEDEPSEI
PRIVATIVE DE LIBERTATE**

Teză de doctorat

Conducător științific,
Prof. univ. dr. Carmen Cozma

Doctorand,
Oana-Roxana Rusu (c. s. Pavel)

2018

CUPRINS

Introducere	4
Capitolul I	
Pedeapsa privativ de libertate în etica juridic	18
I.1.No iunea de pedeaps în filosofie i în drept	
I.2. Tr s turi ale pedepsei i scopuri ale sanc iunii penale	
I.3.Tipuri de pedepse	
I.4. Origini ale pedepsei privative de libertate	
I.5. Dreptatea ca simbol	
I.6. Procesul lui Socrate	
I.7. Dreptul de a pedepsi	
I.8. Legea i for a	
I.9. Principii de aplicare a pedepsei în etica juridic	
Capitolul II	
Teorii etice ale pedepsei	48
II.1. Pedeapsa în etica juridic	
II.2. Teorii etice ale pedepsei care au la baz retributivismul	
II.2.1. Retributivismul i etica pedepsei	
II.2.2.Etica i pedeapsa capital	
II.3. Teorii etice ale pedepsei care au la baz utilitarismul	
II.3.1 Utilitarism i tragere la r spundere penal a f ptuitorului	
II.3.2. Sanc iunea penal în viziunea lui Jeremy Bentham	
II.3.3. John Stuart Mill i aplicarea pedepsei conform principiului utilitarist	

II.3.4. Teoria privind descurajarea sau prevenirea s vârii de infrac iuni

II.3.5. Teoria izol rii de societate

II.3.6. Teoria privind restaurarea fizic i moral a f ptuitorului

II.3.7. Teoria aboli ionist

II.3.8. Teoria educa iei morale

II.3.9. Teoria restaurativ

II.4. Teorii mixte privind pedeapsa

II.5. Teorii privind func ia expresiv a pedepsei

Capitolul III

Etica i societatea captivilor. *Bullyingul punitiv*: Implica ii etice.....69

III.1. Valorile etice i via a carceral

III.2. Categoriile de infractori

III.3. Respectarea drepturilor omului în închisoare

III.4. *Bullyingul punitiv* – implica ii etice ale stigmatului, ru ini i umilin ei celor suspecta i, aresta i i condamna i i ale apropia ilor lor

Concluzie.....91

Bibliografie.....97

Introducere

Problema pedepsei, dar și cea privind demnitatea umană a celor privați de libertate, revine în atenție constant; indiferent dacă sunt vremuri pașnice ori timpuri tulburate de frământări politice, etnice sau religioase, este necesară o reevaluare și o reconsiderare a conceptelor de dreptate, libertate, siguranță, pedeapsă.

Lucrarea „Etica pedepsei privative de libertate” vine în întâmpinarea nevoii practicienilor dar și celor ce sunt apropiați de domeniile drept și etică pentru a le releva sau clarifica anumite aspecte legate de aplicarea normelor etice în dreptul penal, în special în ce privește problema pedepsei. Cadru conceptual vizează următorii termeni cheie: dreptate, echitate, libertate, drept, pedeapsă, închisoare, drepturile omului. Până în prezent nici în literatura juridică, nici în domeniul eticii românești, nu s-a realizat o scriere care să reflecte un interes pentru problema pedepsei în dreptul penal privit din perspectivă etică.

Eforturile specialiștilor de a dezvolta un nou cadru pentru politica penală par să nu reușească semnificativ pe baza teoriilor tradiționale ale pedepsei. Incapacitatea sistemului penal de a aborda eficient problemele contemporane ale sancțiunii penale a determinat întoarcerea spre gândirea și filosofia morală ca mijloc de evaluare a rolului pedepselor în societate.

Se impune a reorienta reforma penală, printr-o abordare interdisciplinară a instituției controversate a pedepsei, deoarece abordările separate de drept, de filosofie, de sociologie ori de psihologie sunt insuficiente odată ce se concentrează doar pe o anumită latură a problemei și nu reușesc să capteze complexitatea.

În demersul pe care l-am propus, ne raportăm etic la problema juridică a pedepsei privative de libertate, având drept cuvintele ilustrului orator roman Cicero care considera că „trebuie să învârm teoria dreptului din chiar miezul filosofiei”.¹ Drumul de parcurs a fost scurt ca timp, dar lung ca cercetare, lucrarea extinzându-se atât pe planul filosofic cât și pe planul dreptului, fiind la interferența eticii cu țiințele juridice, la întâlnirea filosofiei dreptului cu penologia și dreptul execuțional penal. Ea presupune deschiderea unei noi căi, de abordare din perspectivă etică, a unei probleme vechi, dar atât de actuale precum pedeapsa.

O serie de idei privind pedeapsa, apar înănd gânditorilor de-a lungul timpului, analizate și dezbătute în lucrare vor fi raportate la prezent, atât la legislațiile mondiale, dar mai ales la modificările legislative recente din dreptul penal român. Se impune evaluarea disputelor morale despre pedeapsă, în special în ce privește pedeapsa legală.²

În expunerea ce urmează, accentul este pus pe elemente privind etica normativă și etica aplicată, mai ales pe explorarea și analiza dilemelor etice și a situațiilor conflictuale ce apar în legătură cu sistemul de drept penal penitenciar. Trebuie menționat că, la orice nivel, este necesară o serie de reguli și principii pentru a ajuta în luarea deciziilor când apar probleme de ordin moral. Când nu există o bază educațională etică, ființa umană se va baza pe sentimente, emoții, instincte și valori personale, dar acestea nu pot realiza un suport potrivit pentru a răspunde dilemelor morale. Un comportament etic înseamnă a face alegerea potrivită, astfel că ar trebui să existe un ghid pentru bine și rău, pentru cum trebuie acționat pentru a face loc binelui sau a evita răul.

¹ Marcus Tullius Cicero, *Despre legi*, în *Opere*, volumul II, Editura Univers, București, 1973, p. 190.

² Barbara MacKinnon, Andrew Fiala, *Ethics: Theory and Contemporary Issues*, Cengage Learning, Stamford, 2015, p.364.

Etica, ramur a filosofiei care examineaz valorile umane, începând cu întreb ri despre cum trebuie s tr im i s ac ion m, pune accent pe probleme de conduit , responsabilitate, diferen a dintre bine i r u, corect i gre it,³ presupune un set de reguli sau un ghid pentru un anumit grup de ac iuni precum cele juridice. Etica este fundamental în via a fiec ruia pentru c implic a face alegeri morale zilnice vizând în primul rând ce este pozitiv i ce este negativ, i, astfel, întreb rile etice sunt în inima chestiunilor vitale din via a fiec ruia.⁴ Trebuie avute în vedere atât morala social , cât i morala convingerii personale. Etica dreptului penal descrie un set de reguli i ghidaje pe care speciali tii profesiilor juridice trebuie s le adopte în îndeplinirea atribu iilor lor. Etica impune a l sa deoparte morala personal pentru a ac iona conform unui anumit cod de conduit profesional .⁵

Etica juridic penal încearc s ofere r spunsuri la probleme diverse, precum: dac i când e adecvat s determini pe cineva s se supun la tratament medical sau la internare medical , eventual împotriva voin ei sale; când s trimi i o persoan în închisoare pentru a o ajuta s - i schimbe comportamentul în scopul redobândirii libert ii, etc. De asemenea, etica este foarte important în deciziile privind secretul profesional, recurgerea la for i pe tot parcursul procesului penal, pentru c participan ii la procedurile ce privesc arestarea, judecarea, condamnarea i executarea hot rârii aplicate unui f ptuitor pot fi tenta i s abuzeze de puterea lor.

Pedeapsa, frontul comun al istoriei, filosofiei, dreptului i religiilor, a dat na tere la multe concep ii i la o serie lung de justific ri ale sanc ion rii celor care încalc normele societ ii. A trata despre pedeaps

³ Philip Stokes, *Philosophy 100 Essential Thinkers*, Enchanted Lion Books, New York, 2006, p.212.

⁴ Scott B. Rae, *Moral Choices: An Introduction to Ethics*, Zondervan, Michigan, 2009, p.252.

⁵ Sharon Hayes, *Criminal Justice Ethics*, Routledge, London, 2015, p.11.

implic un echilibru pe bază de reflecție între considerațiile morale și cadrul legal relevant.⁶

Pornind din antichitate, virtuți precum cumpătarea, înțelepciunea, curajul și dreptatea erau cele care trebuiau să ghideze comportamentul oamenilor. Aristotel considera că virtutea este un mijloc între o lipsă și o exagerare, reprezentând un fel de a fi, dobândită și durabilă, binele însuși.⁷ Dreptatea era considerată, ca și la Platon⁸, virtutea cea mai cuprinzătoare. Problema etică a pedepsei este întâlnită încă de la Platon, fiind considerată de filosof de maximă importanță. Timpul nu a diminuat nici relevanța, nici complexitatea naturii pedepsei.⁹

Viciul, fiind o pornire spre rău, atrage conflictele cu normele morale și, în cele din urmă, penale. Atenția ar trebui axată pe modalitățile în care ar putea fi educat fiecare membru al societății în spiritul virtuții, cum trebuie procedat ca viciile să se diminueze, ca oamenii, încă de la vârste fragede, să înțeleagă ce este bine, să studieze Aristotel și Platon, iar nu cum să înelenească și să se ia în seamă surse de autoritate pentru a limita pedeapsa privativă de libertate, cu cheltuielile ei de energie, financiară dar și morale, prin investiții în educație.

Atitudinea către criminalitate și infracțiune s-a schimbat, totuși, odată cu progresul educației, pedeapsa din zilele noastre nefiind atât de aspră ca în urmă cu câteva sute de ani. Nu doar infracțiunea sau sancțiunea în sine s-au transformat, ci mai ales relația dintre ele și felul în care societatea se

⁶ Alejandro Chehtman, *The Philosophical Foundation of Extraterritorial Punishment*, Oxford University Press, Oxford, 2010, p.5.

⁷ Aristotel, *Etica Nicomahică*, Editura Enciclopedică, București, 1988, p. 18.

⁸ Platon, *Republica*, în *Opere*, vol. V, Editura Enciclopedică, București, 1986, p. 87.

⁹ John Kleining, *Punishment and Desert*, Martinus Nijhoff, Hague, 1973, p. 4.

raportează la acestea.¹⁰ Cu toate acestea pedeapsa privativ de libertate are multiple implicații nedorite, tratamentul acordat celor ce încalc legea penală, cât și supraaglomerarea din penitenciare afectând puternic pe cei trași la răspundere și împovărându-i suplimentar, inutil.

Având o bază educațională etică, ființa umană se poate cizela și ridica deasupra viciului, optând pentru virtute. Cicero susținea că „omul are un anumit potențial pe care trebuie să-l valorifice pentru că viața sa să nu fi fost trită în van. Pentru om, binele reprezintă buna cărmuire a propriei vieți, prin apelarea la virtuți: dreptate, cumpătare, curaj, înțelepciune. Omul poate alege prin conduită să se sacifice într-un fel sau în altul, are libertatea de a alege între virtute și viciu, de a se ridica spre perfecțiune prin inteligența sa și a face bine...Virtutea este natura desvârșită și dusă până la cea mai înaltă treaptă a ei”.¹¹

Fapta antisocială a făcut parte din comunitatea umană de milenii. Oamenii care nu se conformau normelor grupului au fost sancționați în mai multe moduri: de la exilare la biciuire și alte pedepse corporale și până la pedeapsa cu moartea. Analiza pedepsei privește sancțiunile impuse în diferite culturi și vremuri, abordând câteva probleme interesante precum capacitatea pedepsei de a reforma un infractor, cum trebuie procedat pentru ca pedeapsa să se potrivească faptei și vârșite ori rolul victimei în stabilirea gradului de severitate a sancțiunii penale.

Lucrarea implică o dezvoltare a conceptului de pedeapsă raportat la etică, presupune o integrare cunoscutele filosofico-etice și juridice în interiorul unei reflecții libere și personale pe această temă, cu exercitarea gândirii și stăpânirea ei cu o schimbare interioară în sens pozitiv.

¹⁰ Michael H. Tonry, *Why Punish? How Much?*, Oxford University Press, Oxford, 2011, p.42.

¹¹ Cicero, *op.cit.*, p. 192.

Încercăm să oferim o imagine amplă asupra pedepsei, în special a celei legale, privind modul în care a fost folosită în diferite societăți și în diferite momente ale istoriei și gândirii umane, inclusiv prin schițarea unui portret al închisorii de-a lungul timpului. De asemenea, încercăm să evaluăm impactul pedepsei legale asupra societății și răspunsul comunității la pedeapsa privativă de libertate.

Lucrarea de doctorat *Etica pedepsei privative de libertate* este concepută și realizată interdisciplinar implicând un studiu critic efectuat în mod sistematic al unei game de idei și probleme avute în atenție.

Deși uneori pare impersonal, sancțiunea penală este necesară pentru a restabili balanța morală, pentru a „neutraliza otrava”, „a repara datoria față de societate”, a anula infracțiunea. Relația pedepsă-rău este de natură contingentă, reprezintă o consolă pentru victimă și avertizare pentru restul populației.¹² Este important să se respecte proporționalitatea ca măsură a ofensei aduse, a vătămării și vârșite. Prin pedeapsă, societatea comunică aversiunea față de comportamentul antisocial, față de anumite fapte și stabilește limitele unei comportări acceptabile. Trebuie să existe o corespondență între fapt și pedeapsă. Fcitorii sunt pedepsiți nu doar pentru a fi reformați sau pentru a determina pe alții să nu se vârească în infracțiuni, dar pentru a înine dreptmăriturii eficacității constrângerilor impuse de morală și ordinea legală. Este foarte important însă că noțiunea de pedeapsă colectivă să fie exclusă.¹³

Dreptatea era considerată „virtutea perfectă”¹⁴ în concepția lui Aristotel și „podoaba cea mai frumoasă a virtuții”¹⁵ de către Cicero. Măsurile prin care să fcut dreptate au variat de-a lungul timpului, pedeapsa ocupând un

¹² Paul O’Hara, *Discours on Ethics*, Ed. Xlibris Corporation, 2012, pp.81-83.

¹³ Christopher D. Marshall, *Beyond Retribution: A New Testament Vision for Justice, Crime and Punishment*, Wm.B. Eerdmans, Publishing Co, Cambridge, 2001, p.110.

¹⁴ Aristotel, *op.cit.*, p.106.

¹⁵ Marcus Tullius Cicero, *Despre îndatoriri*, Editura Univers, București, 1973, p. 233.

rol important în încercarea de a restabili un echilibru în societate. Uneori, acest echilibru cerut de justiție se poate îndeplini, în cazuri concrete, prin privare de libertate a celui care a încălcat norma juridică și a tulburat viața societății prin fapta sa.

Închisoarea reprezintă o instituție organizată să protejeze comunitatea împotriva a tot ceea ce este perceput a fi pericol social premeditat.¹⁶ Suferința determinată de pedeapsă pentru fiecare individ a fost considerată ca fiind tocmai primul satisfacător obținut prin încălcarea legii¹⁷ în cazul infracțiunilor intenționate. În alegerea instituției penitenciare, un univers condus de valori și reguli proprii, și a persoanelor care își însușesc pedeapsa în cadrul ei au implicat studii venind dinspre drept, criminologie, psihologie, psihiatrie, sociologie, etc. și filosofie.

Pedeapsa văzută în context etic impune mizeria care vor da roade nu imediat, ci într-o perspectivă de lungă durată, în acest „univers al așteptării închise, în care marele supliciu este timpul”.¹⁸ În sens juridic, libertatea înseamnă a nu fi în detenție, reținut, arestat sau condamnat la o pedeapsă privativă de libertate de instanțele punitive ale statului. Libertatea poate fi văzută, astfel, în sens negativ, ca absența oricărui gen de constrângeri. Când este pedepsit un infractor, îi se aplică un tratament pe care, în mod normal, în alte circumstanțe, ar fi greșit să se facă, astfel că, raportat la cadrul moral și politic existent, devine necesară să existe o justificare a pedepsei. Cele mai noi, atractive și plauzibile teorii privind reformarea morală și socială sunt motivate de un respect puternic pentru umanitatea condamnatului. Atât victimei cât și infractorului trebuie să le fie protejate

¹⁶ John J. DiIulio Jr., *Governing Prisons – A Comparative Study of Correctional Management*, Free Press, New York, 1990, p. 14.

¹⁷ Herbert Lionel Adolphus Hart, *Punishment and Responsibility*, Oxford University Press, Oxford, 2008, p.47.

¹⁸ Gheorghe Florian, *Psihologie penitenciară*, Editura Oscar Print, București, 1996, p. 5.

drepturile și calitatea de ființă morală. Pedepsa implică constrângeri inerente, iar pentru eficiența scopului ei este necesară o transformare morală care să fie însuși de condamnat.¹⁹

Penitenciarul, ca instituție și clădire impozantă prin arhitectura sa, este atât de cunoscut, încât oricine ar putea crede că a funcționat dintotdeauna, în toate sistemele juridice; e greu de imaginat că a fost un moment în istorie în care închisoarea nu a existat.²⁰ Preocuparea pentru această instituție i-a determinat chiar și pe cei mai mari gânditori ai omenirii să ia în considerare eficientizarea unei măsuri privative de libertate. De exemplu, Jeremy Bentham a proiectat un model de închisoare, Panopticon, care era un tip special de construcție instituțională. Aceasta permitea supravegherea tuturor de înușilor unei instituții printr-un singur paznic fără ca de înuși să poată să spună dacă sunt sau nu supravegheați. Denumirea provine de la Panoptes din mitologia greacă, care era cunoscut ca fiind un paznic foarte eficient, fiind un uriaș cu o sută de ochi.²¹

Tema vizând etica pedepsei privative de libertate are o puternică conexiune cu domeniul drepturilor omului, în general, și a celor suspectați, areștați sau de înuși; vizează tot ce ține de comportamentul celor aflați în penitenciar, raporturile dintre condamnați și relațiile dintre aceștia și celelalte persoane: personal, familie, societate. Respectarea normelor etice are un rol fundamental în dezvoltarea unui cadru care să ajute reintegrarea în societate a condamnaților la o pedeapsă privativă de libertate.²²

¹⁹ Antony Ellys, *The Philosophy of Punishment*, Imprint Academic Philosophy Documentation Center, Charlottesville, 2012, p. 2.

²⁰ Norval Morris, *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*, Oxford University Press, 1998, p.8.

²¹ Jeremy Bentham, *Panopticon or the Inspection House*, Vol.I, T.Payne, London, 1791, p. 222.

²² Cristian-Eduard Ștefan, *Etica și deontologie în sistemul penitenciar*, Editura Pro Universitaria, București, 2013, p.13.

Închisoarea este considerat o component esențial a sistemului juridic penal, o resursă ce trebuie condusă rațional și eficient pentru a atinge obiectivele ei.²³ Penitenciarul este o lume artificială cu un sistem total diferit de viață din afară, condamnații trăiesc într-un cadru restrâns și controlat, departe de ceea ce se petrece dincolo de gardurile înalte, sârma ghimpată și pereții de beton.²⁴ Fiind o „societate a captivilor”, închisorile nu sunt toate la fel, ci diferă în mod semnificativ în ceea ce privește calitatea vieții din ele: unele sunt mai curate, altele murdare, unele pline de revolte, în altele domnește ordinea, unele oferă programe speciale de educație și tratament, altele au puștine astfel de facilități.

Cercetătorul se lovește mereu de statistici, teorii netestate, eternelle glume carcerale și presupuziții sociologice. Toate acestea sunt prezentate cu un aer defensiv, societatea le acceptă ca atare, fără a mai contesta condițiile de trai ale celor excluși din comunitate și trimiși dincolo de grădii, astfel încât, închisorile au rămas locuri neproductive, pline de mizerie și violență.²⁵

Lucrarea „Etica pedepsei privative de libertate” are în centrul său pe cel care, încălcând legea, va fi condamnat la o pedeapsă privativă de libertate în cadrul unui proces penal. Care ar fi sancțiunea potrivită care ar aduce un bine făptuitorului, dar și societății? Binele lui ar putea consta în încercarea de a-l face să conștientizeze ceea ce a făcut, că a făcut un rău, că adus un prejudiciu prin fapta sa văturoasă, a-l ajuta să se îndrepte și să se reintegreze social. Binele societății ar trebui să conste în prevenirea și văturii de noi fapte penale prin conștientizarea publică a pericolului acțiunilor care afectează diverse aspecte ale vieții celorlalți și pentru că, a fi un bun cetățean înseamnă, pe lângă alte calități, să respecte normele.

²³ John J. DiIulio Jr., *op.cit.*, p. 13.

²⁴ Jeffrey Ian Ross, *Beyond Bars*, Alpha Books, New York, 2009, p.3.

²⁵ John J. DiIulio Jr., *op.cit.*, p. 3.

Pentru a înțelege fenomenul sancționării și provocările morale ale pedepsei, este nevoie de analiză atentă a mai multor probleme precum: teorii ale pedepsei, principii de aplicare a pedepsei, etica pedepsei capitale, ruinele și efectele acesteia, efecte pozitive și negative, ruinele ca efect al pedepsei, dar și consecințele devastatoare ale expunerii la umilință. Discursul se referă la cel care, încălcând legea, va fi condamnat la o pedeapsă privativă de libertate în cadrul unui proces penal.

Lucrarea este structurată în trei capitole. Primul se referă la pedeapsa privativă de libertate în etica juridică, include generalități privind noțiunea de pedeapsă în filosofie și drept, tipuri de sancțiuni penale și scopuri ale pedepsei. Facem referiri la un scurt istoric al începuturilor sancțiunii privative de libertate și vom aborda originea ideii de dreptate și pedeapsă întruchipată în zei și justiție cu toată simbolistica sa în diverse culturi. Totodată, facem precizări în legătură cu dreptul statului de a pedepsi (*jus puniendi*) și vom analiza principiile etico-juridice ale pedepsei.

Al doilea capitol se referă la ideile care s-au consolidat în teoriile etice ale sancțiunii penale. Teoriile retributiviste vor fi analizate și trecute prin filtru actual, evaluate și urmărită evoluția lor începând cu *lex talionis* și terminând cu pedeapsa etatică. Scrierile lui Immanuel Kant și Georg Wilhelm Friedrich Hegel pe acesta temă sunt reprezentative pentru teoria retributivistă. Teoria pedepsei ca răspuns are în vedere faptul că nesocotirea intenționată a unei norme penale reprezintă condiția necesară și suficientă pentru ca statul să tragă la răspundere pe infractor pentru că acesta merită.

O problemă delicată în ce privește instituția sancționării umane este reprezentată de pedeapsa capitală, interzisă în Uniunea Europeană, dar încă valabilă în anumite state ale lumii. Dezbaterile privind condamnarea la moarte a criminalilor este lungă și fiecare parte are argumente în favoarea și în defavoarea ei, dar cert este că, în pofida vechimii acestei pedepse lipsite de umanitate, eficientizarea ei lasă de dorit prin efectele sale ireversibile,

mai ales că au fost prea multe condamnări eronate pentru ca susținătorii acestei pedepse să mai poată să creeze argumente pentru a o susține.

Teoriile utilitariste au avut, de asemenea, un puternic impact asupra ideilor privind pedeapsa, cei mai de seamă reprezentanți fiind Jeremy Bentham și John Stuart Mill care pledează pentru bunăstarea omeniilor și fericirea generală drept condiții esențiale ale moralității. Pedeapsa își află, astfel, utilitatea în diminuarea neplăcerilor și creșterea cumulului plăcerii prin descurajarea și vârlări de fapte antisociale pe viitor.

Au existat și teorii care au încercat să combine cele două mari ramuri ale gândirii privind justificarea pedepsei. H.L.A. Hart a analizat diverse elemente ale fiecărei linii de gândire și a concluzionat că acestea ar putea fi valabile în anumite momente pe parcursul tragerii la răspundere a celui ce a săvârșit o faptă sancționată penal. Filosoful John Rawls are în vedere dreptatea ca echitate (*fairness*), promovează interesele celor mai dezavantajați membri ai societății și consideră că fiecare persoană are drepturi și libertăți fundamentale care trebuie să fie respectate de ceilalți membri ai societății. În lucrarea „O teorie a dreptului” Rawls încearcă să reconcilieze valori precum libertatea și egalitatea.

O teorie privind tragerea la răspundere privește pedeapsa ca modalitate de comunicare a atitudinii de dezaprobare de către stat către infractor. Sancțiunea penală reprezintă expresia atitudinii de resentiment și indignare, a judecății și criticii dezaprobatorii și reprobatorii a comunității, este mesajul prin care societatea transmite celui ce a săvârșit o faptă penală că ceea ce a făcut este condamnat și de neacceptat. Pedeapsa are semnificație simbolică și o dimensiune comunicativă ce reprezintă răspunsul punitiv la un comportament antisocial.

Ultimul capitol are în vedere mediul penitenciar și viața în universul carceral ce reprezintă o subcultură aparte, afectată de prizonizare și moarte socială, o lume cu probleme cu impact puternic asupra respectării

drepturilor omului și a valorilor etice fundamentale. În ultima parte a lucrării dezvoltăm conceptul de *bullying punitiv* cu implicațiile etice ale stigmatului, rușinii și umilinii ei celor suspectați, arestați sau condamnați.

O pedeapsă privativă de libertate, în esență, are ca scop atenuarea posibilităților de mișcare a celui condamnat, și, prin limitarea acestui drept o perioadă de timp, se dorește a-l determina să conștientizeze fapta sa antisocială, să se cîștiască de ea și să-și facă și pe ceilalți să înțeleagă efectele neplăcute ale comportamentului antisocial sancționat penal. De îndată din punctul de vedere al autorităților judiciare, pedeapsa cu închisoarea nu înseamnă decât a închide pe cineva care a făcut un rău pentru o anumită perioadă, din punctul de vedere al celui condamnat lucrurile se văd diferite.

Problema este că privarea de libertate nu se reduce doar la reducerea spațiului de mișcare, așa cum ar trebui și cum prevede hotărârea judecătorească de condamnare, ci vine împreună cu o serie întreagă de efecte asupra fizicului, psihicului sau sufletului. Pedeapsa privativă de libertate implică alte privațiuni decât restricția libertății, aduce umilință, abuzuri, stigmatizare a celui condamnat și după ce iese din închisoare, limitarea relațiilor sociale și a posibilităților de angajare. Nocivitatea sancțiunii penale se vede în familii distruse, răsuneturi ale veniturii și copii condamnați la a privi în pământ de rușine pentru părinții încarcerați. Mai mult, dacă speța respectivă este mediatizată, impactul umilitor este și mai mare. În cazul în care există numai o bănuială de săvârșirea unei infracțiuni, chiar dacă neconfirmate prin probe, și acest fapt are rezonanță publică, mai ales prin presă, efectele pot fi devastatoare: pierderea locului de muncă, ruperea relațiilor cu familia, cu prietenii, umilire, marginalizare, efecte sociale și psihologice grave.

Bullying punitiv reprezintă, în cazul pedepsei privative de libertate, tot ceea ce depășește limitarea dreptului la mișcare, și anume: stigmatizarea, supunerea la umilință de către ceilalți, supunerea familiei, ca victime

colaterale, la a suporta stresul determinat de presiunile societ ii care trimite în închisoare pe cel ce a înc lcat norma penal . *Bullyingul punitiv* reprezint un concept ce ine de teoria etic a pedepsei i are în vedere totalitatea actelor ostile i de umilire ce dovedesc lipsa de umanitate i respect fa de cel care a s vâr it sau se b nuie te c a s vâr it o fapt penal , înc lcarea drepturilor i demnit ii acestuia prin diverse forme de c tre reprezentan ii sistemului juridic i de c tre membrii societ ii, stigmatizarea sa i a membrilor familiei sale i alte asemenea efecte v t m toare asupra vie ii personale i sociale. *Bullying punitiv* cuprinde totalitatea tipurilor de comportament negativ al reprezentan ilor autorit ilor i al membrilor comunit ii fa de cel ce are de-a face cu legea penal .

Bullyingul punitiv presupune intimidare, terorizare i umilire a unei persoane pentru c este b nuit de s vâr irea unei infrac iuni sau este sanc ionat penal, dar i a familiei acestuia, de c tre membrii comunit ii. Acest fenomen ce implic excludere social cu puternic impact psihologic are loc în pofida faptului c între cel ce se manifest cu lips minim de respect i cel are devine victim a umilin ei nu exist un conflict real, direct, inten ia fiind de a- i manifesta o form de autoritate prin punerea într-o umbr negativ a celui batjocorit. Termenul cuprinde o arie larg de manifest ri negative, de umilire i batjocur a unor membri ai societ ii atât din momentul anterior condamn rii la pedeapsa privativ de libertate, fa de cel b nuit c a înc lcat legea penal i cei apropia i lui, cât i pe parcursul unui eventual proces penal, în timpul încarcer rii i dup isp irea pedepsei cu închisoarea.

Pedeapsa, de i nu mai au formele fizice atroce de alt dat , au dobândit forme insidioase, supraaglomerarea din penitenciare determinând condi ii inumane. Nerespectarea drepturilor omului i a unor norme etice elementare pentru via a în închisoare a f cut ca pedeapsa privativ de libertate s nu mai fie doar o sanc iune penal , ci o povar social i juridic . Situa ia,

cunoscut , dar ignorat prea mult timp de autorit i, a avut efecte catastrofale asupra imaginii României pe plan extern. În pofida încerc rilor func ionarilor de a aduce sistemul penitenciar în stare bun de func ionare, aliniat la legisla ia european , situa ia la nivelul fiec rui de inut nu s-a schimbat prea mult, ei au de înfruntat mereu forme de *bullying punitiv*, fiind necesar nu doar o schimbare legislativ , administrativ ori de mentalitate, ci i o transformare etic prin respectarea virtu ilor la nivelul întregii societ i.

CAPITOLUL I

Pedepsa în etica juridic

I.1. Noiunea de pedeapsă privativă de libertate

După cum reiese din istorie, literatură, religie și observare practică, pedeapsa a jucat întotdeauna un rol central în organizarea relațiilor umane, relații care sunt caracterizate de reguli. În diferite momente ale existenței, ființele umane sunt incapabile de satisfacerea nevoilor de bază fără ajutorul celorlalți. Fiecare om are, la începutul vieții, nevoie de sprijinul și protecția adulților, pentru a supraviețui. În toate etapele traiului uman, fiecare este vulnerabil la agresiunea fizică, furt, precum și distrugerea proprietății. Fragilitatea a tot ce înțelegem de viața oamenilor este minimalizată prin respectarea de normele cetero pariter umane care le-a dat sens prin religie, morală, drept.²⁶

Problema pedepsei este foarte controversată, este dificilă a susține o idee legată de pedeapsă care să fie coerentă, consistentă și neatinsă de problematizările morale. Regulile dau cadrul de asistență reciprocă și cooperare, sprijin definirea a ceea ce este permis și ceea ce este interzis, iar dacă nu sunt aplicate, legile nu pot restabili ordinea, astfel, cooperarea devine mai dificilă sau poate chiar imposibilă. În astfel de împrejurări, un rol firesc îl are pedeapsa. Ea răspunde la sentimentul de nedreptate pe care cei care încalcă regulile de bază îl generează pentru că, fiind liberi,

²⁶ Hannah Arendt, *Condition de l'homme moderne*, Clemann-Levy, 1983, pp.276-277.

oamenii trebuie împiedica și să folosească dreptul fundamental la libertate pentru a-și face rău.²⁷

Pedeapsa și orice idee de acest subiect implică abordarea unor probleme precum dreptatea, libertatea, binele, drepturile omului. Există multiple opinii referitor la sancționarea penală, dar, în general, se pare că pedeapsa privativă de libertate presupune acceptarea unui rău mai mic pe moment, pentru un bine mai mare ulterior, corectarea comportamentului și siguranța celorlalți. O pedeapsă trebuie aplicată pentru infracțiunea săvârșită, dar și ca măsură de prevenție săvârșirea unei fapte similare pe viitor.²⁸

În „Legile”, Platon, prin vocea Atenianului spunea că „trebuie să cutăm un leac (...) ca să nu vorbim, să nu facem și să nu suferim nimic de care trebuie să ne rușinăm.”²⁹ Să fie acest leac privarea de libertate?

Termenul de pedeapsă, avându-și rădăcinile în greacă (*paideusis*), neogreacă *epédepsa* – *pedévo*) înseamnă sancțiunea pe care a greșit printr-o învătătură merită a îndreptăci și a cuminici. Pedeapsă provine din grecescul *paideusis*, ce înseamnă instrucție: educație, chin fizic sau moral aplicat cuiva pentru o crimă, un delict, o greșală, o neglijență sau chiar pentru lene.

Formularea „pedeapsă eternă” reprezintă chinurile iadului, iar pedeapsa ori mânia lui Dumnezeu este o mare nenorocire, un cataclism, urmare a unor incendii, a unui potop ori cutremur. Dar pedeapsă mai poate însemna chin, caznă, canon sau suferință.

Din limba latină are la origine *puni*, *punire* – a pedepsi, *poena* – pedeapsă. *Pedepsă* se traduce *nakazaniye* () în limba rusă. Un

²⁷ Zigmunt Bauman, *Etica postmodernă*, Editura Amarcord, Timișoara, 2000, p.11.

²⁸ R.A.Duff, S.E.Marshall, *Benefits, Burdens and Responsibilities: Some Ethical Dimensions of Situational Crime Prevention*, în Andreas von Hirsch, David Garland, Alison Wakefield, *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*, Hart Publishing, Oxford, 2000, p.11.

²⁹ Platon, *Legile*, Editura IRI, București, 1995, p. 67.

termen apropiat, devenit arhaism, *cazn*, înseamnă suferin fizic sau și moral foarte puternic, tortur, supliciu, efort fizic sau intelectual deosebit pentru realizarea unui lucru sau pentru atingerea unui scop.³⁰ În Biblie pedeapsa are un efect revelator. În ebraic există termenul cel mai apropiat de pedeapsă *hattat* ce semnifică în același timp și pedeapsă și dezastru.

Justiția sau echitatea în pedeapsă este sarcina esențială de condamnare. O sentință în calcul caracterul de vinovăție al infractorului și prejudiciul provocat victimei și societății prin infracțiunea sa.³¹ De asemenea, trebuie luate în considerare efectele fizice și psihologice, afectarea proprietăților și intereselor financiare, prejudiciile morale create de legea penală în sine - nu doar cazurile de condamnări grele, de pedeapsă disproporționat de sever raportat la fapta săvârșită, ci formele de stigmatizare și tratare a condamnatului, consecințele morale și pagubele materiale. De asemenea, importante sunt și costurile sociale mai puțin tangibile ale unei instituții atât de intruzive și împovărătoare ca sancțiunea penală.³²

Nietzsche a spus că astfel de concepte, cu o lungă istorie precum pedeapsa, sunt nedefinibile.³³

Justiția morală a pedepsei este necesară pentru că aceasta presupune impunerea deliberată de restricții, suferințe sau sarcini, impuneri care în alte circumstanțe ar fi considerate nejustificate și de care statul de obicei

³⁰ <http://www.archeus.ro/lingvistica/CautareDex?query=CAZN%C4%82> 19.12.2014.

³¹ Hugo Adam Bedau, Erin Kelly, *Punishment*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, Stanford University, Stanford, 2015.

³² David Wood, *Punishment: Consequentialism*, în *Journal Compilation*, Blackwell Publishing Ltd., 1.06.2010, p.3.

³³ John Tasioulas, *Justice and Punishment*, în John Skorupski (editor), *The Routledge Companion to Ethics*, Routledge, London, 2010, p. 685.

protejeaz oamenii mai degrab decât s le administreze acestea în mod inten ionat.³⁴

I.2. Tr s turi ale pedepsei i scopuri ale sanc iunii penale

Pedeapsa men ine ordinea drept ii, este expresia dezaprob rii sociale, este „repro ul” societ ii fa de infractor, implic suferin i dezaprobare, acestea fiind strâns legate între ele. Prin sanc iunile aplicate, legate de responsabilitate i vin , infractorul poate fi izolat, apoi for at s se comporte adecvat. Exist cinci elemente stabilite de H.L.A. Hart³⁵ care definesc pedeapsa: aceasta implic suferin e sau consecin e nepl cute, este dat pentru c s-a s vâr it o infrac iune împotriva legii, se aplic unui condamnat pentru infrac iunile înf ptuite, este administrat inten ionat nu de cei direct leza i, ci de anumite persoane care lucreaz pentru o institu ie de stat abilitat cu astfel de atribu ii, este impus i administrat de o autoritate constituit conform sistemului legal împotriva c ruia este s vâr it .³⁶

Sanc ionarea din partea unei autorit i este permisibil moral. Pedeapsa este dat de îns i cooperarea social a indivizilor care au ales institu iile care le guverneaz rela iile, aceasta se potrive te infrac iunii, este drept , just , considerat de unii teoreticieni ca fiind bun în sine.³⁷ Oamenilor le este permis s fac r u altora pentru a- i ap ra drepturile, ca m sur de legitim ap rare sau pentru a ap ra pe al ii împotriva unei agresiuni ilegale. A a cum un om în legitim ap rare lezeaz pe altul, tot a a, la un alt nivel,

³⁴ Rob Canton, *Why punish? An Introduction to the Philosophy of Punishment*, Macmillan Publishers Limited, London, 2017, p.67.

³⁵ Herbert Lionel Adolphus Hart, *Punishment and Responsibility*, *op.cit.*, p.49.

³⁶ Alf Ross, *On Guilt, Responsibility and Punishment*, University of California Press, 1975, p. 168.

³⁷ David Dolinko, *State Punishment and the Death Penalty*, în R.G.Frey, Christopher Health Wellman (editors), *A Companion to Applied Ethics*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003, p. 78.

societatea afectează drepturile unui infractor pentru a se apăra pe sine. Pedepsa legală a devenit o cale sau o modalitate de apărare socială (*vehicle for a societal defense*). Societatea pedepsește pentru un rău deja făcut, dar pentru a preveni răul ce putea fi săvârșit în continuare.³⁸

Trebuie respectat omul, drepturile lui, alegerile și autonomia sa în aplicarea sancțiunilor, scopul este de a crea un echilibru în societate printr-o pedeapsă adecvată eticii legal-normative, baza eticii privind respectarea persoanelor. A sancționa pe cel care a săvârșit fapta antisocială are un caracter defensiv indirect, de apărare a societății de noi fapte antisociale. Cei vinovați vor fi trași la răspundere în scopul obținerii de beneficii de către societate, dar a pedepsi un nevinovat este de neacceptat. Implicațiile morale privind sacrificiul făcut prin încarcerarea unui inocent pentru a fi exemplu și a consta într-o măsură de prevenție pentru săvârșirea de infracțiuni, ar fi de netolerat.³⁹

II.3. Tipuri de pedepse

Există o serie de categorii de pedepse penale: pedepse principale, pedepse complementare, pedepse accesorii. Pedepsele principale, pe care instanțele le poate aplica singure sunt detențiunea pe viață, închisoarea și amendă. Pedepsele complementare sunt pedepse secundare sau alăturate, neputându-se aplica decât pe lângă o pedeapsă principală. Pedepsele accesorii sunt pedepse secundare, nu se pot aplica decât pe lângă o pedeapsă principală și constau în interzicerea unor drepturi anume prevăzute de lege.

³⁸ Phillip Montague, *Punishment as Societal Defense*, Rowman Littlefield Publishers, Boston, 1995, p.13.

³⁹ Antony Duff, *Punishment, Retribution and Communication* în Gerben Bruinsma, Henk Elffers, Jan de Keyser (editors), *Punishment, Places and Perpetrators*, Routledge, London, 2004, cap.5.

În afar de pedeapsa individual , mai poate fi i un alt tip de sanc iune, considerându-se c , drept pedeaps interna ional , ar fi utilizat r zboiul între state.⁴⁰

Trebuie separat termenul de penalitate de termenul de pedeaps , primul implic diverse m suri coercitive precum descalific ri, amenzi, al doilea are implica ii penale, dar i morale. Pedeapsa uman difer de pedeapsa divin , prev zut , de exemplu de Vechiul Testament, c reia îi lipse te institu ionalizarea sanc iunii i reprezint o problem de credin . Din defini ia clasic a pedepsei este exclus i situa ia pedepsei administrate de infractor sie i.⁴¹ Pedeapsa divin poate avea diverse forme: pedeapsa imediat în via a prezent , pedeapsa asupra sufletului dup moarte, pedeapsa asupra spiritului în timpul procesului reîncarn rii sau pedeapsa poate fi extrapolat descenden ilor sau celor apropia i. De asemenea, exist , în anumite concep ii i pedepse post-mortem.⁴²

Prin pedeaps se impune o povar ,⁴³ea reprezint o m sur de represiune, m sur luat împotriva unei persoane pentru înc lcaarea unor norme sau legi, o sanc iune penal împotriva celui care a s vâr it o fapt ce a afectat societatea, o m sur de constrângere prev zut de lege i aplicat de o instan judec toreasc pentru a trage la r spundere f ptuitorul pentru comiterea unei infrac iuni.

Ar fi inutil a impune suferin gratuit , orice ar fi în plus ar fi înc rcat de negativitate pentru c , în mod normal, condamnarea implic reducerea

⁴⁰ Antony F.Lang jr., *Punishment, Justice and International Relationships*, Routledge, London, 2008, p.6.

⁴¹ Maria Jose Falcon y Tella, *Punishment and Culture: a A Right to Punish?*, Martinus Nijhoff, Leiden, Boston, 2009, p.1.

⁴² Mary Margaret MacKenzie, *op.cit.*, pp.92-94.

⁴³ William Wringe, *An Expressive Theory of Punishment*, Palgrave Macmillan, New York, 2016, p.15.

libertății în comunitate, prin plasare în închisoare, m suri de coerciție și diminuări forate de libertate.⁴⁴

Sancțiunea penală pare a fi atât de înrădăcinată în societate, încât se poate spune că are caracter înnscut, și, atunci când este s vârit o infracțiune, iar fptuitorul nu este pedepsit, sunt cerute justificări de către opinia publică pentru absența acesteia. A se face dreptate impune a trage la răspundere pe cel vinovat. Având în vedere cruzimea faptului de a sancționa, dar luând în considerare necesitatea acesteia, teoreticienii și practicienii au cutat modalități umane de a pedepsi.⁴⁵

Pedepsele și recompensele au reprezentat trăsături universale ale vieții sociale din cele mai vechi timpuri. Scopul pedepsei este parte din viața de zi cu zi, pedeapsa fiind necesară pentru a proteja membrii societății, dar este greu a identifica însă unde este limita dintre pedepse și abuz.⁴⁶

Dezvoltările tehnologice vor oferi posibilitatea de a s vârit o serie largă de infracțiuni, care va transforma imaginea standard a infractorului, astfel încât prevenirea și pedepsirea vor fi v zute în alt lumină. Pedeapsa presupune o datorie față de societate determinată de s vâritrea unei infracțiuni, de îndată ce datoria este plătită, fptuitorul ar trebui să își găsească locul în comunitate.⁴⁷

Pedeapsa penală trebuie să fie dreaptă, să respecte o anumită proporție, să fie moderată, nici prea aspră, nici prea blândă, ci potrivită, să determine nemulțumirea și lipsa bucuriei. Totuși, sancțiunea penală n-ar trebui să aducă atingere bunelor moravuri, ci din aplicarea acesteia să reiasă un anumit grad

⁴⁴ Norval Morris, Michael H. Tonry, *Between Prison and Probation*, Oxford University Press, 1991, p.3.

⁴⁵ Mark Tunich, *Punishment: Theory and Practice*, University of California Press, Los Angeles, 1992, pp.3-4.

⁴⁶ Wesley Cragg, *The Practice of Punishment*, Routledge, London, 2002, p.5.

⁴⁷ Gerben Bruinsma, *Crime as social learning process*, Gerben Bruinsma, Henk Elffers, Jan de Keijser (editors), *Punishment, Places and Perpetrators*, Routledge, New York, 2012, p.8.

de suferin și lipsa tririi pozitive. Sanc iunea penal este o practic cu reguli specifice, ea are caracter subsidiar de a preveni comiterea de infrac iuni și reprezint expresia dezaprob rii sociale pentru a descuraja criminalitatea în viitor. Ea poate ajuta s reformeze f ptuitorii, dar, când se produce aceasta, e mai degrab un efect secundar decât un efect principal al justific rii aplic rii sanc iunii. În esen , a pedepsi are în vedere trecutul, aplicându-se pentru o fapt care a fost s vâr it . A pedepsi un nevinovat nu înseamn „a pedepsi”, ci, spune J. Rawls, nu e *punishment* ci *telishment* – a aduce o persoan str in de cauz în proces ca i cum ar fi vinovat , când autorit ile consider c ar fi în interesul cet enilor.⁴⁸

Pedeptele v dit nedrepte, precum pedeptirea celor cunoscu i a fi nevinova i sau pedeapta excesiv de dur a celor vinova i, chiar dac ar p rea c servesc obiectivului de prevenire a criminalit ii, sunt complet gre ite, prin simplul fapt c ar fi nedrepte în esen a lor, a face dreptate bazându-ne pe acte nedrepte este de neconceput din punct de vedere moral i juridic, legea penal ar trebui s serveasc în principal a crea o protec ie adecvat împotriva pedeptse nedrepte.⁴⁹

I.4. Origini ale pedeptsei

Istoria pedeptsei coincide cu istoria dreptului penal, îns pedeapta privativ de libertate nu are r d cini atât de vechi. Hugo Grotius considera c pedeapta este r ul suferin ei pedeptsei care are loc pentru r ul faptei.⁵⁰

⁴⁸ Robin Attfield, *Value, Obligation and Meta Ethics*, Edition Rodopi, Atlanta, 1995, p.145-146.

⁴⁹ Antony Duff , Zachary Hoskins, *Legal Punishment*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, Stanford Universitz Press, Stanford, 2017, p.12.

⁵⁰ Leontin Cora , *Sanc iuni alternative la pedeapta închisorii*, Ed. C.H. Beck, Bucure ti, 2008, p. 8.

Din punct de vedere cronologic, una din primele locuri de detenție o întâlnim în 1900 înainte de Christos în Egiptul Antic numit „Marea Închisoare”. Cu 500 de ani înainte de Christos, Eschil vorbește de existența a unui „Loc al Lanurilor” (*desmoterion*) în Grecia, iar Platon în anul 399 face referiri la închisoarea în care a stat Socrate așteptând sentința⁵¹. În următoarele câteva mii de ani, în Babilon se utilizau anumite locuri de detenție (*bit kilî*) pentru cei care aveau datorii neplătite, cei care au săvârșit infracțiuni minore, sclavi ori străini. În Grecia și în Roma se utilizau închisori private (*carcer privatus*) create pentru datornici sau cei care erau în așteptarea judecării ori execuției. În „Legea celor XII Table” sunt prezentate date referitoare la o închisoare intitulată *ergastulum* la Roma.

Înteressant este că, în secolul al VI-lea termenul latin *carcer* era folosit în legătură cu sancțiunea ce presupunea detenția în forma ei incipientă, iar în Evul mediu *carceres* reprezentau încă perile create special în mineri pentru clericii care săvârșeau fapte împotriva comunității. Ca evenimente marcante în istoria universală a culturii și a închisorilor menționăm: în anul 428 Codul Teodosian prevede separarea deinuților pe sexe, în 1370 se pun bazele Bastiliei în Paris, în 1575 Cervantes este luat sclav pentru 5 ani de către barbari.

Penitenciarul format din celule pare să aibă originea din zona unde se află Italia. Camerele care au fost considerate celule erau create pentru ca sancțiunea să atingă elul, și anume, reformarea morală și corectarea comportamentului. În 1677 lângă Florența este prezent în înscrisuri o instituție numită Hospice de San Filippo, iar lângă Roma, în San Michele Hospice, deinuții erau lăsați ziua împreună și noaptea separat, fiecare în camera sa, în celula sa. În timp, cu scopul de a separa infractorii periculoși de comunitate, pentru a împiedica evadarea din sistemul penitenciar și

⁵¹ Platon, *Apărarea lui Socrate*, Editura Humanitas, București, 1997, p.27.

pentru a avea certitudinea lipsei de primejdie pentru societate, au fost folosite spații izolate precum insulele Alcatraz în Statele Unite ale Americii, Lipari în Italia ori continentul Australia.⁵²

În jurul anului 1800, condamnarea din închisori, înuși separat în general, li se impunea regula tcerii depline, la începutul secolului al XIX-lea de înușilor li se ddea posibilitatea s fac mi care în spa iul penitenciarului i s munceasc pe grupuri. În a doua parte a secolului al XIX-lea, închisorile se specializeaz , sunt create penitenciare anume pentru femei, pentru minori i sunt înfiinate penitenciare spital pentru cei afecta i de boli psihice.⁵³

În vechiul drept românesc, reac ia socială contra criminalit ii a avut un parcurs asem ntor celei din spa iul european. La început, în cazul unei fapte antisociale, clanurile foloseau rzbunarea ca modalitate de contracarare a criminalit ii. Legea talionului este specificat la romani în „Legea celor XII table” i constituie un remarcabil progres întrucât a reprezentat prima form de cenzurare a utilizarii revan ei i implica apelul la ni te autorit i ce aveau puterea de a obliga victima i agresorul s respecte un anumit nivel de rzbunare. Revan a privat a fost urmat de sanc iunea religioas , apoi de pedeapsa de stat sau public .⁵⁴

Din timpul lui Mihai Viteazul dateaz un înscris grecesc care atest o prim închisoare pe teritoriul românesc, închisoare sub form de temni , situat în Cetatea Bistri ei, iar din anul 1640 este consemnat înfiinarea unui spa iu de deten ie în Bucure ti.⁵⁵

⁵² Mitchel P. Roth, *Prison and Prison Systems*, Greenwood Press, Connecticut-London, 2006, pp.25-27.

⁵³ Norval Morris, *op.cit.*, p. 7.

⁵⁴ Ioan B la, *Evolu ia sistemului de executare a pedepselor privative de libertate în dreptul românesc*, Editura Universul Juridic, Bucure ti, 2011, p. 16.

⁵⁵ Ioan B la, *op.cit.*, p. 9.

Pedeapsa privativ de libertate era în dreptul feudal sub o multitudine de forme cu diverse denumiri date în funcie de fapta antisocial s vâr it , lipsirea de libertate era isp it în închisori sub form de ocn , temni , gros, varta, surghiunul, izgonirea. Ocna pe via sau pe o anumit perioad de timp era sanc iunea ce presupunea munca silnic , executarea sa era efectuat de condamna i în salin , t ind sare. Pedeapsa cu moartea era sanc iunea penal cea mai grea, iar dup aceasta urma trimiterea la munc în ocn care era utilizat pentru infrac iuni ca: bigamia, tâlh ria, „r pirea de femei sau de fecioare” ori viol.

Surghiunul (în limba turc *surgun* înseamn deportare, azil) consta în alungarea f ptuitorului din localitatea i din casa lui, din sat, târg, ora , mo ie, pentru toat via a sau pentru o perioad determinat de timp i for area sa s se stabileasc într-un anumit loc, în special la m n stare.

Pentru infrac iunea de omor s vâr it de clerici sau copii se apela la o serie de sanc iuni precum „izgonirea din sat” ori „izgonirea de pe mo ie”, pedepse care se aplicau pân în secolul al XVII-lea. Ca pedeaps neobi nuit era raderea b rbii, barba fiind podoab masculin i semn de cinste, raderea ei zilnic era socotit „ocar mare” i aplicat pentru infrac iuni precum „jur mântul mincinos” i „neascultarea”.⁵⁶

Pedeapsa privativ de libertate nu reprezenta ini ial o sanc iune în sine, nu era cunoscut ca m sur de tragere la r spundere, ci era utilizat ca m sur preventiv , de izolare pe parcursul procesului. F ptuitorii actelor antisociale erau închi i în acest timp în mine, gropi sau canale. Nu existau închisori propriu-zise, ci locuri de paz i siguran pentru datornicii neglijen i sau pentru cei în curs de urm rire i judecat care- i a teptau sentin a. Asemenea locuri de privare de libertate erau situate în turnuri

⁵⁶ Mihai B descu, *op.cit.*, pp. 167-168.

vechi, în cetăți ruinate, în pivnițele caselor, în zidurile de fortificații ale cetăților, în canale uscate ori în mine prăsite.

În Noul cod penal român (Legea nr.286/2009 privind Codul penal), la capitolul pedepse principale, sunt prevăzute detențiunea pe viață (art. 56-59), închisoarea (art.60) și amenda (art.61-64). Detențiunea pe viață este cea mai grea dintre pedepse, fiind prevăzută pentru cele mai grave infracțiuni, de obicei alternativ cu pedeapsa închisorii de la 15 la 25 de ani. Totuși, pentru infracțiunea de genocid săvârșită în timpul războiului, pedeapsa este numai detențiunea pe viață, conform articolului 438 alin.2 Noul cod penal. Spre deosebire de alte state în care există controversata pedeapsă perpetuuă cu închisoarea, în România, detențiunea pe viață nu se aplică inculpaților care, la data pronunțării hotărârii de condamnare, au împlinit vârsta de 60 de ani, ci se înlocuiește cu pedeapsa închisorii pe timp de 30 de ani și pedeapsa interzicerii exercitării unor drepturi pe durata ei maximă.

Pedeapsa principală cu închisoarea este prevăzută la articolul 60 Noul cod penal, constând în privarea de libertate pe durată determinată, cuprinsă între 15 zile și 30 de ani, și se execută în conformitate cu legea privind executarea pedepselor. Pedeapsa închisorii este cea mai aplicată pedeapsă principală, ea fiind prevăzută de lege pentru cele mai multe dintre faptele antisociale condamnabile penal, fie ca pedeapsă principală unică, fie ca pedeapsă principală alternativă alături de pedeapsa amenzii sau alături de pedeapsa detențiunii pe viață.⁵⁷

I.5. Dreptatea ca simbol

⁵⁷ Tudorel Toader, Maria-Ioana Michinici, Anda Crișu – Ciocânt, Mihai Dunea, Ruxandra Răducanu, Sebastian Răduleu, *Noul cod penal – Comentarii pe articole*, Editura Hamangiu, București, 2014, pp. 136-139.

Zei a justii reprezint o personificare alegoric a for ei morale n sistemele judiciare. Una dintre primele apari ii ale drept ii n civiliza ia greceasc antic a fost ca o zei . Func ia ei era de a judeca oamenii, fie pentru a pedepsi fie pentru a recompensa comportamentul n leg tur cu Principiul divin. Aceasta poate fi numit "fa a religioas " a justii. Treptat, concep ia despre justie a fost diferit de originile sale ini iale, a fost centrat pe legea omului i probabil a fost influen at de latura uman pragmatic , viziune tiin ifico-ra ional a justii care culmineaz ast zi cu ideea c oamenii ar fi doar observatori izola i ai unui cosmos impersonal.

Zei a justii *Themis* nseamn *legea naturii* i era considerat oglindirea ordinii divine, a legii i a obiceiurilor.⁵⁸ Personificarea conceptelor abstracte este caracteristic grecilor. Puterea zei ei Themis de a prevedea viitorul i-a permis s devin una dintre Oracolele din Delphi, care, la rândul ei, a condus la devenirea sa ca zei a drept ii divine. Unele reprezent ri clasice ale lui Themis au ar tat c purta o sabie, despre care se credea c reprezint abilitatea ei de a distinge adev rul de minciun .

Pentru vechii greci era cunoscut sub numele de Themis, ini ial organizatoarea treburilor comunitare ale omului, n special a adun rilor. Reprezent rile clasice ale lui Themis nu o nfi au cu ochii acoperi i, pentru c , datorit talentului ei pentru profe ie, ea nu avea nevoie de aceasta, i nici nu inea o sabie pentru c ea reprezenta consimântul comun, nu coercia.

Zei a roman a justii a fost numit *Justitia* i a fost nfi at cu o balan echilibrat ntr-o mân , o sabie n cealalt i purt toare a unei banderole pe ochi. Ea a fost uneori portretizat nând fasciile ntr-o mân ,

⁵⁸ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Themis>, accesat la 04.05.2018.

un obiect care semnific autoritatea judiciară și o flacăra în cealaltă, simbolizând adevărul.⁵⁹

În mitologia romană, Iustitia a devenit un simbol al virtuții dreptății pe care fiecare împărat dorea să-l asocieze cu regimul său, astfel încât mulți împărați au folosit imaginea zeiței pentru a se proclama protectori ai dreptății. De aceea a fost considerat în mod oficial o zeiță cu propriul ei templu și altar de cult din Roma, zeița justiției a fost privită mai mult ca o personificare simbolică, decât ca o divinitate reală cu semnificație religioasă.

Personificarea justiției care echilibrează balanța datelor de la Zeița Maat, iar mai târziu Isis, din Egiptul antic. Zeițele elenice Themis și Dike au fost ulterior zeițele ale justiției, Themis fiind întruchiparea ordinii, legii și obiceiurilor divine în aspectul ei ca personificare a laturii spirituale a dreptului.

Există trei trăsături distinctive ale Zeiței justiției: o balanță, o banderolă la ochi și o sabie. Zeița dreptății este descrisă adeseori cu o balanță suspendată în mâna stângă, pe care ea măsoară punctele forte ale apărătorilor ambelor părți ale fiecărui caz. Explică datează din Egiptul antic, unde Anubis a fost deseori descris cu o balanță pe care cântărea cât adevărul era în inimile acuzaților. Zeița greacă Dike este descrisă înțind o balanță ce reprezintă cântărea dovezilor.

Începând cu secolul al XVI-lea, Zeița justiției a fost prezentată purtând o eșarfă pe ochi ce reprezintă imparțialitatea, ideea că justiția ar trebui aplicată fără a ține seama de bogăție, putere sau alt statut. Sabia reprezintă autoritatea încă din vremurile străvechi și exprimă ideea că justiția trebuie

⁵⁹ Barbara Swatt, *Themis, Goddess of Justice*, <https://lib.law.uw.edu/ref/themis.html>, accesat la 24.04.2018.

s fie prompt și decisiv, iar întrucât mîntea greco-roman simbolizează statutul atitudinii filosofice care întruchiează dreptatea.⁶⁰

I.6. Procesul lui Socrate

Socrate a marcat istoria omenirii prin concepțiile sale, fiind nu doar pentru poporul său, ci pentru întreaga umanitate.⁶¹ Filosoful ateniian reprezenta un chip familiar ateniienilor, petrecându-și aproape întreaga sa viață (470-399 î.Ch.) între zidurile cetății de origine. Modalitatea de abordare a unui interlocutor și adevărurile memorabile și chiar supărătoare prin claritatea lor în limbaj sau amprenta asupra celor care îl ascultau, de cele mai multe ori accidental, în agora și în priveliile negustorilor, pe străzile în palestre, în gimnaziile și în atelierelor meștegarilor.

Socrate susținea că el, ca și mama sa, ar practica maieutica, arta de a mîntui; dar spre deosebire de ea, filosoful mîntuia spiritele, nu impunând cunoștințele din exterior, ci trezea în interlocutor simțul pentru adevăr care era deja în interiorul său, dar nu se manifesta. Având încredere că în ființa umană se află mereu ascuns adevărul, îl aducea la lumină prin tehnica maieuticii.

Anul 399 î.Ch. a marcat istoria omenirii, nu doar a Atenei, fiind anul în care Socrate, în vîrstă de 70 de ani, după ce a trăit respectînd normele legale și etice ale cetății în care s-a născut și a trăit, ducînd o viață cumpătată, un exemplu pentru ceilalți cetățeni că și pentru posteritate, este adus spre judecare în fața autorităților conform procedurii de la acea vreme pentru trei învinuiri: că nu crede în zeii protectori ai cetății, că introduce zeiți noi și că pervertește tineretul; sancțiunea cerută pentru acestea fiind

⁶⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Lady_Justice, accesat la 04.05.2018.

⁶¹ cf. Constantin Vicol, *Procesul lui Socrate*, Editura Animator, București, 1947, p.4.

pedeapsa capitală. Platon descrie aceste acuzații și modalitatea în care Socrate răspunde la ele în *Apărarea lui Socrate*.

Avocatura, în înțelesul de astăzi al termenului, nu exista, învinuții fiind nevoiți să se apere singuri.

Anytos, un politician democrat, Meletos, un poet tragic și Lycon, un retor obscur, au făcut o plângere scrisă și au depus-o la tesmotet împreună cu cauză nouă, numită *parastasis*, o taxă impusă reclamantilor cu scopul de a putea începe procesul. Dacă tesmotetul nu identifica probleme de formă plângerii, așa cum s-a petrecut în cazul lui Socrate, după cursul acesteia încuviințând desfășurarea anchetei prealabile și stabilind termenul la care învinuitul era obligat să se prezinte. Politicianul Anytos era un fabricant de piele foarte bogat și avea mare dușmănie pe Socrate de mult timp, pentru că filosoful l-a mustrat în mod public, datorită avariilor lui ieșite din comun, fiul său nu beneficiază de înverșuri potrivite.

Hotărârile nu se motivau, nu puteau fi contestate în niciun mod, pentru că nu erau decât de atac ordinare sau extraordinare, sentințele devenind automat definitive.⁶²

Filosoful își începe discursul cu o ironie, mustrându-l aproape a uitat de el însuși, într-atâta au fost de meșteșuguri la vorbă denunțarii. Trece apoi la contra-atac analizând depozițiile prezentate, susținând faptul că spusele acuzatorilor, deși frumoase, au fost total lipsite de adevăr. El vorbește simplu pentru că îi lipsește iscusința oratorică și nici nu este îndelețnic în treburile justiției, venind în fața judecătorilor pentru prima dată la 70 de ani.

Filosoful clasifică acuzațiile și în două categorii: vechi și noi.

Primul act de inculpare aparține acuzatorilor vechi: „Socrate e un om primejdios, care printr-o nelegiuire curiozitate vrea să cerceteze ce se

⁶² *Ibidem*, p.26

petrece sub cer și sub pământ, face să izbândească o cauză rea în dauna celei bune și învață pe alții aceste taine.”⁶³

Al doilea act de inculpare aparține acuzatorilor noi: Socrate este vinovată cu stricătineretul, nu recunoaște zeii ora ului și pune în locul lor divinități noi. Infraciunea nu are denumire, nu este încadrat într-un set de norme, nu este indicat nici un text de lege, condiții care ar fi esențiale în procedurile penale moderne. În astfel de instanțe se înlocuiește noțiunea de dreptate legală cu sentimentul personal de dreptate.⁶⁴

Comportamentul lui Socrate deranja, deoarece tinerii înștrăși, care aveau luxul timpului liber, erau încântați de gândurile și vorbele sale în elepte. Încercând să-l imită, acești tineri foloseau metoda lui asupra celor mai în vârstă ca ei, determinând adâncirea conflictului dintre generații.

Bertrand Russell, în *Istoria filozofiei occidentale*, consideră că adevăratul motiv al ostilității față de Socrate l-a constituit presupunerea că ar avea legături cu partida aristocratică, adversarii celor aflați la conducere în momentul judecării procesului. O mare parte a discipolilor săi aparțineau acestei partide politice, iar unii dintre ei, când au obținut puterea, s-au dovedit foarte primejdioși.⁶⁵

Socrate este acuzat de ateism de către Meletos în fața judecătorilor. Faptul că nu recunoaște zeii ora ului (*asebia*) este a doua infracțiune reținută în sarcina sa.

Unii critici cred că Socrate nu avea arme pentru a se putea apăra de o astfel de acuzație, pentru că, deși credea în zeii sau într-un zeu, în mîrîrnimie și dreptatea lor, în divinitate cu toate atributele sale, nu putea consimți la utilizarea unor figuri divine tradiționale, antropomorfe, care aveau pasiuni obișnuite și activități scandaloase. Socrate crede că zeul său este diferit

⁶³ Platon, *Apărarea lui Socrate op.cit.*, pp.1113-105.

⁶⁴ Constantin Vicol, *op.cit.*, p.25.

⁶⁵ Bertrand Russell, *Istoria filozofiei occidentale*, vol.I, Editura Humanitas, București, 2005, p.102.

pentru că, spre deosebire de ceilalți zei ai cetății, acesta este numai bun, lipsit de intenția de a face vreun rău cuiva.⁶⁶

O altă acuzație care i se aduce lui Socrate este cea privind înlocuirea zeilor orașului cu zei noi, cu un daimon personal, aceasta reprezentând a treia infracțiune în sarcina sa.

Ca ultim dorință condamnatului filosoful susține că ar dori ca fiii săi să beneficieze de același tratament pe care l-a oferit el celor tineri. „și-i certați cum v-am certat eu, ori de câte ori se vor arăta altora a fi ceva nefind nimic...”⁶⁷

Socrate își încheie, astfel, discursul în fața judecătorilor heliați, o cuvântare care, prin exactitatea celor spuse, i-a adus pedeapsa cu moartea. Apărarea lui Socrate este mai mult o descriere a felului său de a trăi viaa decât o pledoarie de respingere a acuzațiilor. Socrate nu recunoaște a fi ceva rău în actele sale, ci din contra, se apără susținând că le-a făcut un bine locuitorilor Atenei impulsivându-i să se autoexamineze mental din punct de vedere filosofic, dar interlocutorii nu au înțeles mesajul său, ci, din contra, au fost deranjați, și de aceea l-au pedepsit condamnându-l la pedeapsa capitală.⁶⁸ Prin ideile sale inovatoare a determinat o vrăjmezie atât de intensă în rândul atenienilor, încât aceștia au decis eliminarea sa din societate.

Al doilea motiv de acuzare privind introducerea unor zei noi ar putea, de asemenea, fi întemeiat deoarece daimonul la care Socrate face referire, era, fără îndoială, o nouă zeitate care nu corespundea cu zeii Olimpului. Pe de altă parte, acest daimon era unul personal, nu afecta pe cei din exterior, decât, poate, indirect. Dar Socrate nu a introdus zei noi, nu a impus celorlalți să creadă într-o nouă zeitate, ci doar se ghida în acțiunile sale de

⁶⁶ Gregory Vlastos, *Socrate ironist și filozof moral*, Editura Humanitas, 2002, p.143.

⁶⁷ *Ibidem*, p.140.

⁶⁸ Anthony Gottlieb, *Socrate*, Editura tiințifică, București, 2000, p.20.

daimonul care nu f cea altceva decât s -i interzic a ac iona în anumite împrejur ri. Raportat la ecurile în conflicte suportate de Atena i la instabilitatea sa politic , cet enii se temeau ca nu cumva zeii tradi ionali s se fi r zburat pe întreaga cetate, deoarece existau necredincio i în acestea care periclătau siguran a spiritual atenian . Socrate, introducând un zeu nou, chiar dac era doar al lui, dovedea desprindere de tradi ie i de credin a clasic ; i, de aceea, trebuia tras la r spundere.

Cercetând i cel de-al treilea cap t de acuzare, s-ar putea considera c i acesta era întemeiat, pentru c modalitatea de înv tur a lui Socrate era în evident contradic ie cu obiceiurile i tradi iile religioase ateniene i, prin leg tura pe care-o avea cu cei mai tineri, îl c l uzea pe alte c i decât cele consacrate.

Prin Platon i Dialogurile sale, voturile în favoarea lui Socrate devin nenum rate⁶⁹ i lumea a recunoscut juste ea cuvintelor spuse de Socrate judec torilor s i: „C ci dac m ve i ucide pe mine...nu ve i mai avea parte de un astfel de om...”⁷⁰

I.7. Dreptul de a pedepsi

Jus Puniendi este o expresie latină care poate fi tradus ca dreptul de a pedepsi apar inând statului. Se refer la puterea statului sau prerogativele punitive ale acestuia. Etimologic, expresia *jus* înseamn *drept*, în timp ce *puniendi* înseamn *a pedepsi*, traducerea expresiei latine fiind dreptul de a pedepsi sau dreptul de a sanc iona i a fost utilizat în func ie de raportul pe care îl are statul fa de cet eni s i.⁷¹

⁶⁹ Anthony Gottlieb, *op.cit.*, p.72.

⁷⁰ Platon, *Ap rarea lui Socrate*, *op.cit.*, pp.123-124.

⁷¹ Antonio Garcia-Pablos Molina, *Introducción al Derecho penal*, Ed. Universitaria Ramón ARECES, Madrid, 2005, p.6.

S-au pus, astfel, mai multe probleme precum cele referitoare la natura dreptului statului de a aplica pedeapsa astfel încât să fie cea corectă și modalitatea în care ar putea pedeapsa să opereze ca instrument social.⁷²

Hugo Grotius considera că „dreptul societății de a pedepsi este o manifestare a rațiunii și trebuie să rămână înscris în marginile dreptății umane.”⁷³

Din punct de vedere istoric, statul are monopol referitor la puterea de a pedepsi și, în virtutea acestui drept, statul este capabil să rezolve conflictul penal în mod instituțional, rațional și previzibil, constructiv, eficient și egal, cu grijă pentru garanțiile individuale. Titularul dreptului de a pedepsi este statul care asigură o protecție echitabilă a drepturilor legale fundamentale și, în același timp, neagă orice formă de justiție privată.

Jus puniendi a devenit un instrument puternic pentru politica penală având rol important în prevenirea criminalității. Astfel, măsurile de siguranță, împreună cu pedeapsa, sunt exponenți fideli ai acesteia. Din punct de vedere legal, trebuie să se facă distincția între manifestările dreptului de a pedepsi: dreptul statului de a stabili normele dreptului penal și dreptul statului de a impune respectarea acestora fără a prezenta riscuri semnificative pentru drepturile individuale.⁷⁴

În natura lui *jus puniendi*, trebuie să distingem trei momente: înainte de existența statului de drept, când nu se putea vorbi de un drept de a pedepsi, după înființarea statului de drept, când vine datoria cetățeanului de obediință și dreptul statului de a o solicita și al treilea moment, când

⁷² Charles F. Abel, Frank H. Marsh, *Punishment and Restitution*, Greenwood Press, London, 1984, pp. 9-11.

⁷³ Hugo Grotius, *Dreptul războiului și al păcii*, Editura științifică, București, 1968, p.17.

⁷⁴ Antonio Garcia-Pablos Molina, *op.cit.*, p.8.

cețeanul încalcă normele penale ale statului de drept, dând naștere dreptului statului de a pedepsi.⁷⁵

Cesare Beccaria consideră că „orice act de autoritate al omului asupra altui om care nu derivă dintr-o necesitate absolută este tiranic. Dreptul suveranului de a pedepsi infracțiunile se bazează pe necesitatea de a apăra depozitul binelui public de uzurpările indivizilor particulari; și cu cât mai drepte sunt pedepsele, cu atât mai sacră și mai inviolabilă este siguranța și mai mare libertatea pe care suveranul o prestează pentru supușii săi”.⁷⁶

Beccaria analizează nu doar problema pedepsei, dar și a dreptului de a pedepsi, ce reprezintă acesta, cine și cum are dreptul să tragă la răspundere pe infractor, atrăgând atenția asupra imensei răspunderi în aplicarea legii și împărțirea dreptății. „Necesitatea și-a constrâns pe oameni să-și cedeze parte din propria libertate: este deci sigur că fiecare nu vrea să pună în depozitul public decât cea mai mică porțiune posibilă, atât doar cât este suficient ca să-i determine pe ceilalți să-l apere. Aceste minime porțiuni posibile, adunate laolalt, formează dreptul de a pedepsi; tot ce depășește această cantitate este un abuz, dar nicidecum justiție, este un fapt, dar nu reprezintă dreptul”.⁷⁷

Deși creat pentru a ajuta omenirea și a preveni fapte grave, închisoarea este percepută, totuși, ca fiind nedreaptă și lipsită de trăsături pozitive, pare a fi expresia injustiției și inumanității în societatea extinsă. Michel Foucault consideră că este necesară tendința spre o justiție mai subtilă și mai fină, spre o supraveghere penală mai riguroasă a corpului social; filosoful credea

⁷⁵ https://pt.wikipedia.org/wiki/Jus_puniendi, 19.04.2018.

⁷⁶ Cesare Beccaria, *Despre infracțiuni și pedepse*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 49.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 51.

că a avea putere asupra minții este un mijloc mai eficient de control social decât pedepsirea corpului.⁷⁸

Foucault a determinat un val de reacții prin faptul că a îndrăznit să se aplece asupra problemei închisorii și să o studieze.⁷⁹

Friedrich Nietzsche considera că pedeapsa este „supradeterminat de utilități de orice fel” și supraviețuiește deoarece dorința de a pedepsi alte persoane, și, prin urmare, de a subordona, de a constrânge și transforma, este foarte adânc înrădăcinată în natura umană.⁸⁰

I.8. Legea și forța

Dreptul are legături profunde cu libertatea și cu dreptate individuală și impune respectarea unor obligații, iar legea, fiind un set organizat de norme, poate fi studiat pentru scopuri practice, dar lipsite de interes filosofic. Ideea de lege trebuie tratată însă ca o aspirație morală care este conectată în mod sistematic la o serie de alte valori, ea aparține unui cadru teluric, dar și aspirațional: reprezintă un set lumesc de acorduri, și, în același timp, un exemplu de realizare a aspirațiilor, care au un loc central în cadrul moralității sociale.

În legătură cu severitatea sancțiunilor penale, Cesare Beccaria observa un fapt demn de remarcat: „Cuvântul drept nu intră în contradicție cu cuvântul forță; primul cuvânt este, mai degrabă o modificare a celui de-al doilea, adică modificarea cea mai utilă celor mulți. Prin justiție se înțelege tocmai condiționarea necesară pentru a încheia interesele indivizilor, fără de care aceștia s-ar reîntoarce în starea precedentă organizării în societate; toate pedepsele care depășesc necesitatea de a păstra această condiționare

⁷⁸ Michel Foucault, *A supraviețuirea și a pedepsi*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005, p.101.

⁷⁹ Adrian Howe, *Punish and Critique*, Routledge, London, 1994, p.56.

⁸⁰ Hugo Adam Bedau, Erin Kelly, *op.cit.*, p.23.

sunt nedrepte prin îns i natura lor”.⁸¹ Pascal scria în *Cuget ri c* „dreptatea f r for este neputincioas ; for a f r dreptate este tiranic .”⁸²

Teoriile referitoare la pedeaps confirm faptul c din esen a statului face parte i violen a, c regulile drept ii juridice se deosebesc de cele ale moralei prin faptul c pot fi ob inute prin for i c această for este necesar pentru respectarea legii, deoarece f r această securitate a legii, indivizii ar fi împiedica i s - i dezvolte individualitatea.

În zilele noastre, în statul de drept, for ele de ordine sunt singurele autorizate s fac uz de for i aceasta doar în ultim instan , când nici o alt m sur nu d roade. Nu se cunoa te îns gradul de for necesar, momentul când se ajunge la for excesiv sau când aceasta nu este necesar . Statisticile arat c exist în jur de 300 persoane ucise prin împu care anual de c tre autorit ile din SUA.⁸³

I.9. Principii de aplicare a pedepsei în etica juridic

Juristul italian Cesare Beccaria a avut un puternic impact asupra istoriei dreptului penal, pledând pentru umanizarea sanc iunilor penale i sugerând o serie de reguli cu titlul de principii ce ar trebui urmate în activitatea organelor judiciare: aplicarea unei pedepse stabilite prin lege, egalitatea în fa a legii pentru orice cet ean, personalitatea pedepsei ce vizeaz tragerea la r spundere doar a celui vinovat, modera ia în stabilirea cuantumului de pedeaps pentru c rolul justi iei nu este s distrug pe cel ce a înc lcat normele penale, ci de a-l face s nu mai s vâr easc astfel de fapte în viitor i de a fi exemplu pentru ceilal i membri ai societ ii.

⁸¹ Cesare Beccaria, *op.cit.*, p. 51.

⁸² Pascal, *Cuget ri*, Editura Antet, Bucure ti, 2013, p.164.

⁸³ Cyndi Banks, *Criminal Justice Ethics*, Sage Publication Inc. California, Los Angeles, 2013, p. 3.

Pe lângă aceste deziderate, este necesar ca sancțiunea penală să fie certă, să fie în concordanță cu fapta săvârșită, să fie caracterizată prin inevitabilitate și promptitudine pentru a-și atinge scopul.

H.L.A. Hart consideră că trebuie îndeplinite cinci condiții pentru ca un act să reprezinte o pedeapsă: trebuie să implice durere, o pierdere sau alte consecințe considerate în mod normal neplăcute, este necesar să fie o faptă împotriva normelor legale, trebuie să fie dat pentru un infractor real sau bătut cu încălcarea legii penale, trebuie să fie impus și administrat de o autoritate dintr-un sistem juridic împotriva căruia este săvârșită infracțiunea, de alte persoane decât de însuși făcătorul.

A pedepsi pentru săvârșirea unei infracțiuni implică a face cuiva intenționat un rău, a săvârși o vătămare acționând cu autoritate din partea statului. Deși pedeapsa în mod tipic ar implica suferință, nu este necesar ca sancționarea să aibă ca bază durerea, pentru că nu ar trebui să existe suferință fizică asociată înțarcerii.⁸⁴

În codurile de procedură penală moderne sunt înglobate o serie de principii, gândite și formulate de Beccaria cum ar fi principiul egalității de tratament penal, principiul prevederii pedepselor în lege, principiul privind excluderea pedepsei retributive, principiul severității penale, principiul unicității pedepsei, principiul administrării probelor, prezumția de nevinovăție.

Principiul egalității de tratament penal este o aplicare a principiului egalității oamenilor în fața legii ce are în vedere indivizii în raport cu legea penală. Este necesar ca statul să reglementeze, prin norme, aplicarea principiului ce reprezintă un drept incontestabil al celor judecați. Egalitatea în fața legii este principiul conform căruia toate persoanele prezente într-un proces echitabil sunt supuse acelorași legi ale justiției. În ceea ce privește

⁸⁴ Michael J. Zimmerman, *The Immorality of Punishment*, Broadview Press, Ontario, 2011, p.6.

egalitatea, echitatea și dreptatea, normele sunt de o deosebită complexitate. Articolul 7 din Declarația Universală a Drepturilor Omului afirmă că „Toți oamenii sunt egali în fața legii și au dreptul, fără nici o discriminare, la protecție egală a legii.” Astfel, toate persoanele trebuie să fie tratate la fel, în mod egal, conform legii, fără când abstracție de rasă, sex, origine națională, culoare, etnie, religie, dizabilitate sau alte caracteristici, fără privilegii sau discriminări. Majoritatea constituțiilor lumii oferă garanția egalității în fața normelor juridice.

Principiul prevederii pedepselor în dreptul pozitiv, în lege, cunoscut și sub denumirea de principiul privind legalitatea legii penale, reprezintă garanția legală a persoanei care a comis o infracțiune, prin sancționarea sa, va suporta numai consecințele prevăzute de normele juridice. Pedepsa legală presupune impunerea de către stat a ceva care se dorește a fi împovăritor, asupra celui care a fost considerat infracționar, de către o persoană sau un organism reprezentant al statului care are autoritatea de acțiune în acest sens.

Principiul legalității incriminării, fiind unul din principiile fundamentale ale legislației penale moderne, implică existența unor norme specifice (*nullum crimen sine lege praevia*). Pentru ca un anumit comportament să poată fi considerat ca infracțiune, trebuie să figureze astfel într-o normă penală care să prevadă și sancțiunea ce urmează să se aplice, înainte de catalogarea acestui mod de acțiune ca fiind fapt antisocial cu caracter penal. Nimic nu poate fi pedepsit pentru o faptă care nu este interzisă de legea penală în vigoare. Răspunderea penală trebuie să fie determinată în cadrul bine stabilit al legislației (*nullum crimen sine lege scripta*), iar norma penală este necesară să includă dispoziții clare care să precizeze limitele răspunderii penale (*nullum crimen sine lege certa*).⁸⁵

⁸⁵ Dan Banciu, Sorin M. R. dulescu, *op.cit.*, p.67.

Respectarea principiului legalității determină asigurarea ordinii de drept prin faptul că implică stabilirea prin lege a unei granițe între comportamentul legal și ilegal. *Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* reprezintă o garanție a drepturilor și libertăților cetățenilor, dar și a asigurării ordinii și disciplinei în relațiile din comunitate.⁸⁶

Pedeapsa nu trebuie să fie intimidatoare. Acesta este un alt principiu de drept penal care facilitează desfășurarea activității organelor judiciare în limitele dispozițiilor legii privind aplicarea normelor penale. Pedeapsa nu ar trebui să implice răzbuț, nu presupune a fi privit ca răsplătă pe care o are de achitat persoana pentru fapta prejudiciabilă. Norma juridică trebuie să aibă în conținutul ei sancțiunea ce reflectă proporționalitate între gravitatea faptei și vârșite și severitatea măsurii punitive administrate de stat prin autoritățile sale.

Este necesară justificarea legalității morale a pedepsei. Unii teoreticieni consideră că statul trebuie să pedepsească infractorul pentru că acesta merită, alții susțin scepticismul sancționator care neagă pedeapsa ca fiind un răspuns legitim al statului raportat la sârșirea unei fapte dăunătoare sau infracțiuni și nu tratamentul dur, ci terapia ar putea să fie soluția. Astfel, infracțiunea n-ar trebui pedepsită pentru că făptuitorii n-ar fi suficient de responsabili de faptele lor, ci educația morală a infractorului ar trebui să fie răspunsul.⁸⁷

Principiul personalității pedepsei are în vedere faptul că pedeapsa se aplică doar persoanei care a comis infracțiunea, pentru încălcarea preceptului cuprins în norma penală. Tragerea la răspundere și consecințele acesteia trebuie să fie suportate numai de cel vinovat, fiind interzisă pedeapsa colectivă sau sancționarea altei persoane decât cea vinovată.

⁸⁶ George Antoniu, *Reforma penală și principiile fundamentale ale dreptului penal român*, Revista de drept penal, nr. 3/1996, p.18.

⁸⁷ J. Angello Corlett, *Responsability and Punishment*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2001, pp.19-21.

Există însă un ecou social determinat de pedeapsă, o serie de efecte care implică etice care presupune victime colaterale. Ca exemple pot fi condamnarea părintelui cu efect asupra dezvoltării morale și psihice a copiilor, condamnarea unicului slăbit din familie, tragerea la răspundere a unei rude care atrage rușinea și izolare socială asupra întregii familii.

Principiul personalității pedepsei este o garanție fundamentală a libertății persoanei și se află în armonie cu celelalte principii ale dreptului penal. În trecut acest principiu a fost nesocotit, Codul lui Hammurabi prevedea că, dacă cineva ucide femeia cuiva, trebuie să se ucidă fiica lui, iar în Siria și Persia femeia și copiii erau uciși împreună cu soțul sau părintele care a încălcat legea.⁸⁸ În „Legile”, Platon scria că, dacă o rudă a fost condamnată la moarte, acest fapt are impact puternic asupra familiei în care privește viața membrilor acesteia în cetate.⁸⁹

Principiul individualizării pedepsei prevede că pedeapsa trebuie să corespundă gravității infracțiunii și să răspundă nevoilor de reeducare și îndreptare ale făptuitorului. Sancțiunea prevăzută de lege trebuie să fie proporțională gradului de pericol social generic al infracțiunii, după cum pedeapsa concretă este necesară să reflecte pericolul social concret al faptei antisociale și periculozității infractorului asupra căreia ea trebuie să acționeze.⁹⁰

Principiul severității penale reprezintă calitatea principală a sancțiunii și implică excluderea pedepselor corporale de orice fel, a abuzurilor, a suplicului, abolirea sau minimalizarea aplicării pedepsei cu moartea în cazul faptelor foarte grave. Acest principiu constituie baza reeducării sociale deoarece orice pedeapsă privativă de libertate trebuie să asigure un

⁸⁸ Dan Banciu, Sorin M. Rădulescu, *op.cit.*, pp.71-72.

⁸⁹ Platon, *Legile*, Editura Iri, București, 1995, p. 290.

⁹⁰ R. Saleilles, *L'Individualization de la peine*, Etude De Criminalité Sociale, Paris, 1909, p.4.

maximum de eficien educativ , iar reformarea comportamentului celui de inut este necesar s fie în interesul societ ii.

Exist îns opinia conform c reia pedeapsa cu închisoarea implic mult suferin de natur psihic , dar i fizic , atât cât presupune încarcerarea legitim , întrucât faptele celui condamnat sunt atât de grave pentru societate încât statul, prin autorit ile sale, dispune ca f ptuitorul s fie izolat de ea pentru o perioad . Motivele generale de suferin ar p rea s fie lipsa libert ii ce implic separarea de familie⁹¹, prieteni, locuri familiare, suferin a condi iilor dure ale deten iei: gratii, absen a cunoscu ilor i a confortului de acas , suferin a datorat mut rii în închisoare sau dintr-o celul în alta. Sanc ionarea poate determina f ptuitorul s se izoleze i mai mult de societate i chiar s -i creasc poten ialul antisocial.⁹²

Se spune c , în cazul închisorilor cu condi ii moderne, nu poate fi vorba de suferin . Totu i, în penitenciare, suferin a poate proveni din restrângerea libert ii mi c rii: de inu ilor li se spune când s se plimbe i unde, când pot pleca i când trebuie s se întoarc . O alt surs de suferin este provenit din umilin a de a se folosi strigarea celor din arest, sentimentul de inferioritate determinat de faptul de a nu fi egal din punct de vedere moral cu ceilal i, gardieni, organe judiciare, din obliga ia de a sta pe loc când apare un func ionar sau când se face num rarea de inu ilor. Politica nou în penitenciar privind deplasarea nestânjenit , accesul la perioade de recreere, la momente în care de inutul poate r mâne s se relaxeze în celul i nu e for at s fac sau s nu fac ceva, reduce suferin a legitim a pedepsei privative de libertate.⁹³

⁹¹ Dan Markel, Jennifer M. Collins, Ethan J. Leib, *Privilege or Punish*, Oxford University Press, Oxford, 2009, p.15.

⁹² C.L. Ten, *Crime and Punishment*, în Peter Singer (editor), *A Companion to Ethics*, Blackwell Publishing, Oxford, 2000, p. 32.

⁹³ Sam S.Souryal, *Ethics in Criminal Justice: In Serch of the Truth*, Routledge, Taylor and Francis Group, London, 2014, p. 135.

Nu toate aspectele negative ale instituțiilor carcerale sunt inevitabile, din contra, se consideră că, dacă sunt trimiși în închisoare, aceste persoane trebuie să-și petreacă timpul cât mai constructiv posibil, în special pregătindu-se pentru viața din afară, viața de după grație.⁹⁴

Închisoarea Halden din Norvegia este numită cea mai umană închisoare din lume pentru că de înușii pot să învețe lucruri noi, pot cânta la diverse instrumente ori pot valorifica abilitățile lor practice, de prelucrare a lemnului, de exemplu. De asemenea, li se permite și să gătească propria mâncare, pregătindu-se prin toate acestea pentru viața din afara închisorii. În ciuda criticilor că sunt condiții mult prea bune pentru condamnați, că ar fi prea luxos, Norvegia a atins una dintre cele mai scăzute rate de recidivă din lume. Gardienii din închisoare sunt încurajați să-și petreacă timpul cu de înușii și să-i ghideze în multe dintre activitățile lor.

În privința *principiului administrației probelor*, acesta presupune ca judecata să aibă ca fundament probatoriul administrativ și să fie publică, în scopul evitării abuzurilor. Este necesar să fie creat un cadru prielnic pentru aprecierea justă, corectă și completă a probelor, și, pentru aceasta trebuie respectate oralitatea, contradictorialitatea și nemijlocirea dezbaterilor din cursul judecării pentru înlăturarea rațională a tuturor îndoielilor privitoare la cauză.

Prezumția de nevinovăție presupune că orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale de o instanță competentă printr-o hotărâre penală definitivă. Astfel, în vederea aflării adevărului, organele de urmărire penală și instanța de judecată trebuie să lămurească pricina, sub toate aspectele, prin probe. În codul penal există obligația organelor judiciare, dar și dreptul colateral al părților implicate în proces de a propune probe și de a cere administrarea lor. Relația dintre vinovăție și pedeapsă n-

⁹⁴ Martin Wright, *Making good: Prisons, Punishment and Beyond*, Waterside Press, London, 2008, p.118.

ar fi de natură neaparat etică, ci mai ales logică. Pedepsa unui nevinovat nu este doar greșită, ci este o contradicție în termeni.⁹⁵

În evaluarea pedepsei și a principiilor care stau la baza acesteia trebuie să avem în vedere cele subliniate de J.S.Mill care observă că, deși „există o multitudine de opinii, este unanim admis că pot exista legi nedrepte și că legea nu este criteriul ultim al dreptății, căci ea poate conferi unei persoane un beneficiu sau impune altuia un rău pe care dreptatea îl condamnă”.⁹⁶ Pedepsa privativă de libertate implică a accepta un rău mai mic pe moment, pentru un bine mai mare ulterior care ar putea consta în corectarea comportamentală și siguranța celorlalți.

În secolul al XVIII-lea, Cesare Beccaria și-a formulat propria părere raportat la pedeapsă plecând de la teoria contractului social și teoria utilitaristă. Juristul italian scria că :

„legile sunt condițiile prin care oamenii – trăind independent și izolați – s-au unit în societate, și tuși și conviețuiesc într-o permanentă stare de război și se bucură de o libertate care devenea inutil tocmai pentru că lipsea certitudinea de a o putea păstra ca atare. Au renunțat la o parte din această libertate pentru a se putea bucura liniștii și în deplină siguranță de restul libertății pe care o păstraseră. Era nevoie de motive sensibil-concrete suficiente pentru a stăvili pornirile despotice din sufletul fiecăruia, ce ar fi putut arunca legile societății în haosul precedent. Aceste motive sensibil-concrete sunt pedepsele stabilite împotriva celor care încălcă legile”.⁹⁷

⁹⁵ Jesper Ryberg, *The Ethics of Proportionate Punishment*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, The Netherlands, 2004, p.11. Maria Jose Falcon y Tella, *op.cit.*, p.13.

⁹⁶ J.St.Mill, *Utilitarismul*, Editura Paideia, București, 2003, p. 311.

⁹⁷ Cesare Beccaria, *op.cit.*, p. 47.

Capitolul II

Teorii etice ale pedepsei

I.1. Pedeapsa în etica juridic

Pedeapsa presupune a face în mod deliberat să sufere un infractor pentru o faptă ce încalcă norme legale sau morale. De vreme ce pedeapsa implică o suferință sau o privare de un drept similar cu cea pe care faptuitorul faptei penale a adus victimei, pedeapsa necesită temeiuri morale, legale și politice.

Teoreticienii, deși în mare majoritate consideră că pedeapsa este de multe ori justificată, oferă diverse păreri despre cum poate fi justificată, cât și despre valorile pe care norma ce trage la răspundere faptuitorul tinde să le protejeze precum drepturi, libertăți, autonomia personală și proprietatea privată, norme care apar drepturi prevăzute în constituție și elaborate în statul de drept. Unii gânditori consideră pedepsele prea dure și insistă asupra atenuării măsurilor de constrângere penală.⁹⁸

I.2. Teorii etice ale pedepsei care au la bază retributivismul

I.2.1. Retributivismul și etica pedepsei

Conform teoriei retributiviste, infractorii sunt pedepsiți pentru comportamente infracționale pentru că merită pedepsirea. Activitatea ilegală antisocială afectează echilibrul pașnic al societății, iar pedeapsa ajută la restabilirea echilibrului.

⁹⁸ J.Hall, *General Principles of Criminal Law*, The Lawbook Exchange Ltd., New York, 1960, p.54.

Ceteris paribus este expresia latină care are în vedere că gravitatea pedepsei ar trebui să fie în funcție de gravitatea infracțiunii. Teoriile retributive ale pedepsei sunt cele care pun în centrul lor răspunsul ca fiind indispensabil.⁹⁹

În cadrul justiției retributive, pedeapsa trebuie aplicată pentru că infractorul a săvârșit o infracțiune și tragerea sa la răspundere va servi ca exemplu pentru alții. Cu cât este mai impulsiv săvârșit fapta, cu atât infracțiunea ar trebui mai bine prevenită, astfel încât trebuie luate măsuri dure care determine potențialul răufăcător să se oprească și să se gândească înainte de a acționa în sensul încălcării legii penale.¹⁰⁰

Problemele pe care le implică pedeapsa au fost dezbătute de filosofi precum Immanuel Kant¹⁰¹ și G.W.F.Hegel¹⁰². Omul, ca fiind rațional, are responsabilitate morală raportată la modul cum acționează, trebuie să fie capabil să aleagă și să își ghideze acțiunile după principii morale care să reglementeze alegerile și preocupările sale. Vina implică responsabilitate și responsabilitatea pedepsei.¹⁰³

A proceda corect implică un apel la principiile de bine în care guvernează activitățile umane, cu centrarea pe teoria etică a datoriei. Immanuel Kant scria în „Întemeierea metafizicii moravurilor” că „nimeni nu trebuie niciodată să se trateze pe sine și să-i trateze pe ceilalți pur și simplu ca pe niște mijloace, ci întotdeauna în același timp ca pe niște scopuri în sine”, fiecare poartă în sine legea morală și e demn de respect. Imperativul enunțat: „Acționează potrivit maximei care poate deveni ea

⁹⁹ Douglas Husak, *The Metric of Punishment Severity: A Puzzle about the Principle of Proportionality*, Rutgers University, Institute of Law, Political Science and Philosophy, UCL School of Public Policy, London, England, 2018, p.11.

¹⁰⁰ Michael S. Moore, *Placing Blame: A Theory of the Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2010, pp.28-29.

¹⁰¹ Immanuel Kant, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, Editura IRI, București, 1995.

¹⁰² G.W.F.Hegel, *Principiile filosofiei dreptului*, Editura IRI, București, 1996.

¹⁰³ Alf Ross, *op.cit.*, p. 67.

înși lege universal”¹⁰⁴. Filosoful german atacă ceea ce se numește egoism etic, ce presupune mai mult decât iubirea de sine, și anume, faptul că oamenii, așa cum sunt construiți, lucrează doar în interesul lor propriu.

O persoană poate acționa din supunere față de o forță superioară, poate ascunde adevărata sa moralitate din motive exterioare, chiar religioase, care îl conduc să acționeze în conformitate cu legea morală din speranța sau teamă. Dar el însuși se află în afara ordinii morale, lipsit de orice formă de libertate, servil, diminuat în esența personalității lui, deoarece nu a reușit să realizeze autonomia pe care numai respectarea ființei raționale o oferă.¹⁰⁵

În „Principiile filosofiei dreptului”, lucrare care cuprinde idei privind filosofia sa juridică, morală, socială și politică, Hegel vede sancțiunea ca pe o asumare a nedreptății, o anulare a faptei antisociale solicitată de înșirăvoina infractorului. Fundamentul pentru filosofia dreptului penal la Hegel îl reprezintă conceptul de respect reciproc dintre doi indivizi.

Pentru filosof, fapta antisocială reprezintă tulburarea unei relații axate pe respect. Faptul că victimei respectul ca subiect îi totodată, afectează un principiu comun care susține societatea civilă, respectul mutual între indivizi liberi și egali în fața legilor. Norma de drept și victima sunt afectate în același moment, prin aceeași faptă. Repararea legăturii ce implică respect, negarea acestei negări a normei caracterizată de actul antisocial, are în vedere că faptul este adus înapoi, în viziunea victimei și a societății, la nivelul individului care își manifestă respectul și merită respectat.

Cel vinovat trebuie respectat ca agent moral responsabil care acționează infracțional în cunoștință de cauză, iar acesta nu-l trage la răspundere pentru fapta antisocială înseamnă a-i nega respectul, drepturile sau statutul moral. Cei care încalcă legea în mod voluntar pierd astfel cel puțin o parte din

¹⁰⁴ Immanuel Kant, *op.cit.*, p. 231.

¹⁰⁵ Roger Scruton, *A Short History of Modern Philosophy*, Taylor & Francis e-Library, London and New York, 2002, p. 147.

drepturile pe care cetăenii le au în mod normal, de aceea chiar comportamentul lor antisocial legitimează anumite tipuri de măsuri, fie tratamentul reformativ sau aplicarea de pedeapsă pentru descurajare. A nu sancționa fapta penală echivalează cu a nu respecta drepturile cetăenilor, pentru că pedepsirea celor care comit infracțiuni este admisă prin faptul că infractorul însuși, ca un agent rațional sau cetăean rezonabil, a consimțit la un sistem de drept care se prevede astfel de pedepse.¹⁰⁶

Retributivismul are la bază ideea că cel care a săvârșit fapta este o persoană care este totalmente responsabilă pentru acțiunile sale și merită să fie pedepsită. Statul acționează astfel ca un instrument al retributivității. Totuși există aici o dilemă etică: într-o societate democratică bazată pe principii privind drepturile și libertățile omului, pedepsele penale care au la bază retributivismul includ o contradicție a valorilor, iar așa solicită ca infractorii să sufere de dragul suferinței este dovadă de cruzime și lipsă de umanitate.¹⁰⁷

I.2.2.Etica și pedeapsa capitală

Pedeapsa cu moartea sau pedeapsa capitală implică eliminarea din societate a infractorului într-un mod irevocabil și reprezintă una dintre cele mai vechi sancțiuni fiind practicate și în zilele noastre în unele state. Ca metode, s-au utilizat: împușcarea, arderea de vie a persoanei condamnate, ghilotinarea, spânzurarea, electrocutarea pe scaunul electric, gazarea, injectarea unei substanțe letale. Pedeapsa capitală precede pedeapsa privativă de libertate, cei condamnați fiind înuși captivi în închisori improvizate până la momentul execuției.

¹⁰⁶ Antony Duff, Zachary Hoskins, *op.cit.*, p.17.

¹⁰⁷ James A.Inciardi, *Criminal Justice*, Harcourt Brace Javanovich Publishers, New York, 1990, pp. 466-468.

Pe de o parte, este susținută această sancțiune cu o serie de argumente. Problema costurilor sancțiunilor privative de libertate este invocată în justificarea pedepsei capitale din considerente economice, întrucât eliminarea fizică a condamnatului ar elimina plata întreținerii sale în închisoare de către societate. Există și o serie de argumente de ordin retributivist axate pe constrângerea efectuată de opinia publică ocazional de infracționalitate. Comunitatea, scandalizată de criminalitate face presiuni asupra autorităților pentru a utiliza pedeapsa capitală în scopul de-a înflăcăra din societate sângele criminal.

Pe de altă parte, argumentul ireversibilității este susținut de cei care consideră că ar exista pericolul ca o persoană nevinovată să fie condamnată la moarte. Din 1893 până în 1962 au existat în SUA 74 de cazuri de erori judiciare privind condamnarea la pedeapsa capitală, în marea parte a cazurilor, hotărârea era dată „dincolo de orice bătănie rezonabil”, având ca fundament probe legal administrate.¹⁰⁸ Este important de luat în calcul irevocabilitatea pedepsei capitale, deoarece pot exista erori determinate de imperfecțiuni de neevitabile ale dovezilor umane și interpretărilor lor.¹⁰⁹

În cazul erorilor judiciare, cel condamnat pe nedrept are posibilitatea de a cere despăgubiri pentru tot ceea ce a îndurât din partea autorităților statului. Însă, în cazul pedepsei cu moartea, societatea nu mai poate repara nedreptatea făcută asupra presupusului vinovat și familiei sale, deoarece însuși subiectul nu mai este în viață pentru a mai putea fi compensat ceva.

Încă din secolul al XVIII-lea, manifestându-se vehement împotriva pedepsei capitale, Cesare Beccaria susținea a fi absurd ca legile, expresie a voinței publice, care resping și pedepsesc omorul, să comită chiar ele însele unul și altul, atunci când au în vedere a-i îndepărta pe membrii societății de la crime, ordonând un asasinat public: „Pedeapsa cu moartea nu este un drept, ci

¹⁰⁸ James A. Inciardi, *op.cit.*, p. 507.

¹⁰⁹ David Dolinko, *op.cit.*, p. 85.

este un război al națiunii împotriva unei cetăți, întrucât consider necesar sau util eliminarea ființei sale. Dar dacă voi reuși să demonstrez că moartea nu este nici utilă și nici necesară, mă voi putea considera învingător în pledarea cauzei umanității”.¹¹⁰

Viața este un bun de bază, trebuie să fie apărută, nu distrusă. Etica presupune evaluări, interpretări și judecări de valoare, „trebuie” și „ar trebui” sunt elemente ale discursului etic și vine în contradicție cu un subiect atât de sensibil precum pedeapsa capitală care este o mărșă de forță letală a statului împotriva cetățenilor. Îndiferent de perspective și argumentele susținute în torile acestei crute și inumane sancțiuni, este important să sublinia că, din 1973, 140 de persoane condamnate la pedeapsa capitală au fost exonerate de pedeapsă ca fiind nevinovate de săvârșirea infracțiunii pentru care au fost judecate și condamnate la moarte.¹¹¹

I.3. Teorii etice ale pedepsei care au la bază utilitarismul

I.3.1 Utilitarismul și tragerea la răspundere penală a făptuitorului

Utilitarismul este o filosofie morală care introduce bunăstarea omenirii sau fericirea generală între condițiile esențiale ale moralității. Datoria fundamentală a moralității este de a promova, cât de bine se poate, fericirea individuală, dar și fericirea omenirii.

Conform filozofiei utilitariste, ar trebui folosite normele pentru a maximiza fericirea societății, având în vedere că infracțiunile și pedepsele sunt incompatibile cu fericirea, acestea ar trebui să fie reduse cât mai mult. Filosofii utilitariți în eleg că nu există o societate fără fapte ilegale, dar

¹¹⁰ Cesare Beccaria, *op.cit.*, pp. 175-178.

¹¹¹ Lloyd Steffen, *op.cit.*, pp.145-146.

încearcă să impună o pedeapsă potrivit atât cât ar fi necesar pentru a preveni viitoarele eventuale infracțiuni.

Prin contrast cu retributivismul, poziția utilitaristă sau consecvențialistă, ilustrată în scrierile lui Jeremy Bentham, încearcă să justifice pedeapsa nu pe baza ideii că aceasta constituie o relație echitabilă față de o acțiune voluntară din trecut, ci a considerentului că ea este de natură să sporească în societate cumulul plăcerii față de cel al durerii, în principal prin descurajarea comiterii de delikte în viitor, atât de către persoana pedepsită, cât și de către alii membri ai societății.¹¹²

I.3.2. Sancțiunea penală în viziunea lui Jeremy Bentham

Filosoful utilitarist Jeremy Bentham pledează pentru o „obligatie axată pe sancțiuni”. În concepția sa, fiecare individ din societate poate avea obligația de a aduce cea mai mare fericire celui mai mare număr de persoane, iar dacă nu reușește acest lucru, ci, prin faptele sale, afectează comunitatea, atunci ar fi drept să se aplice o pedeapsă. Măsurile punitive adoptate pot consta în dezaprobare din partea comunității, apăsare socială, desigur, sancțiuni penale impuse prin autoritățile statului având la bază coduri de legi.

Aplicându-se o măsură punitivă sunt descurajate orice acte înfăptuite exclusiv pentru interesul personal și care ar leza ceilalți membri ai comunității. Legislația penală nu încurajează fapte care nu maximizează plăcerea, ci lucrează în sensul descurajării oricărui activități care determină diverse tipuri de suferințe.¹¹³

¹¹² Christopher Berry Gray (Editor), *op.cit.*, pp.706-708

¹¹³ Paul Kelly, *Bentham*, în David Boucher, Paul Kelly, *Mari gânditori politici*, Editura ALL, București, p.288.

Bentham consideră că indivizii ar trebui să-și conducă activitatea după o regulă morală de bază, și anume a maximiza plăcerea și a minimiza durerea. Filosoful utilitarist a subliniat că activitatea mai multor persoane juridice cum ar fi instituțiile politice, juridice și sociale ar trebui să-și coordoneze funcționarea în concordanță cu principiul celei mai mari fericiri.

Efectele sancțiunilor penale în timp, cu toate că sunt neplăcute pentru cel care i se aplică, ar fi pozitive pentru comunitate, măsurile punitive fiind formulate ca o modalitate de protecție create cu atenție pentru a contracara actele antisociale. Bentham a conceput un „calcul felicific”, pentru a sprijini cântărirea cantității fixe de suferință și plăcere, care ar urma dintr-un act ilegal, filosoful ignorând diferențele dintre fericire și plăcere, problema care a atras numeroase contestații a ideilor sale. Faptul că plăcerea și durerea pot fi cuantificate cantitativ, în măsuri de valoare egală, fiind când abstracție de varietatea trăirilor omenești, a fost criticat în principal de John Stuart Mill în propria sa concepție despre etica utilitaristă.¹¹⁴

Jeremy Bentham a proiectat el însuși un model de închisoare, Panopticon, care este un tip special de construcție instituțională, în care de înunții ar fi vizibili autorităților în fiecare moment, și, astfel, ar fi determinați să acționeze în mod normal pentru a promova cel mai mare bine pentru cei mai mulți oameni, în scopul de a evita suferința. Această închisoare aparte permite supravegherea tuturor condamnaților unei instituții printr-un unic paznic fără ca de înunții să poată să confirme cu siguranță dacă sunt sau nu supravegheați.

Filosoful utilitarist a considerat că pedeapsa ar trebui să aibă un grad minim de severitate pentru a evita efectele negative ale criminalității. În cazul în care severitatea pedepsei a produs mai mult rău infractorului decât

¹¹⁴ *Ibidem*, pp.283-287.

bine prin descurajare în s vâ irea infrac iunilor, atunci aceasta nu poate fi justificat .¹¹⁵

I.3.3. J.St.Mill i aplicarea pedepsei conform principiului utilitarist

Fiind un continuator al lui Bentham, J.St.Mill subliniaz c utilitarismul consacra ideea celei mai mari fericiri i sus ine c ac iunile sunt corecte propor ional cu tendin a lor de a promova fericirea i sunt incorecte în m sura în care tind s produce inversul fericirii.¹¹⁶ Conform principiului celei mai mari fericiri, scopul ultim în raport cu care i pentru atingerea c ruia toate celelalte lucruri sunt dezirabile, fie c avem în vedere propriul nostru bine sau pe al altora, este o existen scutit cât se poate de mult de durere i bogat cât se poate de mult în delect ri, atât sub aspect cantitativ cât i calitativ.¹¹⁷

Având în vedere problema sanc iunii penale, scopurile i justific rile acesteia, filosoful utilitarist John Stuart Mill apreciaz c exist un element fundamental în raporturile dintre indivizi, o lege de baz care st pâne te rela ia de coerci ie i supraveghere dintre comunitate i persoan , chiar dac modalitatea utilizat ar consta în for a fizic deghizat în sanc iune penal sau presiunea moral a membrilor societ ii. Acest element fundamental cu titlu de principiu are în vedere c „unicul scop care îi îndrept e te pe oameni, individual sau colectiv, la ingerin e în sfera libert ii de ac iune a oric ruia dintre ei este autoap rarea; unicul el în care puterea se poate exercita în mod legitim, asupra oric rui membru al societ ii civilizate, împotriva voin ei sale, este acela de a împiedica v t marea altora. Sub

¹¹⁵ Kwame Anthony Appiah, *Thinking It Through An Introduction to Contemporary Philosophy*, Oxford University Press, 2003, p.287

¹¹⁶ J.St.Mill, *Utilitarismul*, op.cit., p. 269.

¹¹⁷ *Ibidem*, pp. 278-279.

aspecte care îl privesc doar pe el însuși, independența lui este, de drept, absolut”.¹¹⁸

Mill consideră că partea cea mai importantă a moralei este dreptatea întemeiată pe utilitate. Regulile morale care interzic oamenilor să-și dea uneze unii altora sunt mai vitale pentru bunăstarea umană decât oricare altele, ele sunt principalul element care determină ansamblul sentimentelor sociale ale umanității. Doar respectarea lor asigură pacea între ființele umane; dacă supunerea față de ele nu ar fi regula și nesupunerea excepția, fiecare ar vedea în oricare altul un probabil dușman, față de care ar trebui să se ferească mereu. Aceleași puternice motive care comandă supunerea la aceste reguli morale sau penale impun și pedepsirea celor care le-au violat, și tot așa cum impulsurile de autoapărare, de apărare a altora și de răzbunare sunt îndreptate împotriva unor asemenea persoane, dorința de a răsplăti ori de a face rău pentru rău devine strâns legată de sentimentul de dreptate și este universal inclus în această idee.¹¹⁹

Pe fondul doctrinei utilitariste s-au conturat mai multe teorii etice ale pedepsei privative de libertate. În conformitate cu teoria consecvențialistă, dacă pedeapsa va fi justificată, va trebui să arate că utilitatea care rezultă din pedepsirea inculpaților întrece suferința determinată de aplicarea pedepsei. Retribuții nu pot explica de ce trebuie să fie pedepsit vinovatul dacă oricum nu se produce nicio consecință pozitivă asupra acestuia. În mod contradictoriu, conform practicii, pedeapsa nu reduce criminalitatea, ci o sporește. Retribuțivitatea însă nu are efect asupra infracțiunilor de antaj ori omorului asupra mai multor persoane. În conformitate cu teoria consecvențialistă, însă, dacă pedeapsa va fi justificată, va trebui să arate că utilitatea care rezultă din pedepsirea inculpaților întrece suferința determinată de aplicarea pedepsei.

¹¹⁸ J.St.Mill, *Despre libertate, op.cit.*, p. 57.

¹¹⁹ J.St.Mill, *Utilitarismul, op.cit.*, pp. 326-327.

Pentru a justifica atât instituția pedepsei cât și aplicarea acesteia, consecvenții au apelat la o serie întreagă de efecte pozitive posibile: prevenirea și vârirea de infracțiuni, incapacitate - izolarea de societate a celui ce a săvârșit infracțiunea, restaurarea și educația morală a pedepsei pentru a reeduca făptuitorul, comunicarea - a pedepsi pentru a exprima dezaprobarea pentru săvârșirea faptei, întărirea normelor (*reinforcement*) - a pedepsi pentru a sublinia importanța normelor și valorilor sociale. Dacă pedeapsa nu are acest efect atunci își pierde legitimitatea morală, ci trebuie urmată calea etică a pedepsei în funcție de consecințele acesteia.¹²⁰

I.3.4. Teoria privind descurajarea sau prevenirea și vârirea de infracțiuni

Prin pedeapsă se urmărește și descurajarea sau prevenirea și vârirea de infracțiuni. Un motiv dat pentru a justifica pedeapsa este faptul că aceasta reprezintă o mărșă pentru a preveni comiterea unei infracțiuni de către oameni, descurajarea infractorilor de la a recidiva, dar și prevenirea și vârirea unei infracțiuni. Această pedeapsă este destinată să fie suficientă pentru că oamenii ar alege să nu comită infracțiunea, mai degrabă decât a experimenta pedeapsa. Scopul este de a descuraja toți membrii din comunitate de la săvârșirea de infracțiuni.

Criticii descurajării au evidențiat lipsa efectului pedepsei privind descurajarea în săvârșirea de noi infracțiuni, dovadă fiind rata mare a recidivei. De asemenea, au subliniat că există limite în ceea ce privește impactul de descurajare general. Anumite infracțiuni, cum ar fi faptele și vârirea din pasiune și actele ilegale comise sub influența drogurilor, nu pot fi descurajate, deoarece autorii lor nu acționează în mod rațional, nu

¹²⁰ Rob Canton, *op.cit.*, p.67.

compar beneficiile și pierderile ca o persoană care acționează în deplină tăcere față de facultățile mintale înainte de a încalca legea. Cercetările relevante arată că efectul disuasiv, de descurajare al pedepsei, este slab.

I.3.5. Teoria izolării de societate

Teoria izolării de societate a făptuitorului vizează problema protecției sociale urmite prin aplicarea pedepsei privative de libertate. Prin izolarea condamnatului de societate, se urmărește reducerea posibilității ca făptuitorul să comită infracțiuni. Pedepsa cu închisoarea separată de comunitate, implică eliminarea sau reducerea posibilității de a săvârși anumite infracțiuni. Sancțiunea în conformitate cu legislația implică impunerea autorizată de privațiuni de libertate sau obligarea la anumite sarcini speciale pentru că făptuitorul a fost găsit vinovat de unele încălcări ale legii penale.

Există în doctrină opinia care are în vedere tragerea la răspundere prin încarcerare a indivizilor care au săvârșit o infracțiune ce implică violență și au potențialul de a fi extrem de periculoși - *cage the beasts*, pune în bestii după gratii. Administrarea oricărei alte măsurii în afara pedepsei cu închisoarea pe o perioadă rezonabilă ar fi o mare greșelă și ar periclita siguranța persoanelor din societate. Toleranța față de astfel de comportamente ar avea efecte foarte grave.

I.3.6. Teoria privind restaurarea fizică și morală a făptuitorului

Teoria privind restaurarea sau stabilizarea reprezintă cea mai atrăgătoare teorie pentru justificarea pedepsei din punct de vedere umanist și are în vedere acțiunea pentru prevenirea săvârșirii infracțiunilor prin modificarea comportamentului făptuitorului. Filosofia privind restaurarea susține că ar

exista o serie de motive din cauza cărora se sârvesc infracţiuni, ele trebuie identificate şi demontate. Prin restaurarea teoriei a pedepsei se sugerează că ar funcţiona o metodă mai bună decât sancţionarea prin clasicele pedepse. Scopul acesteia este a modifica comportamentul făptuitorului şi a-l reintegra în societate ca un cetăţean productiv. Se pledează pentru a se recurge la un tratament de schimbare a comportamentului făptuitorilor făcându-i membri normali ai societăţii.¹²¹

Teoria restaurării fizice şi morale sau a dezintoxicării, are mult în sus în teoriile tocmai pentru că este în contrast cu alte tipuri de sancţiuni şi pentru că, prin ea, se doreşte eliminarea comportamentului ofensator. Spre deosebire de speranţele poate false pe care le dă teoria descurajării ori măsurile temporare din teoria izolării infractorului, susţinătorii teoriei restaurării consideră aceasta drept singurul mecanism umanitar creat pentru a acţiona asupra cauzelor infracţiunilor.¹²² Unele pedepse includ a reeduca şi a restaura pe cel care a sârvescit o faptă penală, astfel încât acesta să nu comită din nou infracţiuni. Restaurarea se distinge de descurajare, obiectivul fiind de a schimba atitudinea infractorului referitor la ceea ce a făcut şi să-l facă să conştientizeze comportamentul său anterior greşit, să-l transforme într-un membru valoros al societăţii.

Dar evaluările tratamentului corecţional arată că nu împiedică în mod consecvent criminalitatea sau nu o reduce. Încercarea de restaurare şi dezintoxicare pare să fie uşurată deoarece finanţarea a fost în general inadecvată, astfel încât eficacitatea deplină a acestor măsuri nu a fost testată complet. Trebuie precizat că anumiţi făptuitori, cum ar fi autorii unor fapte non-violente şi infractorii nerecidiviţi, cei aflaţi la prima condamnare, sunt mai susceptibili de a fi trataţi cu succes decât cei care recidivează ori criminalii violenţi.

¹²¹ *Ibidem*, p.120.

¹²² James A.Inciardi, *op.cit.*,p. 470.

În 1949, C. S. Lewis a scris un eseu important cu privire la pedeapsa intitulat „Teoria umanitară a pedepselor”. În acest eseu, Lewis critică teoria umanitară, considerând că în mod greșit și grav a fost considerat infractorul ca fiind doar bolnav. Lewis a respins această teorie, subliniind că se impune o întoarcere la teoria tradițională sau retributivistă nu numai în interesul societății, ci în interesul însuși al făptuitorului, răsplata fiind singura conexiune care leagă pedeapsa cu justiția.¹²³

I.3.7. Teoria aboliționistă

Teoria aboliționistă a pedepsei a fost creată pe fondul neclarității efectelor celorlalte măsuri luate pentru prevenirea și combaterea criminalității. Au existat gânditori care au susținut abolirea pedepsei penale susținând că instituirea pedepsei nu este necesară pentru societatea umană. Teoreticienii aboliționiști consideră că ar trebui să se urmărească înlăturarea pedepsei legale, nu justificarea ei și alegerea altor măsuri. S-a pus chiar problema abolirii pedepsei ca program politic și înlocuirea ei cu tratamentul, scopul fiind vindecarea, pentru a determina infractorul să fie lipsit de pericolozitate. Aceasta înfățișare ridică probleme morale și se pune accent pe lucrul psihiatrilor, psihologilor și sociologilor care susțin această teorie ca fiind progresistă în opoziție cu opiniile tradiționale legale care prevăd că vina implică responsabilitate și responsabilitatea pedeapsă.¹²⁴ Teoretizarea aboliționistă despre pedeapsa a luat multe forme diferite unite prin insistența asupra încercării de a elimina modalitățile clasice de pedeapsă.

¹²³ C.S.Lewis, *The Humanitarian Theory of Punishment*, AMCAP Journal, vol. 13, nr.1- 1987, p. 147-149.

¹²⁴ Alf Ross, *op.cit.*, p. 67.

Criticii acestei teorii au susinut c abolirea pedepsei poate fi dificil , periculoas sau pur i simplu greit . Pedeapsa nu poate fi tratat ca fiind o problem izolat din punct de vedere moral i politic deoarece toi oamenii sunt poten iali subiec i ai pedepsei, sanc iunea penal fiind un produs al legii i pus n aplicare for at prin norme elaborate de autorit i abilitate n acest sens. Aplicarea pedepsei prive te probleme precum confiscarea drepturilor, avantajul nedrept al f ptuitorului i restaurarea echilibrului moral.¹²⁵

I.3.8. Teoria educa iei morale

Teoria educa iei morale a pedepsei are ca scop influen area n sens pozitiv a condamnatului spre formarea i dezvoltarea tr s turilor intelectuale i morale, a corija n mod sistematic i organizat prin educa ie anumite caren e comportamentale, a stimula i dirija evolu ia intelectual a acestuia spre crea ie, nu spre distrugere. De asemenea se are n vedere i a da un exemplu societ ii prin sanc ionare, ca ceilal i membri ai comunit ii s evite conflictul cu legea penal . Jean Hampton avanseaz aceast teorie care urm re te a justifica pedeapsa, pe care o nume te „teoria educa iei morale a pedepselor”. V zând sanc iunea ca o modalitate important de a-i face pe infractori s n eleag r ul moral al actelor lor penale antisociale, pedeapsa fiind eficient , educativ i de importan vital n via a comunit ii.¹²⁶

Rolul educativ al pedepsei presupune fie c respectivul condamnat se va schimba n bine n timp ce este aplicat pedeapsa, fie pe parcursul acesteia

¹²⁵ Nicola Lacey, *op.cit.*, pp.1-2.

¹²⁶ Jeffrie G.Murphy, Jean Hampton, *Mercy and Forgiveness*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988, p.18.

sau e reformat prin însi pedeapsa în sine – *moral improvement*. Sanc iunea penal nu înseamn în primul rând suferin , ci reprezint expresia dezaprob rii morale din partea societ ii. Nu are rolul de a-l speria pe cel pedepsit ci de a-l face s realizeze ce a gre it, ce a f cut r u i s se ab in pe viitor de la astfel de acte. Pedeapsa, ca reprezentare a condamn rii de c tre societate a actelor negative, ilegale, ar trebui s aib o mare influen asupra standardelor morale ale comunit ii f r ca pedeapsa cu închisoarea s fie utilizat în mod excesiv.

Desigur c cel mai bine este a face dreptate în mod strict, dar având în vedere c acest lucru este aproape imposibil sau extrem de greu de înf ptuit, este de preferat a face mai pu in bine cuiva decât a face r u în mod deliberat. Din p cate, se pot ad uga priva iuni prin ignoran ori de dragul de a aduce suferin i este surprinz tor c o ac iune care, în condi ii obi nuite ar fi privit ca semn de depravare moral extrem , sub imperiul pedepsei, s devin o virtute.¹²⁷

I.3.9. Teoria restaurativ sau a repara iei

Teoria restaurativ prive te, în special, victima pedepsei, a se face acesteia dreptate. elul este de a repara, prin m suri impuse de stat, orice daun adus de c tre f ptuitor victimei. Restaurarea este în conexiune cu o serie de deziderate de drept penal i de termeni ce in de dreptul civil, cum ar fi restabilirea situa iei anterioare. Sanc iunea penal poate presupune a încerca repararea v t m rii aduse de c tre f ptuitor ori înapoierea obiectului sustras. Drept exemple de astfel de sanc iune sunt: munca în folosul comunit ii sau compens rile, daunele materiale i morale.

¹²⁷ Alfred C. Ewing, *The Morality of Punishment*, Routledge, New York, 2012, pp.26-29.

Dreptatea restaurativă provine din normele instituite în Roma și Grecia în care Taxele achitate victimelor de către infractor era ceva des întâlnit. În caz de fapt antisocial, era necesar să se facă o compensare financiară, iar dacă faptuitorul refuza, i se aplica o altă pedeapsă.

Există tipuri de programe de justiție restaurativă care presupun medierea sau reconcilierea între victimă și faptuitor, în care cei doi se întâlnesc pentru a ajunge la un acord într-un cadru organizat, la mediator, unde li se prezintă condițiile în care pot ajunge la o înțelegere.¹²⁸

I.4. Teorii mixte privind pedeapsa

Pedeapsa legală, mai coercitivă și mai împovărată decât alte tipuri de sancțiuni, ridică probleme deosebite cu privire la locul legii penale în sistemul de drept, rolul statului și relația sa cu cetățenii. Sancțiunea penală implică impuneri care sunt, ele însele, de obicei, de nedorit pentru că privează oamenii de lucruri pe care le prețuiesc, cum ar fi libertate, bani, timp. De asemenea, pedeapsa legală cere ca indivizii să facă lucruri pe care în mod obișnuit nu ar dori să le facă sau nu le-ar face din proprie inițiativă, să-și petreacă timpul prestând muncă neremunerată în folosul comunității, să se prezinte la un consilier de probă în mod regulat, să participe la programe educativ-culturale de diferite tipuri.

Răspunsurile la aceste probleme se află analizând atât utilitarismul, care susține binele pe care ar trebui să-l atingă pedeapsa, cât și o versiune a principiului redistributivist care enunță obiectivul propriu unic de pedeapsă este de a impune celui vinovat sarcinile punitive pe care le merită. Se poate constata că valori destul de diferite și contradictorii sunt relevante pentru diferite aspecte despre pedeapsă și că orice sistem normativ de

¹²⁸ Joycelyn M. Pollock, *Ethical Dilemmas and Decisions in Criminal Justice*, Cengage Learning Texas State University, Boston, 2014, p. 76.

pedeaps va trebui s includ aceste valori i s fac uneori loc unor compromisuri incomode atunci când exist un conflict de idei.¹²⁹

H.L.A. Hart opteaz pentru o filosofie care unific teoriile utilitarismului i a retributivismului, ambele fiind mai pu in decât ideale, dar fiecare contribuie substan ial la în elegerea contemporan a institu iei pedepsei raportat la noile evolu ii i împrejur ri în leg tur cu punerea în aplicare a acesteia.¹³⁰

Filosoful sus ine distinc ia dintre justificarea scopului general i distribuirea pedepsei pe care sanc iunea în sine le impune, scopul general fiind pre uirea întregii societ i. Hart subliniaz îns c trebuie dat infractorului ceea ce merit i încearc s reconcilieze utilitarismul cu retributivismul sus inând c fiecare dintre cele dou principii au locul lor în diferite etape ale justi iei punitive. Hart are în vedere termenul de *fairness* v zut în sensul de cinste sau justi ie i consider c este foarte important, atunci când se face dreptate, ca doar cei care au s vâr it o infrac iune s fie pedepsi i i cel tras la r spundere s nu fie sanc ionat mai sever decât merit .¹³¹

Hart a indicat c , în cazurile standard, obi nuite i legale de pedeaps , trebuie s existe durerea sau alte consecin e considerate în general nepl cute, filosoful f când referire la suferin v zut în mod subiectiv, dar i obiectiv. Hart nu a indicat motivul pentru care o consecin ar trebui s fie tratat ca un tratament greu, deoarece este în mod normal considerat nepl cut , chiar i atunci când nu este privit ca atare de persoana particular asupra c reia este impus . Astfel, ar putea exista o încercare

¹²⁹ Hugo Adam Bedau, Erin Kelly, *op.cit.*, p.25.

¹³⁰ David Wood, *op.cit.*, p.17.

¹³¹ Peter Karl Koritansky, *The Problem of Punishment and the Return to the History of Political Thought*, Peter Karl Koritansky(editor), *The Philosophy of Punishment and The History of Political Thought*, University of Missouri Press, Missouri, 2011, p. 4.

e uat de a pedepsi, deoarece, dac o persoan nu ar considera ca nepl cut în sine privarea de libertate, nu i-ar produce o stare psihologic negativ , de i, în mod general, majoritatea persoanelor ar evita s se afle într-o astfel de situa ie. Unii indivizi au reac ii subiective radical diferite la orice tratament calificat drept lipsuri considerate obiective.

Hart, prin sus inerile sale, evit o critic important a teoriilor "pure" utilitare ale pedepsei, i anume c astfel de teorii implic ipotetic ca, din punct de vedere moral, s poat fi pedepsi i nevinova ii sau s fie pedepsite persoane vinovate în mod dispropor ionat, dac acest fapt maximizeaz utilitatea. Conform teoriei pedepsei lui Hart, considerentele retributive relevante pentru problema r spunderii ne asigur c statul nu va pedepsi niciodat pe cei nevinova i i reprezint o garan ie c nu va fi impus niciodat o pedeaps dispropor ionat de sever asupra vinovatului.¹³²

Filosoful sus ine c exist multiple anormalit i în teoria i practica privind institua ia pedepsei penale i orice problem tolerabil din punct de vedere moral a acestei instituii ar trebui s fie un compromis între principiile aparent contradictorii deja existente. Diferente principii sunt relevante în diferite puncte în orice dezbater moral acceptabil despre pedeaps . Interesul pentru institua ia pedepsei penale este puternic i, odat cu interesul, cresc confuziile i îndoielile, zdruncinându-se astfel încrederea în justie.¹³³

Potrivit lui John Rawls, de exemplu, „se spune c o persoan sufer de pedeaps ori de câte ori este privat în mod legal de unele dintre drepturile obi nuite ale unui cet ean”. În conformitate cu această sugestie, pur i simplu sunt identificate o serie de „drepturi normale” i m surat întinderea

¹³² David Wood, *op.cit.*, p.19.

¹³³ H.L.A. Hart, *Punishment and Responsibility, op.cit.*, p.11.

suferin ei și privirii de beneficii prin stabilirea numărului de drepturi pe care un inculpat le-a pierdut.¹³⁴

John Rawls susține că există o obligație morală de supunere la lege în societățile în care există un sistem reciproc avantajos al cooperării sociale. Jurisprudența normativă are în vedere mai multe aspecte: când și în ce măsură legile pot restrânge libertatea cetățenilor, natura obligației cuiva să se supună legii, și justificarea pedepsei prin lege. Corectitudinea cere supunerea la lege a persoanelor care acceptă în mod deliberat beneficiile puse la dispoziție într-o societate organizată în jurul unui sistem de cooperare reciproc avantajos.¹³⁵

Teoria lui Rawls face distincția între justificarea unei practici și justificarea unui act particular singular. Practica pedepsei trebuie justificată prin apel la utilitate, în timp ce anumite cazuri de pedeapsă trebuie să fie justificate prin apel la retributivitate, și poate, la alte considerente, cum ar fi restaurarea morală a făptuitorului.

După J. Rawls și H.L.A.Hart, o mare parte a teoreticienilor pedepselor au emis teorii de compromis, considerând că niciun tip de considerație, cum ar fi utilitatea, reducerea daunelor, răsplata sau retribuția, nu poate, luată izolat, să ofere o justificare satisfăcătoare a pedepsei. Ei au încercat, în schimb, să arate cum pot fi combinate acestea în mod coerent și cum se poate face transformarea morală pozitivă a infractorului.

I.5. Teorii privind funcția expresivă a pedepsei

În contrast cu alte sancțiuni, pedeapsa este expresia atitudinii de resentiment și indignare, a judecării dezaprobatorii și reprobatorii a societății, este limbajul prin care societatea comunică celui ce a săvârșit o

¹³⁴ Douglas Husak, *op.cit.*, p.14.

¹³⁵ <http://www.iep.utm.edu/punishme/> 01.09.2015

fapt penal c ceea ce a f cut este condamabil i de neacceptat. Exist o dimensiune comunicativ a pedepsei, aceasta reprezint r spunsul punitiv la un comportament antisocial, având o semnifica ie simbolic . Trebuie identificat care este mesajul, de c tre cine este transmis, care este scopul efortului comunicativ. Sanc iunea penal dat celui care a s vâr it o infrac iune este un mod de a ar ta f ptuitorului c a f cut un act condamabil i c atitudinea este de dezaprobare din partea celorlal i, a societ ii.¹³⁶

A. Duff consider c scopul pedepsei este ca f ptuitorul care nu regret fapta sa, s se c iasc de ceea ce a s vâr it. Pedepsa este singurul limbaj în eles de c tre infractor întrucât unor indivizi nu le pas prea mult de efectul faptelor lor asupra altora, iar pe scara lor de valori ei deja au fost absolvi i de r spundere i de pedeaps . H.L.A. Hart sus ine c dezaprobarea formal nu este suficient de puternic , pedeapsa trebuie dat în a a fel încât s aib efect asupra infractorilor.

În pofida tuturor încerc rilor de a g si alternative la pedeapsa penal , sanc iunea cu închisoare r mâne înc modul preferat de pedeaps în multe sisteme penale. Rela ia dintre teorie i practic ridic numeroase probleme, idealul portretizat de o teorie normativ a pedepselor este diferit i dep it de realit ile existente în practica penal datorit lipsei unor condi ii politice, juridice, financiare i morale pe care se bazeaz un sistem eficient.¹³⁷

¹³⁶ Jesper Ryberg, *op.cit.*, pp.19-20.

¹³⁷ Antony Duff , Zachary Hoskins, *op.cit.*, p.12.

Capitolul III

Etica și societatea captivilor. *Bullyingul punitiv*: implicații etice

III.1. Valorile etice și viaa a carceral

Detenția sau arestarea reprezintă o măsură luată de organele competente care are ca efect privarea unei persoane de libertate. Între privarea de dreptul la libertate și restricția autorizată de libertate nu există decât o diferență de stadiu sau de intensitate și nu afectează natura ori esența sursei luate.¹³⁸

În pofida lungii istorii a sancțiunii privative de libertate, există și opinii care contest eficiența sa și susțin că este imposibil să-l înveți pe om să treacă în libertate tocmai privându-l de libertate.¹³⁹ În sens juridic se poate spune că există stare de libertate și stare de lipsire de libertate, ce presupune mai multe tipuri de afectare a acestui drept cum ar fi semi-libertatea, libertatea sub supraveghere și liberarea condiționată.

Raportat la pedepsele corporale, evoluția spre pedeapsa privativă de libertate a implicat bunăvoință și umanism,¹⁴⁰ penalitatea devind astfel „uman”, se apelează la sensibilitatea omului rațional care face legea și nu comite crime.¹⁴¹ Inițial, închisoarea avea în vedere vagabondia și ceretoria, ulterior a evoluat concentrându-se pe infractori, care, de obicei, primeau pedepse fizice dure.¹⁴²

¹³⁸ Corneliu Bîrsan, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului – comentariu pe articole*, Editura All Beck, București, 2005, p. 288.

¹³⁹ Valentin Binișor, „Direcția generală a penitenciarelor și integrarea europeană”, în *Revista administrației penitenciare* din România nr. 3 din 2002, p. 4.

¹⁴⁰ Norval Morris, *op.cit.*, p.9.

¹⁴¹ Michel Foucault, *op.cit.*, p.116.

¹⁴² Pieter Spierenburg, *The Prison Experience: Disciplinary Institutions and Their Inmates*, Rutgers University Press, London, 2007, p. 276.

Criminalitatea a fost prezent în societate în toate perioadele istorice și a înfrânt toate mijloacele folosite împotriva sa de-a lungul vremii. Problema infracționalității este atât în numărul mare de fapte antisociale cât și în diversitatea infracțiunilor și varietatea fapturilor din diferite structuri sociale. În cazul anumitor infracțiuni, avantajele, în mare parte economice, ale sârrii faptelor antisociale depesc dezavantajele plasării în spațiul penitenciar, astfel încât orice încercare de-a restructura moral este un deziderat imposibil de atins. Totuși, trebuie impuse limite comportamentului uman pentru a nu confunda o toleranță echilibrată cu o rbdare și o permisivitate văzută ca un defect.

În literatura de specialitate s-a emis sintagma de moartea socială (*social death*) care presupune că de înutul este condamnat nu doar la privare de libertate o perioadă de timp, ci, odată cu aceasta, și la a suporta, el și cei apropiați lui, pentru mult mai mult timp, poate și peste generații, diverse forme de violență, dincolo de condamnarea judecătorească: violență sistematică, umilire generalizată și stigmatizare ce cuprinde întreaga familie. De înuși devin vulnerabili prin izolarea lor, sunt victime ale abuzurilor verbale, fizice, sexuale, sociale.¹⁴³

Montesquieu considera că cea mai apăsătoare parte a pedepsei este suferința infamiei.¹⁴⁴ Eliberat din penitenciar, un fost condamnat se confruntă cu problema etichetării ca „delicvent” sau „pușcăria” care devine de nesuportat în afara grătilor, împingând pe cel ce ar trebui să se integreze în comunitate mai aproape de lumea penitenciară decât de libertate.¹⁴⁵ În general, mediul carceral este considerat ca având o influență nefastă asupra individului, o „universitate a delictului”, închisoarea determinând în

¹⁴³ Joshua M. Price, *Prison and Social Death*, Rutgers University Press, New York, 2015, p.3.

¹⁴⁴ Montesquieu, *L'esprit des lois*, Lebiore Freres Libraires, Paris, 1834, p.169.

¹⁴⁵ Emilian Stănișor, „Delincvența juvenilă”, în *Revista administrației penitenciare* din România nr. 3 din iulie 2002, p.58.

societatea lrgit marginalizarea celor condamna i în pofida isp irii pedepsei.

Îns , nu trebuie însu it ideea c într-o situa ie anormal individul trebuie s se manifeste i el anormal, ci fiecare persoan trebuie s utilizeze la maximum orice situa ie care i-ar putea da prilejul de a demonstra c se poate comporta moral, p truns de spiritul umanitar. Indiferent în ce context se afl , respectarea normelor morale de c tre individ i cei din jur determin îmbun t irea vie ii celor din comunitate.¹⁴⁶

Baruch Spinoza considera c „a lucra din virtute în mod absolut nu este altceva decât a lucra, a tr i i a ne men ine existen a (aceste trei expresii înseamn unul i acela i lucru), sub conducerea ra iunii, bazându-ne pe virtutea de a ne c uta folosul nostru propriu.”¹⁴⁷

A vorbi despre virtute în mediul penitenciar este extrem de dificil, deoarece acest cadru nu îng duie o manifestare interioar i exterioar real . Rela iile dintre indivizii încarcera i sunt afectate puternic de lipsirea libert ii i de frustr ri de diferite tipuri, de aceea orice leg tur este raportat la interesele materiale de baz , ob inerea celor necesare având întâietate în fa a oric ror inten ii de manifestare etic .

Orice rela ii dintre de inu i sunt coborâte la nivelul cel mai de jos, contactele fiind marcate de necesit ile neîmplinite i de st rile de moment, astfel încât orice manifestare moral nu are de la cine s primeasc sprijin. Continuu preocupa i de ceea ce-i prive te direct, personal i material, elementele ce in de etic i moralitate nu- i mai au nici locul, nici rostul, ei trebuie s supravie uiasc mediului carceral i atât. A dobândi un bun material de necesitate maxim vine înaintea dorin ei de-a fi moral,

¹⁴⁶ Bond Edward Jarvis, *Ethics and Human Well-Being. An Introduction to Moral Philosophy*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford, 1996, p.8.

¹⁴⁷ Baruch Spinoza, *Etica demonstrat dup metoda geometric* , Editura Antet XX Press, Bucure ti, 1993, p.155.

comportamentul etic fiind utilizat uneori doar ca instrument pentru a se situa într-o conjunctură avantajoasă.

După mulți ani în penitenciar, un condamnat este dominat de instituționalizare prin procesul numit prizonizare (*prisonization*), sau se poate spune că îl caracterizează o mentalitate penitenciară aparte. Un comportament tipic al deținuților vizează să nu abordeze o problemă direct, ci să se rețină, chiar să evite sinceritatea în discuția cu supraveghetorul, poate singurul în mijlocul său să-l poată ajuta.¹⁴⁸ Închisoarea este o lume în care oamenii sunt trimiși spre a fi izolați de societate, monitorizați de gardieri și camere video, limitați de un gard de sârmă ghimpată sau cu lame învechite din turnuri cu personal înarmat. Ei se vor simți în nesiguranță pentru că își vor da seama că societatea nu este atât de liberă pe cât credeau că este și uneori sunt fcuși și supuși pentru infracțiuni pentru care anterior erau siguri că le puteau comite fără a fi trași la răspundere.¹⁴⁹

Calitatea vieții în închisoare depinde de ordine, confort și educație sau muncă (*order, amenity and service*). Ordinea presupune absența unei conduceri defectuoase individuale sau de grup care ar pune în pericol siguranța celorlalți. În pofida considerărilor autorităților penitenciare ca fiind niște persoane dure și intransigente, membrii personalului penitenciarelor își fac datoria fără a avea ceva personal cu deținuții, chiar și ei sunt afectați de mediul ostil și periculos în care lucrează, efectul de falsă prizonizare contaminându-le existența.

O altă condiție privind calitatea traiului penitenciar este dată de totalitatea condițiilor materiale care asigură existența civilizată, comodă și igienică. Confortul are în vedere tot ceea ce relativ sporește starea de bine a condamnaților: o alimentație adecvată, celule curate, recreații în

¹⁴⁸ Gheorghe Florian, „Penitenciarul, o privire din untru”, în *Dilema veche*, nr. 650, august 2016, p. 23.

¹⁴⁹ Jeffrey Ian Ross, *op.cit.*, p.5.

spații ample. Necesitatea unor programe educative și de lucru este imperativ mai ales că timpul în închisoare trece mai greu. Viaa condamnaților ar putea fi îmbunătățită pe moment și transformată în mai bine și pe viitor prin planuri de activitate în care sunt stabilite etapele propuse pentru învățare, parcurgerea claselor primare, gimnaziu, liceu, cursuri universitare la distanță, coli de meserii, slujbe plătite corect.¹⁵⁰

Penitenciarele trebuie să fie gestionate într-un cadru etic, ghidat de standardele internaționale elaborate pentru a proteja drepturile de inuitor și pentru a asigura că tratamentul acestora îi propune să faciliteze reintegrarea lor socială, ca o prioritate.¹⁵¹

Dacă statul susține că are dreptul de a pedepsi pe condamnat privându-l de dreptul la libertate, în același timp, corespunzător acestui drept, există o obligație corelativă de-a nu i se face mai mult rău decât ar exista prin însăși hotărârea de condamnare. Intenția de a-l izola de societate prin încarcerare, acesta este pedeapsa, orice alte suferințe apar însă inevitabil precum și bătăia sau ruperea legăturilor cu familia, abilitatea redusă de a decide în ceea ce-l privește, perspectivele negative raportate la prestarea sau găsirea unui loc de muncă după executarea pedepsei cât și impactul dezumanizării din comunitatea carcerală.

Statul are obligația de a diminua aceste probleme prin eforturi de recuperare, urmând a crește capacitatea funcționarului de-a se abține de a mai săvârși alte infracțiuni și de-a trăi ca un cetățean responsabil.¹⁵²

III.2. Categoriile de infractori

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 11.

¹⁵¹ Andrew Coyle, *A Human Rights Approach to Prison Management*, International Centre for Prison Studies, 2002

¹⁵² Christopher D. Marshall, *op.cit.*, p.130.

Sistemul penitenciar reprezintă un serviciu de utilitate publică care ar trebui administrat în numele umanismului și al justiției. Modalitatea în care sunt tratați cei care populează penitenciarele trebuie regândită, pentru a nu acționa în direcția excluderii totale din societate a celor care au săvârșit o faptă antisocială sancționabilă penal, ci, din contra, a lucra în sensul integrării lor în comunitate.

Închisorile sunt considerate „colile criminalității”, deoarece experiența în carceră duce la însușirea multor tehnici, metode și procedee prin care pot fi ispășite faptele antisociale, elemente cunoscute de ceilalți condamnați și dispuse în împărțirea cunoștințelor, dar și la concentrarea multor trăiri negative precum resentimentele, mânia și ura. Unii indivizi intră în penitenciar lipsiți de un comportament violent, dar ies dominați de trăsături agresive.

Penitenciarul reprezintă un cadru al frustrărilor și raporturilor ghidate de interese, ce resupune o comunicare neobișnuit determinată de impulsuri și stări de moment. Lipsind total orice reper moral și orice urmă de comportament etic, fiecare nou venit este debusolat și încearcă să se adapteze raportându-se la legi interioare ale închisorii, norme nescrise create de cei mai puternici de înunți. Deși există reguli oficiale, în cadrul închisorilor se aplică și codul condamnaților.

Banii nu au valoarea de dincolo de gratii, importante fiind alimentele, articolele de îmbrăcăminte, și, desigur, igriile. Din schimbul acestor produse apar de cele mai multe ori conflicte între de înunți. Sumele obținute prin muncă și cele primite de la cunoscuți sunt depuse în contul fiecărui condamnat.

Există o ierarhie specifică mediului închis. Conducătorii de ai clanuri de interlopi își apără statutul și în interiorul închisorii, fiind respectați de ceilalți condamnați și sunt numiți „mecheri”, „barosani”, „centauri”. Cei cu pedepse mari ori recidivinții sunt, de asemenea, respectați, poate datorită

periculozității lor. Un loc aparte îl au cei care în legătură cu rudele, care primesc pachete și sunt numiți „cotași”. La polul opus sunt nepoții - cei abandonați de toată lumea și sunt folosiți la treburile de jos, sunt la mila celorlalți colegi care, pentru orice avantaj obținut, vor cere ceva în schimb. Numele de „mecher” poate fi obținut prin protecția unei cunoștințe aflate în închisoare, dacă are o situație superioară. La polul superior se află „jupâni”, ce sunt personalități deosebite, iar la cel inferior nepoții. *Confesorii (listeners)* sunt de înșurubii care susțin și sprijin un infractor recent deșus în penitenciar și colaborează cu funcționarii închisorii spunându-le tot ceea ce au aflat de la noul condamnat. *Amicii (buddies)* sunt condamnații care ascultă pe alți colegi de suferință din spațiul carceral.

Organizația Mondială a Sănătății estimează că mai bine de 40 % din cei aflați în penitenciarele din Europa suferă de o formă de afecțiune mintală. Relevanța problemelor mintale nu exclude o pedeapsă penală, ci pot doar constitui o cauză de atenuare a pedepsei sau aplicarea unei măsuri de siguranță.¹⁵³

O afecțiune psihică caracteristică plasării în penitenciar este și psihoza de detenție de care suferă cei ce se află la prima condamnare. Cadrul carceral reprezintă un loc nepotrivit pentru cei cu probleme psihice datorită lipsei de îngrijire și asistență medicală, pentru care s-ar impune luarea unor măsuri de siguranță și nu o pedeapsă privativă de libertate.

III.3. Respectarea drepturilor omului în închisoare

Cesare Beccaria, susținând „dreptul de a pedepsi” al statului, care este constituit din minime porțiuni de libertate pe care fiecare le-a cedat în depozitul binelui public, pune accent pe faptul că tot ceea ce depășește acest

¹⁵³ H.L.A.Hart, *op.cit.*, pp.16-17.

drept de a pedepsi este un abuz, nu este justie, „toate pedepsele care depesc necesitatea de a pstra aceste condi ionare sunt nedrepte prin îns i natura lor”.¹⁵⁴ Trebuie pstrat un echilibru în a aplica o pedeaps , este necesar s fie avut în vedere justia ca fapt - legalitatea, justia ca valoare - egalitatea, echitatea, dar i justia ca virtute¹⁵⁵, i un rol important îl are în elepciunea judec torului. „Dreptul este arta binelui i a echit ii” (*Jus es ars boni et equi*) este un principiu din dreptul roman valabil în continuare în aplicarea normelor juridice. Aristotel a subliniat c „în anumite cazuri, este imposibil s te pronun i corect r mânând la enun uri generale”, „între echitate i drept este identitate, dar echitatea este superioar .”¹⁵⁶

Dreptate poate presupune o conformare la norma de drept (*jus*, în latin) sau poate însemna o form de egalitate sau propor ie. Aristotel, în cartea a V-a din *Etica Nicomahic* discut despre dreptate. Filosoful considera c un om, pentru a fi just, nu trebuie s încalce nici legile, nici interesele legitime ale altuia, nici dreptul, nici drepturile celorlal i, cel care nu- i ia decât partea sa din cele bune i întreaga sa parte din cele rele. Dreptatea este implic atât respect al legalit ii în societate cât i al egalit ii între indivizi. Drept înseamn în concordan cu legea respectând egalitatea, iar nedrept implic situarea contra legii i lipsit de egalitate.¹⁵⁷

Dreptatea în apogeul ei este echitate, pentru care în vedere o egalitate de drept care corijeaz inegalit ile de fapt i chiar problemele constând în aplicarea mecanic sau strict a normelor. Aristotel scria c

„Echitatea i dreptatea nu sunt absolut identice, nici diferite ca gen...Echitabilul, de i superior unui anumit tip de dreptate, este el însu i drept...Exist deci identitate între drept i echitabil i ambele sunt bune, dar

¹⁵⁴ Cesare Beccaria, *op.cit.*, p.51.

¹⁵⁵ Andre Comte-Sponville, *op.cit.*, p.73.

¹⁵⁶ Aristotel, *op.cit.*, pp.129-130.

¹⁵⁷ Aristotel, *Etica Nicomahic* , Editura tiin ific i pedagogic , Bucure ti, 1988, p.104-106.

echitabilul este superior...Echitabilul, de ieste drept, nu se identifică cu dreptul pozitiv, ci este un amendament al acestuia.”

Când legea enunță o regulă generală, apoi survine un caz ce nu se încadrează în această regulă, există justificarea ca, acolo unde legislatorul a făcut o omisiune și a greșit printr-o exprimare prea generală, să se remedieze omisiunea.

Echitabilul este drept și este superior unei forme de drept, nu dreptului absolut. Natura proprie a echitabilului constă în a fi un amendament al legii în măsura în care generalitatea ei o face incompletă.

Are loc astfel adaptarea generalității legii la complexitatea transformărilor determinate de anumite circumstanțe necunoscute legiuitorului la momentul elaborării legii.¹⁵⁸ Aristotel consideră că echitatea implică o iertare specială umană, ea presupune compasiune dar nu evită să trage la răspundere, dar când sancționează, judecă în echitate aflându-se deasupra mâinii și spiritului vindicativ.¹⁵⁹

Când i se ia libertatea unui condamnat prin pedeapsă penală și este trimis la închisoare, nu se suspendă drepturile sale umane de bază, nici dreptul de a fi tratat conform normelor etice. Societatea tinde să ignore situația celor condamnați și pierderea majoritară este că pe cei liberi n-ar trebui să-i preocupe problemele celor ce au încalcat legea fiind când alegeți greșite. Din punct de vedere etic însă, interesele societății sunt mai bine slujite dacă există siguranța că drepturile omului nu sunt abandonate la ușa penitenciarului.¹⁶⁰

¹⁵⁸ *Ibidem*, pp.129-130.

¹⁵⁹ Andre Comte Sponville, *op.cit.*, pp.94-95.

¹⁶⁰ Michael Braswell, Larry Miller, Joycelyn Pollock, *Case Studies in Criminal Justice Ethics*, Waveland Press INC, Long Grove, Illinois, 2012, pp. 5-6.

Pedeapsa implică o serie de suferințe sau greutăți persoanei condamnate. Umilința publică și crearea unei imagini diabolice a persoanei care a săvârșit infracțiunea poate fi pedeapsă suficientă în anumite cazuri.¹⁶¹

Problema drepturilor omului se referă la drepturile indivizibile, interconectate și interdependente aparținând fiecărei ființe umane, drepturi prevăzute în documentele întocmite de instituțiile internaționale, începând cu Declarația Universală a Drepturilor Omului emisă de Organizația Națiunilor Unite în 1948 și de la Convenția Europeană a Drepturilor Omului emisă de Consiliul Europei în 1950 și până la legislația fiecărui stat.

Art. 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului prevede că „orice persoană arestată trebuie informată, în cel mai scurt timp și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricăror acuzații aduse împotriva sa.” Art. 3 Convenția Europeană a Drepturilor Omului prevede că orice persoană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea sa. Art. 9 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului prevede că nimeni nu poate fi arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar. Prin dreptul la libertate se înțelege libertatea individuală vădită în accepțiunea ei obișnuită, clasică, adică libertatea fizică a persoanei.¹⁶²

Până în anul 2004 condamnările României la CEDO raportate la problemele din sistemul penitenciar au avut ca obiect regimul din închisori și anume dreptul de a formula plângeri, dreptul la corespondență, inaplicabilitatea normelor referitoare la serviciile sanitare și îngrijirea medicală. În perioada anilor 2008-2010 s-a înregistrat o creștere a numărului condamnărilor ce au în vedere condițiile de detenție din penitenciare.¹⁶³

¹⁶¹ Jesper Ryberg, *op.cit.*, p.18.

¹⁶² Corneliu Bîrsan, *op.cit.*, pp. 278-279.

¹⁶³ Documentului de politică publică privind îmbunătățirea condițiilor de detenție ANP din aprilie 2011

Privitor la respectarea drepturilor omului raportat la dispozițiile din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, au fost date o serie de hotărâri de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin care România este condamnată pe motiv că nu există condiții adecvate de detenție, ci improprii, majoritatea dosarelor având la bază nesocotirea articolului 3 din Convenție ce interzice tortura și tratamentele inumane sau degradante. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a judecat și a dat curs unei părți mari a cererilor ce vizează încleșcarea drepturilor persoanelor condamnate la pedeapsa privativă de libertate.

În România, regimul de detenție este reglementat de o multitudine de acte normative, Constituția, Codul Penal, Codul de Procedură Penală, Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal și alte norme, hotărâri și ordonanțe ale Guvernului, decizii ale directorului Administrației Naționale a Penitenciarelor.

Deși există o serie largă de acte normative, încercarea de aplicare a acestora nu a dat efectele scontate, astfel încât rapoartele organismelor internaționale au subliniat problemele grave ascunse dincolo de grății. În principal s-a pus accentul pe supraaglomerarea din penitenciare, fapt care determină igiena precară, asistență medicală defectuoasă, lipsa spațiului personal și pentru vizite, minimalizarea anselor de a se desfășura programe privind educația și munca în închisoare, dar, în special, existența unui cadru nepotrivit scopului pedepsei privative de libertate care presupune limitări, dar nu și lezarea fizică și psihică a deținuților.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pronunțat la data de 25 aprilie 2017 decizia - pilot privind condițiile din penitenciarele din România. Decizia prevede că statul român are 6 luni la dispoziție ca să prezinte un plan de măsuri care să rezolve suprapopularea și condițiile din penitenciare.

Curtea a hotărât că s-a încălcat articolul 3 din Convenția Drepturilor Omului, care interzice tratamentele inumane și degradante.

Hotărârea pilot vine ca urmare a existenței în fața Curții Europene a Drepturilor Omului de „dosare repetitive” privind sistemul penitenciar din România, dosare ce derivă dintr-o disfuncție comună la nivel național. Prin acest tip de hotărâre, curtea, fără a se referi la un dosar anume, având în vedere multiplele plângeri pe aceeași problemă, dispune identificarea problemei sistemice și oferirea de indicații clare guvernului asupra tipului de măsuri reparatorii necesare pentru rezolvarea ei. Este selectat astfel un dosar dintre cele repetitive cărui s-a aplicat procedura prevăzută pentru hotărârea-pilot, totodată se poate dispune și suspendarea cazurilor similare pentru o perioadă, cu condiția ca respectivul guvern să îi respecte îndatoririle prevăzute.¹⁶⁴

În pofida eforturilor efectuate de autorități, înșă, situația penitenciarelor este departe de a fi cea potrivit rolului unei pedepse privative de libertate ce implică doar afectarea libertății de mișcare.

III.4 *Bullyingul punitiv* – implicații etice ale stigmatului, rușinii și umilinței celor suspectați, arestați și condamnați și ale apropriațiilor lor

Stare lăuntrică complexă alcătuită dintr-un amestec de experiențe sufletești precum frică, mânie, pudoare, regret sau tristețe, și de sentimente precum neputință, furie în buche, învinovățire și goliciune sufletească, rușinea se distinge de altele prin dimensiunea sa socială, secretă, corporală și spirituală. Uneori este definită ca o versiune socială a învinuirii care joacă un rol important în fobia raportată la comunitate. Este cel mai adesea rezultatul unei umilințe, înjosiri, nerealizări sau al unei imagini

¹⁶⁴ Hotărârea „Rezolvare a alți împotriva României”, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Strasbourg, 24 aprilie 2017.

corporale nedorite, precum murdăria, goliciunea trupestă, urâtenia, vestimentația nepotrivită, dar și consecința unei emotivități crescute în cazul persoanelor timide, rușinea neavând adesea o justificare reală.

Raportat la pedeapsă, rușinea poate veni dintr-o stare de muștrare a conștiinței, ca o pedeapsă interioară a făptuitorului. Termenul de rușine se apropie de cel de cînă, ca trăsătură importantă în procesul iertării celui ce a săvârșit fapta, însă greu de probat. Mill considera că „O persoană trebuie să fie pedepsită, într-un fel sau altul, pentru actul comis – dacă nu de lege, măcar de atitudinea semenilor săi; dacă nu de aceasta din urmă, măcar de reproșurile proprii conștiinței.”¹⁶⁵

Rușinea reprezintă un cost problematic al pedepsei. Există pedepse care au la bază rușinea, așa cum sunt numite *shame based punishments*.¹⁶⁶ Pedeapsa aduce cu sine stigmatizarea care reiese din condamnarea morală a infractorului,¹⁶⁷ iar umilirea implică dezonorarea printr-o manieră de spectacol degradant a unei persoane într-un loc public, de obicei a unui infractor sau de înut.¹⁶⁸ Aceasta a fost utilizată în mod regulat ca o formă de pedeapsă, fiind încă practică, prin diferite mijloace, în epoca modernă.

După cum observă Michel Foucault în *A supraveghere și a pedepși*, referitor la istoria pedepsei, aceasta „a trecut de la practicarea senzațiilor insuportabile la o economie a drepturilor suspendate”, prin „dispariția treptată a spectacolului punitiv întrucât dispariția supliciilor înseamnă dispariția spectacolului.”¹⁶⁹

Primul drept al omului lezată este demnitatea umană. După ce este pus în mișcare mecanismul arestării, condamnării și aplicării pedepsei, nu mai

¹⁶⁵ J.St.Mill, *Utilitarismul, op.cit.*, pp. 325-326.

¹⁶⁶ William Wringe, *op.cit.*, p.15.

¹⁶⁷ Maria Jose Falcon y Tella, *op.cit.*, p. 11.

¹⁶⁸ Beatrice Ramașanu, *Jurisprudența CEDO în cauzele împotriva României*, Editura Hamangiu, București, 2008, p. 192.

¹⁶⁹ Michel Foucault, *op.cit.*, p.16.

r mâne loc pentru demnitate. Condamnatului nu-i este afectat doar trupul, ci și mintea și sufletul. „A aduce suferință” pentru fapta antisocială și vârta devine un bun social.¹⁷⁰

O pedeapsă admisibilă prin modul de executare va pierde orice forță intimidantă, dar nu trebuie să fie înșelătoare și dezonorantă. În trecut, se foloseau forme variate de pedepse care umileau prizonierul în adâncul ființei pe cel condamnat, spre batjocura publicului. Tragerea la răspundere nu afecta doar pe cel direct vizat și nu determina descurajarea de la săvârșirea de acte antisociale, ci, din contra, lovea în sentimentul de pudoare al membrilor societății. Erau obișnuite pedepse precum bătaia, mutilarea, înfierarea și altele asemenea. Juristul și filosoful italian din secolul al XVIII-lea Cesare Beccaria a contribuit la înlocuirea acestor practici și a declanșat procesul către respectarea demnității umane. Cel condamnat era privat de libertate, dar nu de demnitate; aceasta era necesară să aibă un rol decisiv în cadrul conștiinței publice, dar și în cadrul propriei conștiințe a infractorului.¹⁷¹ Umilirea publică lua diverse forme, cel mai adesea un condamnat era adus în centrul orașului, fiind forțat să mărturisească tuturor cele săvârșite. De inut era lăsat să rămână expus în lanuri sau legat de un dispozitiv numit stâlpul infamiei, fiindinta abuzurilor verbale, fizice și emoționale ale trecătorilor. Aproape fiecare mare oraș a avut astfel de instrumente de umilire publică, de obicei, în piața orașului.

Raderea părului, măștile la femei, sau obligarea condamnatului să se deplaseze cu picioarele goale au fost folosite ca forme subtile de umilire creând un efect vizual puternic și un anumit nivel de disconfort fizic.

Mijloace suplimentare de umilire publică și de degradare din secolul al XIX-lea constau în forarea oamenilor să poarte uniforme de închisoare,

¹⁷⁰ Ruplekha Khullar, *Punishment and Human Rights*, Shashi Motilal (editor), *Applied Ethics and Human Rights*, Anthem Press, London, 2011, pp.185-187.

¹⁷¹ Gheorghe Diaconu, *op.cit.*, pp.160-162.

inițial din materiale de proastă calitate, apoi din materiale rezistente la uzură, pentru muncă fizică, colorate în dungă albă cu negru pentru a fi recunoscuți în caz de evadare. Ulterior, s-a revenit asupra acestora, portocaliul devenind „noul negru”. O uniformă de închisoare este adesea percepută ca un element implicit de pedeapsă și un stigmat, în timp ce nivelul de stres psihologic și umilire cauzat de îmbrăcăminte este în mare parte determinat prin croială sa caracteristică.

În afară de metodele specifice cu scopul de umilire, existau unele utilizate pentru a combina durerea sau chiar moartea cu umilirea. În unele cazuri, durerea sau disconfortul era nesemnificativ sau, mai degrabă, secundar decât umilirea. O modalitate de a pedepsi un condamnat era de a administra pedepse corporale dureroase în public, într-o piață din ora sau într-o adunare; ori putea să ia forma unei procesiuni pe străzi, astfel încât mulțimea să asiste la frică și agonia condamnatului, obiectivul principal fiind descurajarea potențialilor infractori.

Efectul pedepsei privative de libertate are în sine o componentă psihologică și socială devastatoare, aspect reliefat și de J. St. Mill: „Principalul neajuns al pedepsei juridice este acela că ea întărește stigmatul public. Deosebirea nu este atât de mare între a lipsi pe cineva de mijloacele de a-și câștiga pâinea și a-l bîga la închisoare.”¹⁷²

Ridicându-se împotriva inumanelor tratamente aplicate de inuitorii de-a lungul timpului, Beccaria scria: „Cine nu se îngrozește, citind istoria, în fața grozaviei caznelor barbare și inutile pe care oamenii consideră a fi în ele și le-au inventat cu sângeră rece și le-au aplicat?”¹⁷³

Astfel de pedepse suplimentare aplicate de inuitorii nu aveau însă efectul dorit. Rezultatele psihologice erau negative, consecințele

¹⁷² J.St.Mill, *Despre libertate, op.cit.*, p. 89.

¹⁷³ Cesare Beccaria, *op.cit.*, p.173.

devastatoare, indiferent c ă cel supus la umilin ă este condamnat¹⁷⁴ pe bun dreptate, sau acuzat pe nedrept, pentru c ă individul batjocorit putea deveni apatic și paranoic, iar furia reprimat ă putea crea victime nevinovate suplimentare.

Trecând vremurile pedepselor sângeroase și a spectacolului degradant al acestora, observăm c ă sancțiunile penale, deși s-au transformat considerabil sub presiunea curentului umanist din filosofia dreptului penal, au început să aibă forme insidioase, ascunse, subtile. Într-o lume a progresului tehnic și a evoluției fulguretoare din era informațională, dezumanizarea oferă pedepsei noi chipuri.

Luând în considerare un experiment penitenciar din 1970 de la Universitatea Stanford și observând cele petrecute în închisoarea Abu Ghraib din Irak, profesorul Philip Zimbardo a făcut un studiu asupra psihologiei rului, agresivității, vandalismului, torturii și terorismului, punând sub semnul întrebării ideea clasică asupra naturii umane interioare raportat la elemente privind personalitatea și caracterul acestuia. Concluzia la care ajunge este că, în pofida faptului că majoritatea oamenilor au trăsături pozitive în general, în anumite contexte - limitele ei pot manifesta comportamente antisociale.

Încrederea este o componentă etică a vieții ce presupune că indivizii se recunosc unii pe alții ca persoane raționale,¹⁷⁵ dar există o serie de procese psihologice care au forța de a-i determina pe oamenii buni să facă rău: dezindividualizarea, supunerea față de autoritate, pasivitatea în fața amenințărilor, autojustificarea.

Dezumanizarea este unul din procesele fundamentale de transformare a indivizilor obișnuiți, comuni, în oameni indiferenți sau chiar infractori; se

¹⁷⁴ Drago Bogdan, Mihai Selegean, *Jurisprudența CEDO*, Institutul Național al Magistraturii, București, 2005, p. 17.

¹⁷⁵ J.M. Berstein, *op.cit.*, p. 68.

caracterizează ca o „cataract cortical ” care tulbur gândirea și conservă ideea că alții nu sunt atât de umani. Această umbră a gândirii îi determină pe unii oameni să-i privească pe ceilalți ca și cum ar fi inamici care ar trebui torturați, chinuți și anihilați, și să se raporteze la aproapele, ca la „cel lalt dezumanizat”.

În istoria penitenciar din România a existat o situație similară celei petrecute în Abu Ghraib din Irak, și anume, „Fenomenul Pitești” (1949-1952): caracterizat prin bătăi și torturi brutale, administrate zilnic cu scopul de a „reeduca total” de inuși politici, majoritatea studenți, membri în grupuri interzise de comuniști. Mai mult, condamnații erau forțați să se tortureze reciproc și cei care se comportau „mai puțin brutal” erau și mai aspru pedepsiți.

Emmanuel Levinas¹⁷⁶ a insistat asupra importanței „celuilalt”.¹⁷⁷ Zimbardo vorbește de un „celălalt dezumanizat” și caută soluția în teoria eroului anonim din fiecare. Drept contrapondere la „banalitatea răului” care presupune că oamenii normali și obișnuiți pot efectua cele mai groaznice acte contra altor persoane, Zimbardo pune accent pe „banalitatea eroismului” pe ideea că, chiar și în condiții dure sau poate mai ales atunci, fiecare om poate și ar trebui să se manifeste pozitiv și plin de umanitate. Un rol important îl are educarea caracterului fiecărui membru al societății în sensul responsabilizării morale pentru marea familie umană.

Omul este în stare să se ridice deasupra sistemului și a constrângerilor puternice ale situației, opunându-se la rău, dând dovadă de o „afirmare profundă a demnității umane”. Sunt demne de admirație acele cazuri în care

¹⁷⁶ Emmanuel Levinas, *Totalitate și infinit*, Editura Polirom, Iași, 2015.

¹⁷⁷ Brian Treanor, *Aspects of Altery: Levinas, Marcel and the Contemporary Debate*, Forham University Press, 2006, p.11

anumite persoane au dat dovadă de puternici tactici mentale și sociale de rezistență.¹⁷⁸

În zilele noastre, însă, stigmatul poate să supraviețuiască mult timp după ce pedeapsa pare că a fost ispășită și privarea de libertate s-a încheiat, de exemplu, prin utilizarea îndelungată a datelor din cazierul judiciar. De asemenea, au fost propuse registre permanente online pentru infracțiuni sexuale, pentru a identifica persoane condamnate pentru trafic de droguri, violență domestică, incendiere, abuz de animale și fapte penale ce implică ur. Publicarea prin presă, online, etc., a unor date privind o bătălie de război sau a unei infracțiuni, fie ea nedovedită, rămâne în spațiul virtual, poate afecta ființele nevinovate și distruge viețile familiilor.

Ca urmare a acestora, limitarea drepturilor și stigmatizarea cu care se confruntă mulți infractori sunt menite să persiste pe parcursul vieții lor, zeci de ani după condamnare sau după ispășirea pedepsei din punct de vedere legal. Se pune atunci problema dacă pedeapsa își mai îndeplinește rolul atunci când ea continuă ca sancțiune socială mult peste sancțiunea penală legală. De asemenea, rolul pedepsei privative de libertate de educare și ispășire este ridiculizat în condițiile în care, la o distanță de un click, oricine și orice poate revizui trecutul.

Tratamentul discriminatoriu la care sunt supuse anumite persoane după ce au săvârșit infracțiuni constituie adesea o sursă importantă de stigmat necuantificabil, dar extrem de apăsătoare, care nu reprezintă o parte din pedeapsa lor. Persoanele care comit anumite infracțiuni precum violul și molestarea copiilor sunt ostracizate frecvent și sistematic, iar stigmatizarea este impusă de persoane private. Statul ar trebui să-și exercite puterea de a reduce probabilitatea ca infractorii să fie supuși sancțiunilor gratuite la dispoziția persoanelor care nu au autoritate legală.

¹⁷⁸ Philip Zimbardo, *Efectul Lucifer sau de la experimentul concentraționar Stanford la Abu Ghraib*, Editura Nemira, București, 2009.

Stigmatizarea care rezultă din ridiculizare nu este o parte a pedepsei, iar principiul proporționalității limitează valoarea stigmatizării pe care ar trebui să o aibă un inculpat, astfel încât statul trebuie să intervină pentru a limita batjocorirea determinată de sârbierea unei fapte antisociale sau doar de bunăniuală care să fie sârbit ceva ilegal. În lipsa unei acțiuni a statului pentru a proteja inculpații, societatea nu poate conta pe justiția particulară creată haotic pentru a se asigura că indivizii nu sunt ostracizați dincolo de ceea ce merită.

Stigmatizarea trită de mulți infractori nu este un produs al acțiunii de stat, dar trebuie reevaluată pedeapsa pentru a vedea ce măsuri comune de privare și dezaprobare socială trebuie cântărite pentru a forma o judecată unică a gravității pedepselor. Principiul proporționalității impune cântărirea gravității pedepsei raportată la gravitatea infracțiunii. Ca regulă, componenta de stigmatizare crește pe măsură ce infracțiunile devin mai grave, dar această generalizare are numeroase excepții.

Persoanele care comit o serie de fapte penale sunt susceptibile de a suferi o stigmatizare extraordinară, chiar dacă infracțiunile nu sunt deosebit de grave și nu merită pedepse foarte severe. Unele tipuri de infracțiuni sexuale oferă cele mai bune exemple ale acestui fenomen. Astfel, un inculpat care este condamnat pentru o expunere indecentă este susceptibil de a fi stigmatizat într-o măsură mult mai mare decât un inculpat care comite infracțiuni mai grave de defraudație. Este necesară crearea unui echilibru pentru ca politica de condamnare să răspundă eficient acestui fapt, având în vedere incapacitatea statului de a reglementa, în mod eficace, măsurile în care infractorii se confruntă cu stigmatizarea.¹⁷⁹

Instituțiile penale reprezintă tehnici de combatere a criminalității și creșterea umanismului social și cultural. De aceea este necesară explorarea formelor,

¹⁷⁹ Douglas Husak, *op.cit.*, p.17.

justificările, scopurile și semnificația pedepsei în societatea modernă, felul în care dreptul penal se raportează la o multitudine de implicații sociale, politice, economice și particularități culturale. Reevaluând interpretările pedepsei oferite de tradiție, ideile fundamentale ale teoriilor etice punitive sunt supuse detaliilor practicii penale contemporane într-un mod care reflectă atât particularitățile aplicării sancțiunii penale, cât și trăsăturile lumii contemporane. În alegerea impactului social și etic asupra fiecărui individ implicat, fie condamnat sau victimă colateral al acestei instituții sociale complexe, va ajuta factorii de decizie să dezvolte obiective mai realiste și mai adecvate în domeniul politicii penale.

Pentru evidențierea poziției exprimate, am elaborat o schiță a ceea ce desemnează și implică *bullyingul punitiv*.

BULLYINGUL PUNITIV
Punitive Bullying

SUBIECT ACTIV ----- **SUBIECT PASIV**
(AGRESOR) (VICTIMA BULLYINGULUI)

TIPURI DE ABUZ

AUTORIT ILE STATULUI	AGRESIUNE VERBAL , AGRESIUNE FIZIC , ATRIBUIRE DE PORECLE	SUSPECT
ORGANE DE POLI IE	NESOCOTIREA PREZUM IEI DE NEVINOV IE VIOLEN E UMILIN E	ARESTAT
MAGISTRA I	CERCETARE ABUZIV , ARESTARE NELEGAL , PERCHEZI II INOPINANTE ALE FAMILIEI	INCUHPAT
PERSONAL PENITENCIAR	VIOLEN E	TRIMIS ÎN JUDECAT CONDAMNAT
CEILALI DE ÎNUI (BULLYING CARCERAL)	ABUZ FIZIC, VERBAL, PSIHIC, FOR AREA DE A ASISTA LA ABUZAREA ALTOR DE ÎNUI	DE ÎNUT
SOCIETATEA	MARGINALIZARE	LIBERAT
POSBILI ANGAJATORI PERSOANE ANONIME	REFUZ DE ANGAJARE VIOLEN E VERBALE, IZOLARE, IGNORARE	
		VICTIME COLATERALE : FAMILIA, CEI APROPRII, PRIETENI CUNO TIN E, COLEGI

PEDEAPSA JUDICIAR I BULLYINGUL PUNITIV

--I-----I-----I-----I-----I-----
B NUIT ARESTAT TRIMIS ÎN JUDECAT CONDAMNAT LIBERAT
SUSPECT

I.....I

PEDEAPSA JUDICIAR

I.....I

BULLYINGUL CARCERAL

--I-----

BULLYINGUL PUNITIV

I

ONLINE BULLYING

Concluzie

Pedeapsa, dar mai ales pedeapsa privativ de libertate în forma închisorii nu permite existența unui cadru adecvat dezvoltării personalității, dar ea ajută la înțelegerea condițiilor umane, fie și în ipostaza de deținut. Ar trebui ca pedeapsa să se aplice conform unui proiect de transformare morală pozitivă a personalității deținuților, dar, de-a lungul timpului, închisorile au trecut de la ceremonia suferinței ascunse de o arhitectură masivă și apăsătoare de secretul administrației, la o penalitate nediferențiată, abstractă și confuză. Astfel, se impune o etică a pedepsei privative de libertate, a crea condițiile unei integrări reale a valorilor etice în lumea închisorii.

Acțiunea rațională reprezintă centrul existenței specifice - umane ce a determinat ca oamenii să evolueze spre mai bine prin bună cămăuire a propriei vieți, prin apelarea la virtuți: dreptate, cumpănare, curaj, înțelepciune. Există, în fiecare, un anumit potențial pe care trebuie să-l valorifice pentru că viața sa nu fi fost trăită în van. Omul poate, prin conduita sa, să acționeze într-un fel sau în altul, are libertatea de a alege între virtute sau viciu, de-a se ridica spre perfecțiune prin inteligența sa și a face bine și în interesul celor din jurul său.

Este greu să vorbi despre virtute în lumea unor condamnați la foarte lungi perioade de detenție în instituțiile în care condițiile de viață sunt dificile, monotone și, în mod frecvent, periculoase. Pedepsele, în general, și pedepsele deosebit de aspre, în special, nu s-au dovedit a fi un mod eficient de sancționare sau un instrument eficient de executare, mai ales copleșită greutatea pedepsei cade, de obicei, mai mult pe cei săraci și pe membrii marginalizați ai societății.

Important rămâne educația individului mai ales în situații de criză umanității, fiecare persoană trebuie să aibă dreptul la o educație etică, prin

sistemul de învățământ, dar și în viața de zi cu zi există modele umane demne de urmat, este nevoie de un sistem de valori în care principiul împotrivirii la rău să fie baza acțiunilor sale, pentru a nu se ajunge la înfrângerea dreptății prin pedeapsă, ci, prin educație, să se evite aceasta.

Analizând pedeapsa privativă de libertate, pledăm pentru dreptate făcută prin educația viitoarelor generații, îndreptând tinerii fără a-i pedepsi umilitor, cum scria Platon cu mai bine de două milenii în urmă.¹⁸⁰ Nu a pedepsi este soluția problemelor privind infracționalitatea viitoare, ci a educa.

Complexitatea mediului penitenciar impune studierea sa interdisciplinară, prin corelarea teoriei și practicii din domeniile drept, psihologie, filosofie, toate ajutându-lă o mai bună înțelegere a fenomenului carceral.

Suprapopularea, una din problemele apăsătoare ale penitenciarelor, este determinată de faptul că marea majoritate a condamnaților privește infracțiunile de patrimoniu și faptele antisociale ce implic violență. Acestea sunt, în cea mai mare parte, de obicei, de persoane cu un grad de colarizare redus. Preocuparea pentru educație, aplecarea către studiu, învățarea unei meserii și existența unei activități constante în câmpul muncii ar determina o scădere semnificativă a implicării în fapte antisociale și, implicit, reducerea populației carcerale.

Bullyingul punitiv are în vedere totalitatea tratamentelor degradante și inumane prin care trece un suspect, acuzat, trimis în judecată ori condamnat, care duc la umilirea și stigmatizarea sa. Această noțiune include tracasarea și presiunile pe care le îndură o persoană ce se află în conflict cu norma penală, batjocorirea de către societate și autorități prin diverse forme, mai evidente și mai puțin evidente, prin acțiuni sau inacțiuni și respingerea

¹⁸⁰ Platon, *Legile*, *op.cit.*, p. 205.

constant a nevoilor sale fundamentale, cât și ignorarea sau minimalizarea prezumției de nevinovăție de către reprezentanții sistemului de justiție.

Bullyingul punitiv presupune suferința unui proces interminabil, înțepănarea prin chemarea repetată în fața autorităților, fără motiv, pentru intimidare, neglijarea drepturilor celor implicați într-un proces, atitudinea de superioritate a funcționarilor din sistemul juridic față de aceștia. În mediul online, *bullyingul punitiv* ia forme catastrofale, întrucât pedeapsa virtuală este perpetuată; oricât s-ar încerca limitarea acesteia prin tergerea de site-uri, apar altele noi care copiează și difuzează informații false, de multe ori parțial adevărate sau chiar neadevărate despre diverse persoane implicate într-un proces penal.

Această formă de agresiune numită *bullying punitiv* are în vedere un tratament ostil, de luare în derâdere a unei persoane bătute ca să vârtă o faptă antisocială sau abia eliberat din penitenciar, presupune o serie de acțiuni intenționate, efectuate în mod repetat și implică un dezechilibru de forțe între cel care acționează și persoana asupra căreia sunt făcute actele negative.

Efectele psihologice pot fi dezastruoase, determinând marginalizare, stime scăzute, abilități sociale limitate, excludere, dificultăți de relaționare, tulburări de comportament, depresii și chiar tendințe suicidale. Se discută despre reintegrarea în societate a foștilor deținuți, însă calvarul îndurat de o persoană, victimă a *bullyingului punitiv*, în timp îndelungat, din momentul în care este suspectată și mai departe, dacă este condamnată, mult după ce este eliberată, fiind etichetată întreaga viață ca „pușcărie”.

Aceste persoane pot suferi numeroase afecțiuni fizice și psihice, determinate de anxietatea și tensiunea permanentă în care trăiesc, se izolează, se automarginalizează și ajung să se simtă excluse chiar și în lipsa unei persoane care să le agreseze, să le insulte sau să le pună porecle, ajungând la o criză de identitate, la însingurare și alienare.

Actele de *bullying* pot fi sâr ite de o persoan sau un grup de persoane i implic un raport inegal de for e, pentru c cel care ac ioneaz este mai puternic din punct de vedere fizic, verbal sau social. Societatea determin intensitatea agresivit ii, pentru c ceea ce hr ne te setea pentru actele de agresiune sub form de *bullying* punitiv este i existen a celor care nu iau atitudine (*bystanders*), care privesc cum se desf oar umilin ele i sunt tem tori de-a se implica n mod direct, pentru a evita a fi n conflict. Ei se caracterizeaz prin lips de putere, ntotmai precum victima, nu ac ioneaz pentru a nu- i pierde prestigiul n fa a celorlali, de i deja au pierdut stima de sine n fa a propriei persoane.¹⁸¹

Cei care agreseaz persoane vulnerabile, precum un suspect ori un fost condamnat la o pedeaps privativ de libertate ori membrii familiei sale, ac ioneaz astfel preluând modele negative similare de comportament, dând dovad de lips de empatie, de superficialitate n rela iile cu ceilali, men inând un cadru de insecuritate i team n scopul dobândirii unui control, pentru a domina, a- i ar ta superioritatea.

La nivel social, *bullyingul punitiv* este o form de comunicare a inaccept rii, se caracterizeaz prin violen emo ional i rela ional , r spândirea de zvonuri r ut cioase care îi fac pe membrii comunit ii s evite orice contact cu cel b nuit de s vâr irea unei fapte penale sau cu o persoan care i-a ispit pedeapsa privativ de libertate ori cu familia acesteia. Se poate ajunge la pierderea locului de munc sau la imposibilitatea de a- i c tiga traiul necesar, victima *bullyingului* fiind tentat , astfel, s recurg la m suri la limita legalit ii pentru a supravie ui.

În cadrul *bullyingului punitiv* sunt incluse i agresiunile din penitenciare ca efecte negative ale socializ rii n interiorul subculturii carcerale, acte efectuate de colegii de inu i ori de autorit ile sistemului carceral. Acestea

¹⁸¹ Richard J. Hazler, *Breaking the Cycle of Violence: Interventions for Bullying and Victimization*, Taylor and Francis Group, London, 1996, p.12.

pot consta în a face zgomote supărătoare, lovituri periodice cu palmele, picături, arderea cu țigări ori cu obiecte, udarea patului cu diverse substanțe, tunderea forțată, raderea sprâncenelor, forțarea altora să facă rușine, expunerea la umilire a altui condamnat, acte care au ca scop a scădea de frică, a demonstra putere, a domina.

Condamnații astfel agresați au tendința de suicid, autoflagelare, chiar evadare. Ei fac plângeri nenumărate, solicitări de transfer, distrug bunurile din penitenciar ca urmare a dezechilibrului psihic la care ajung. De înunții declară că doresc să fie lăsați să își găsească liniște pe deapsă și niciodată să nu se mai întoarcă în penitenciar, că nu doresc conflicte, dar ajung în pragul disperării. Autoritățile consideră că se reduce posibilitatea de-a lucra cu cei încarcerați datorită faptului că sunt foarte afectați.¹⁸²

Pentru a contracara efectele negative ale *bullyingului punitiv*, este necesară o disciplină punitivă¹⁸³, a lua atitudine, a identifica rolul fiecăreia unei persoane care deja a plătit pentru fapta sa-dacă este vorba de un fost condamnat, iar dacă victima este un membru al familiei, vătămarea este și mai puternică, deoarece familia suferă de două ori, odată cu condamnarea celui apropiat, și a doua oară cu sigmatizarea pe care o îndură prin repetatele cuvinte grele adresate, prin umilințele și bătăile de joc.

Trebuie rupt ciclul de agresiuni prin implicarea membrilor societății la deschidere în fața nevoilor celor în necaz; a se avea în vedere faptul că a trage o persoană la răspundere penală pentru o infracțiune nu înseamnă, de cele mai multe ori, a elimina pentru vecie din comunitate pe respectivul individ, însă prin *bullying punitiv*, are loc aceasta în mod inevitabil.

¹⁸² Jane L. Ireland, *Bullying among Prisoners*, Brunner-Routledge, Taylor and Francis Group, New York, 2002, p.5.

¹⁸³ Marie-Nathalie Beaudoin, Maureen Taylor, *Responding to the Culture of Bullying and Disrespect: New Perspectives on Collaboration, Compassion and Responsibility*, Corvin Sage Company, 2009, p.15.

Este necesar a fi con tinentizat fenomenul de *bullying punitiv* i luate m suri pentru protejarea celor abuza i, pentru ca ace tia s se poat reintegra în comunitate, s poat reveni în familie, s - i g seasc un loc de munc ca s aib un trai lini tit, departe de mediul carceral.

Pedeapsa legal poate consta în privare de libertate pe o perioad determinat a a cum este prev zut în hot rârea judec toreasce de condamnare; îns , pedeapsa social , nu neaparat moral , ci din contra, opus ei i manifestat prin *bullying punitiv*, poate fi nelimitat ca timp, intensitate i efecte negative.

Umanitatea î i va g si echilibrul doar prin virtute. Aceasta acord puterea de-a înfrânge r ul, indiferent de formele sale. A a cum spunea Spinoza, „Fericirea nu este r splata virtu ii, ci virtutea îns i, i nu ne bucur m de ea fiindc înfrân m patimile, ci, dimpotriv , fiindc ne bucur m de ea, putem înfrâna patimile noastre.”¹⁸⁴

¹⁸⁴ Baruch Spinoza, *op.cit.*, p.220.

BIBLIOGRAFIE

C r i

- Abel, Charles F., Frank H.Marsh, *Punishment and Restitution*, Greenwood Press, London, 1984
- Adam, A., Zaharia V., Cocîr A., Cojocaru V., *Ghidul rudelor persoanelor condamnate*, Editura Helmax-Exim Institutul de reforme penale, Chi in u, 2006
- Appiah, Kwame Anthony, *Thinking It Through An Introduction to Contemporary Philosophy*, Oxford University Press, Oxford, 2003
- Ardelean, C t lin Petric , *Coordonatele psihologice ale periculozît ii în mediul penitenciar*, Universitatea Babe Boyai, Cluj-Napoca, 2010
- Arendt, Hannah, *The Human Condition*, Chicago, University Chicago Press, 1998
- Aristotel, *Etica Nicomahic* , Editura tiin ific i Enciclopedic , Bucure ti, 1988
- Attfeld, Robin, *Value, Obligation and Meta - Ethics*, Atlanta, 1995
- Banciu, Dan Sorin M. R dulescu, *Justi ia restaurativ – o alternativ la pedeapsa închisorii pentru minori*, Editura Lumina Lex, Bucure ti, 2006
- Banks, Cyndi, *Criminal Justice Ethics*, Sage Publication Inc. California, Los Angeles, 2013
- Bauman, Zygmunt, *Etica postmodern* , Editura Amarcord, Timi oara, 2000
- Bauman, Zygmunt, *Modernity and the Holocaust*, Cornell University, Ithaca, New York, 2000
- B descu, Mihai, *Sanc iunea juridic în teoria, filosofia dreptului i în dreptul românesc*, Editura Lumina Lex, Bucure ti, 2002

B la, Ioan, *Evolu ia sistemului de executare a pedepselor privative de libertate în dreptul românesc*, Editura Universul Juridic, Bucure ti, 2011

Beatrice, M., *Le principe de respect de la dignité humaine et la Convention européenne des droits de l'homme*, La Documentation Francaise, Paris, 1999

Beaudoin, Marie-Nathalie, Maureen Taylor, *Responding to the Culture of Bullying and Disrespect: New Perspectives on Collaboration, Compassion and Responsibility*, Sage Company, 2009

Beaufils, Dominique, Boris Bobrinskoy, John Breck, Oliver Clemens, Claude Hiffler, *Bioetica i taina persoanei Perspective ortodoxe*, Editura Bizantin , Bucure ti, 2006

Beccaria, Cesare, *Despre infrac iuni i pedepse*, Editura Humanitas, Bucure ti, 2007

Bedau, Hugo Adam, Erin Kelly, *Punishment*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, Stanford University, Stanford, 2015

Bentham, Jeremy, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, (1789) Blackwell, Oxford, 1948

Bentham, Jeremy, *Panopticon or the Inspection House*, Vol.I, T.Payne, London, 1791

Berry, Gray Christopher (ed.), *The Philosophy of Law - An Encyclopedia*, Volume II K–Z, Garland Publishing, New York & London, 1999,

Berstein J.M., *Torture and Dignity: An Essay on Moral Injury*, The University of Chicago Press, Chicago, 2015

Bîrsan, Corneliu, *Conven ia European a Drepturilor Omului – comentariu pe articole*, Editura All Beck, Bucure ti, 2005

Bogdan, Drago , Mihai Selegean, *Jurispruden CEDO*, Institutul Na ional al Magistraturii, Bucure ti, 2005

Bond Edward Jarvis, *Ethics and Human Well-Being. An Introduction to Moral Philosophy*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford, 1996

Braswell, Michael, Larry Miller, Joycelyn Pollock, *Case Studies in Criminal Justice Ethics*, Waveland Press INC, Long Grove, Illinois, 2012

Brooks Thom, *Punishment*, Routledge Publishers, London, 2012

Bruinsma, Gerben, *Crime as Social Learning Process* în Gerben Bruinsma, Henk Elffers, Keijser, Jan de *Punishment, Places and Perpetrators*, (eds.), Routledge, New York, 2012

Camus, Albert , *Reflec ii asupra ghillotinei*, Editura Humanitas, Bucure ti, 2008

Canton, Rob, *Why Punish? An Introduction to the Philosophy of Punishment*, Macmillan Publishers Limited, London, 2017

Cârjan, Laz r, Aura Preda, *Penologie*, Editura Funda iei România de mâine, Bucure ti, 2012

Chehtman, Alejandro, *The Philosophical Foundation of Extraterritorial Punishment*, Oxford University Press, Oxford, 2010

Chi , Ioan, *Umanismul dreptului execu ional penal românesc*, Editura Hamangiu, Bucure ti, 2007

Cicero, Marcus Tullius, *Despre îndatoriri*, Editura Univers, Bucure ti, 1973

Cicero, Marcus Tullius, *Despre legi*, Editura Univers, Bucure ti, 1973

Cohen, Richard A., (ed.), *Face to face with Levinas*, State University of New York Press, Albany, 1986

Comte-Sponville, Andre, *Mic tratat al marilor virtu i*, Editura Univers, Bucure ti, 1995

Constantinescu, M., A.Iorgovan, I.Muraru, Elena Simina T n sescu, *Constitu ia României revizuit – comentarii i explica ii*, Editura AllBeck, Bucure ti, 2005

Copleston, Frederick, *Istoria filosofiei*, vol VII, Filosofia german din secolele XVIII i XIX, Editura All, Bucure ti, 2008

Cora , Leontin, *Sanc iuni alternative la pedeapsa închisorii*, C.H. Beck, Bucure ti, 2008

- Corlett, J. Angelo, *Responsability and Punishment*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2001
- Cosma, Doru, *Socrate, Bruno, Galilei în fa a justii*, Editura Sport-turism, Bucure ti 1982
- Coyle, Andrew, *A Human Rights Approach to Prison Management*, International Centre for Prison Studies, 2002
- Cragg, Wesley, *The Practice of Punishment*, Routledge, London, 2002
- Critchley, Simon, Robert Bernasconi, (eds.), *The Cambridge Companion to Levinas*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002
- Descartes, René, editat de George Hefernan, *Regulae ad directionem ingenii*, Rodopi Publisher, Atlanta, 1998
- Diaconu, Gheorghe, *Pedeapsa în dreptul penal*, Editura Lumina Lex, Bucure ti, 2001
- DiIulio, John J.Jr., *Governing Prisons – A Comparative Study of Correctional Management*, Free Press, New York, 1990
- Diogene, Laertios, *Despre vie ile i doctrinele filosofilor*, Editua Academiei R.P.R., Bucure ti, 1963
- Dolinko, David, *State Punishment and the Death Penalty*, în R.G.Frey, Christopher Health Wellman (editors), *A Companion to Applied Ethics*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003
- Duff, Antony, Zachary Hoskins, *Legal Punishment*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, Stanford University, 2017
- Duff, Antony, *Punishment, Retribution and Communication* în Gerben Bruinsma, Henk Elffers, Jan de Keyser (eds.), *Punishment, Places and Perpetrators*, Routledge, London, 2004
- Duff, Antony, S.E.Marshall (eds.), *Benefits, Burdens and Responsibilities: Some Ethical Dimensions of Situational Crime Prevention*, Hart Publishing, 2000
- Ellul, Jacques, *Deviances et deviants*, Editions Eres, Toulouse, 1992

- Ellys, Antony, *The Philosophy of Punishment*, Documentation Center, Charlottesville, 2012
- Ewing, Alfred C., *The Morality of Punishment*, Routledge, New York, 2012
- Falcon y Tella, Maria Jose, *Punishment and Culture: A Right to Punish?*, Martinus Nijhoff, Leiden, Boston, 2009
- Florian, Gheorghe, *Psihologie penitenciar* , Editura Oscar Print, Bucure ti, 1996
- Foucault, Michel, *A supreveghea i a pedepsi*, Editura Paralela 45, Pite ti, 2005
- Frey, R.G., Christopher Heath Wellman, *A Companion to Applied Ethics*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003
- Frumer, Ph., *La renonciation aux droits et libertés*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2001
- Gaie Joseph B.R., *The Ethics of Medical Involvement in Capital Punishment*, Kluwer Academic Publishers, New York, 2004
- Garcia-Pablos, Antonio Molina, *Introducción al Derecho penal*, Ed. Universitaria Ramón ARECES, Madrid, 2005
- Georgescu, tefan, *Filosofia dreptului*, Editura ALLBECK, Bucure ti, 2001
- Gorea, Brându a, Elena Puha, *Lec ii de deontologie juridic* , Editura Zethus, Târgu Mure , 2010
- Gottlieb, Anthony, *Socrate*, Editura tiin ific , Bucure ti, 2000
- Gray, Christopher Berry (ed.), *The Philosophy of Law*, Garland Publishing, New York & London, 1999
- Grotius, Hugo *Dreptul r zboiului i al p cii*, Editura tiin ific , Bucure ti, 1968
- Hadot, Pierre, *Ce este filosofia antic ?* Editura Polirom, Ia i, 1997
- Hamblet, Wendy C., *Punishment and Shame: A Philosophical Study*, Lexington Books, New York, 2011

- Hart, Herbert Lionel Adolphus, *Punishment and Responsibility*, Oxford University Press, Oxford, 2008
- Hart, Herbert Lionel Adolphus, *The Concept of Law*, Clarendon Press, Oxford, 1961
- Hayek, Friedrich, *Law, Legislation and Liberty*, Routledge and Paul Kegan, London, 1973
- Hayes, Sharon, *Criminal Justice Ethics*, Routledge, London, 2015
- Hazler, Richard J., *Breaking the Cycle of Violence: Interventions for Bullying and Victimization*, Taylor and Francis Group, London, 1996
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Principiile filosofiei dreptului*, Editura IRI, Bucure ti, 1996
- Hirsch, Andreas, David Garland, Alison Wakefield, *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*, Hart Publishing, Oxford, 2000
- Hodson, J.D., *The Ethics of Legal Coercion*, D.Reidel Publishing Company, Boston, 1983
- Honderich, T., *Punishment: The Supposed Justifications*, Harmondsworth Penguin Books, 1984
- Honderich, Ted (ed.), *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, Oxford, 2005
- Howe, Adrian, *Punish and Critique*, Routledge, London, 1994
- Hugli, Anton, Poul Lubcke, *Filosofia în secolul XX*, vol.1, 2, Editura All Educational, Bucure ti, 2008
- Hume, David, *Cercetare asupra intelectului omenesc*, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2014
- Husak, Douglas, *The Metric of Punishment Severity: A Puzzle about the Principle of Proportionality*, Rutgers University, Institute of Law, Political Science and Philosophy, UCL School of Public Policy, London, 2018

- Inciardi, James A., *Criminal Justice*, Harcourt Brace Javanovich Publishers, New York, 1990
- Ireland, Jane L., *Bullying among Prisoners*, Brunner-Routledge, Taylor and Francis Group, New York, 2002
- Jankélévitch, Vladimir, *Curs de filosofie moral* , Editura Polirom, Ia i, 2011
- Jankélévitch, Vladimir, *Paradoxul moralei*, Editura Echinoc, Cluj-Napoca, 1997
- Jarvis, Bond Edward, *Ethics and Human Well-Being. An Introduction to Moral Philosophy*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford, 1996
- Jaspers, Karl, *Oameni de însemn tate crucial : Socrate, Buddha, Confucius, Iisus*, Editura Paideia, Bucure ti, 1996
- Kant, Immanuel, *Critica ra iunii practice. Întemeierea metafizicii moravurilor*, Editura IRI, Bucure ti, 1995
- Kaufman, Whitley R.P., *Honor and Revenge: A Theory of Punishment*, Springer Dordrecht, 2013
- Kawade, Yoshie *Montesquieu*, în David Boucher, Paul Kelly(eds.), *Mari gânditori politici*, Editura ALL, Bucure ti, 2008
- Kelly, Paul, „Bentham”, în David Boucher, Paul Kelly (eds.), *Mari gânditori politici*, Editura ALL, Bucure ti, 2008
- Kelly, Paul, „J.St.Mill - Despre libertate”, în David Boucher, Paul Kelly (eds.), *Mari gânditori politici*, Editura ALL, Bucure ti, 2008
- Kernbach, Victor, *Dic ionar de mitologie general* , Editura Albatros, Bucure ti, 1995
- Kleinig, John, *Ethics and Criminal Justice*, Anderson Publishing, Oxford, 2012
- Kleining, John, *Punishment and Desert*, Martinus Nijhoff, Hague, 1973
- Koestler, Arthur, *Reflec ii asupra terangului*, Editura Humanitas, Bucure ti, 2008

- Koritansky, Peter Karl (ed.), *The Philosophy of Punishment and The History of Political Thought*, University of Missouri Press, Missouri, 2011
- Lacey Nicola, *State Punishment*, Routledge, London, 1994
- Lang, Antony F. jr., *Punishment, Justice and International Relationships*, Routledge, London, 2008
- Levinas, Emmanuel, *Totalitate i infinit*, Editura Polirom, Ia i, 2015
- Lewis, Bradley, *Punishment and Reason in Plato's Second Best City*, în Peter Karl Koritansky (ed.), *The Philosophy of Punishment and The History of Political Thought*, University of Missouri Press, Missouri, 2011
- Locke, John, *Al doilea tratat despre cârmuire*, Editura Nemira, Bucure ti, 1999
- Locke, John, *Eseu asupra intelectului omenesc*, vol II, Editura tiin ific , Bucure ti, 1961
- Lombroso, Cesare, *Omul delincent*, Editura Maiastra, Bucure ti, 1992
- Losski, Nikolai, *Condi iile binelui absolut. Bazele eticii*, Editura Humanitas, Bucure ti, 1997
- MacKenzie, Mary Margaret, *Plato on Punishment*, University of California Press, Los Angeles, 1985
- MacKinnon, Barbara, Andrew Fiala, *Ethics: Theory and Contemporary Issues*, Cengage Learning, Stanford, 2015
- Manzaridis, Giorgios, *Morala cre tin . Omul i Dumnezeu. Omul i semenul. Pozi ion ri i perspective esen iale i bioetice*, Editura Bizantin , Bucure ti, 2004
- Markel, Dan, Jennifer M. Collins, Ethan J. Leib, *Privilege or Punish*, Oxford University Press, Oxford, 2009
- Marshall, Christopher D., *Beyond Retribution: A New Testament Vision for Justice*, Crime and Punishment, Eerdmans Publishing Co, Cambridge, 2001
- McInerny Ralph, *A History of Western Philosophy*, University of Notre Dame Press, London, 1963

- Mill, J.S., *Despre libertate*, Editura Humanitas, Bucure ti, 2014
- Mill, J.St., *Utilitarismul*, Editura Paideia, Bucure ti, 2003
- Mocanu, L cr mioara, *Demersuri psihologice de reconfigurare a personalit ii infractorului în scopul reintegr rii sociale. Tez de doctorat*, Universitatea Bucure ti, Facultatea de Psihologie i tiin e ale Educa iei, Bucure ti, 2009
- Montague, Phillip *Punishment as Societal Defense*, Rowman Littlefield Publishers, Boston, 1995
- Montesquieu, *L'esprit des lois*, Lebiore Freres Libraires, Paris, 1834
- Moore, Michael S., *Placing Blame: A Theory of the Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2010
- Morris, Norval, Michael H.Tonry, *Between Prison and Probation*, Oxford University Press, 1991
- Morris, Norval, *The Future of Imprisonment*, Chicago University Press, Chicago, 1974
- Morris, Norval, *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*, Oxford University Press, 1998
- Motilal, Shashi (ed.) *Applied Ethics and Human Rights*, Anthem Press, London, 2011
- Mure an, Raluca, Tudor C tineanu, *Filosofia sistemelor normative: dreptul i morala*, Editura Institutul European, Ia i, 2013
- Mure an, Valentin, *Utilitarismul lui John Stuart Mill*, Editura Pandeia, Bucure ti, 2003
- Mure an, Vianu, *Heterologie. Introducere în etica lui Levinas*, Editura Lumen, Cluj, 2005
- Murphy, Jeffrie G., Jean Hampton, *Mercy and Forgiveness*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988
- Nadelhoffer, Thomas A., *The Future of Punishment*, Oxford University Press, Oxford, 2013

- Nicholson, Peter, *Protagoras și politica comunității: indispensabilitatea dreptului*, în David Boucher, Paul Kelly, *Mari gânditori politici*. Editura ALL, 2008
- Nicolae, Anghel Nicolae, *Drept penal. Parte generală*, vol II *Spunderea penală. Sancțiunile de drept penal*, Editura Universității Titu Maiorescu, București, 2003
- Nicolae, Anghel Nicolae, *Dreptul executiv sancțiunilor penale*, Editura Titu Maiorescu, București, 2002
- Nietzsche, Friedrich, *Despre genealogia moralei*, Editura Echinoc, Cluj, 1993
- Norval, Morris, *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*, Oxford University Press, 1998
- O'Hara, Paul, *Discours on Ethics*, Xlibris AU Corporation, 2012
- Oancea Ion, *Drept execuțional penal*, Editura All Educațional, București, 1998
- Pascal, Blaise, *Cugetări*, Editura Antet, București, 2013
- Peters, Francis E., *Termenii filosofiei grecești*, Editura Humanitas, București, 1997
- Piratel, J., *Traité de droit penal et de criminologie*, Société de Législation Comparée, Paris, vol. I, 1963
- Pirro Jeanine, *To Punish and Protect*, Touchstone Rockefeller Centre, New York, 2003
- Platon, *Apărarea lui Socrate*, Editura Humanitas, București, 1997
- Platon, *Legile*, Editura IRI, București, 1995
- Platon, *Republica*, în *Opere*, vol. V, Editura Enciclopedică, București, 1986
- Pollock, Joycelyn M., *Ethical Dilemmas and Decisions in Criminal Justice*, Cengage Learning Texas State University, Boston, 2014

- Pop, Octavian, *Mediul penitenciar și implicațiile acestuia asupra personalității condamnatului, studiu monografic*, Editura Mirton, Timișoara, 2003
- Pop, Octavian, *Modalități de executare a pedepsei cu închisoarea în stare de libertate*, Editura Mirton, Timișoara, 2002
- Pop, Traian, *Drept penal comparat - penologie și tipuri penitenciar*, vol III, Editura Institutul de Arte Grafice Ardealul, Cluj, 1924
- Popa, Cecilia, *Sistemul românesc privativ de libertate*, Editura Lumen, Iași, 2008
- Popa, Delia, *Emmanuel Levinas: Les aventures de l'économie subjective et son ouverture à l'altérité*, Editura Lumen, Iași, 2007
- Popa, Nicolae, Ion Dogaru, Gheorghe Dănilor, Dan Claudiu Dănilor, *Filosofia Dreptului*, Editura C.H.Beck, București, 2007
- Popescu, Gheorghe, Marcel Iancu, *Interzicerea pedepsei cu moartea – garanție a dreptului la viață*, Editura Pro Universitaria, București, 2010
- Price, Joshua M., *Prison and Social Death*, Rutgers University Press, New York, 2015
- Primoratz, J., *Justifying Legal Punishment*, Atlantic Highlands, NY Press, 1989
- Rae, Scott B., *Moral Choices: An Introduction to Ethics*, Zondervan, Michigan, 2009
- Ramăcanu Beatrice, *Jurisprudența CEDO în cauzele împotriva României*, Editura Hamangiu, București, 2008
- Rawls, John, *Lectures on the History of Moral Philosophy*, Harvard University Press, London, 2000
- Rawls, John, *O teorie a dreptății*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011
- Rials, Stephane, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, Editura Polirom, Iași, 2002

- Ricoeur, Paul, *Soi - même comme un autre*, Seuil, Paris, 1990
- Rizoiu, Roxana, Mariana Ni elea (coordonatori), *Cazurile României la Curtea European a Drepturilor Omului*, Biroul de informare al Consiliului Europei la Bucure ti, Ministerul Afacerilor Externe, Bucure ti, 2004
- Ross, Alf, *On Guilt, Responsibility and Punishment*, University of California Press, 1975
- Ross, Jeffrey Ian, *Beyond Bars*, Alpha Books, New York, 2009
- Rotaru, Cristina, *Fundamentul pedepsei. Teorii moderne*, Editura C.H.Beck, Bucure ti, 2006
- Roth, Mitchel P., *Prison and Prison Systems*, Greenwood Press, Connecticut-London, 2006
- Roubier, P., *Droits subjectifs et situations juridiques*, Paris, Dalloz, 1963
- Ruplekha, Khullar, *Punishment and Human Rights*, Shashi Motilal (ed.), *Applied Ethics and Human Rights*, Anthem Press, London, 2011,
- Russell, Bertrand, *Istoria filozofiei occidentale*, vol.I, Editura Humanitas, Bucure ti, 2005
- Ryberg, Jesper, I. Angelor Corlett (ed.), *Punishment and Ethics*, Palgrave Macmillan, New York, 2010
- Saleilles, R., *L'Individualization de la peine*, Étude De Criminalité Sociale, Paris, 1909
- Sandu, Paul-Gabriel, *Absurditatea pedepsei capitale*, Editura Humanitas, Bucure ti, 2008
- Sucan, Doina tefana, Mihai Micle, Aurora Liiceanu, *Înc lcareea legii ca stil de via . Vulnerabilitatea adolescen ilor la criminalitate*, în Rodica Mihaela St noi, Emilian St ni or, Vasile Teodorescu (eds.), *Criminologie, Criminalistic , Penologie*, Editura Universul Juridic, Bucure ti, vol. I., 2015

Scruton, Roger, *A Short History of Modern Philosophy*, Taylor & Francis e-Library, London and New York, 2002

Sedley, David (ed.), *The Cambridge Companion to Greek and Roman Philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002

Selejan-Gu an, Bianca, *Protec ia european a drepturilor omului*, Editura C.H.Beck, Bucure ti 2011

Seneca, *Dialoguri*, vol I, Editura Polirom, 2004

Sherman, L.W., *The study of ethics in criminology and criminal justice*, Chicago Joint Commission on Criminology and Criminal Justice Education and Standards, Chicago, 1981

Sima, Constantin, *Drept execu ional penal*, Editura Hamangiu, Bucure ti, 2010

Simmonds, N. E., *Philosophy of Law*, în Nicholas Bunnin, E. P. Tsui-James (eds.), *The Blackwell Companion to Philosophy*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford, 2003

Singer, Peter (ed.), *A Companion to Ethics*, Blackwell Publishing, Oxford, 2000

Smith, David, Helvetius Warner, *A Study in Persecution*, Oxford, Clarendon Press, 1965

Soloviov, Vladimir, *Îndrept irea binelui. Filozofia moral* , Editura Humanitas, Bucure ti, 1994

Sorell, Tom, *Moral Theory and Capital Punishment*, Editura Blackwell, Oxford, 1988

Souryal, Sam S., *Ethics in Criminal Justice: In Search of the Truth*, Routledge, Taylor and Francis Group, London, 2014

Spienburg, Pieter, *The Prison Experience : Disciplinary Institutions and Their Inmates*, Rutgers University Press, London, 2007

Spinoza, Baruch, *Etica demonstrat dup metoda geometric* , Editura Antet XX Press, Bucure ti, 1993

- Spurgeon, Hall Richard A., *The Ethical Foundations of Criminal Justice*, CRC Press, London, 2000
- Steffen, Lloyd, *Ethics and Experience*, Rawman Littlefield Publishers, New York, 2012
- Stere, Ernest, *Din istoria doctinelor morale*, Editura Polirom, Ia i, 1998
- Stokes, Philip, *Philosophy 100 Essential Thinkers*, Enchanted Lion Books, New York, 2006
- Sudre, Frederic, *Drept european i interna ional al drepturilor omului*, Editura Polirom, Ia i, 2006
- tefan, Cristian-Eduard, *Etic i deontologie în sistemul penitenciar*, Editura Pro Universitaria, Bucure ti, 2013
- Tasioulas, John, *Justice and Punishment*, în John Skorupski (ed.), *The Routledge Companion to Ethics*, Routledge, London, 2010
- Ten, C.L., *Crime and Punishment*, în Peter Singer (ed.), *A Companion to Ethics*, Blackwell Publishing, Oxford, 2000
- Theodoru, Grigore, *Tratat de drept procesual penal*, Editura Hamangiu, Bucure ti, 2007
- Toader, Tudorel, *Drept penal. Partea Special* , Editura Hamangiu, Bucure ti, 2007
- Toader, Tudorel, Maria-Ioana Michinici, Anda Cri u – Ciocânt , Mihai Dunea, Ruxandra R ducanu, Sebastian R dule u, *Noul cod penal – Comentarii pe articole*, Editura Hamangiu, Bucure ti, 2014
- Tonry, Michael H. (ed.), *Why Punish? How Much?*, Oxford University Press, Oxford, 2011
- Treanor, Brian, *Aspects of Alterity: Levinas, Marcel and the Contemporary Debate*, Fordham University Press, New York, 2006
- Tunich, Mark, *Punishment: Theory and Practice*, University of California Press, Los Angeles, 1992,

- Turcu, Ion, *Dreptul s n t ii. Frontul comun al medicului i al juristului*, Editura Wolters Kluwer, Bucure ti, 2009
- ân a , Viorel Horea, *Dic ionar de pu c rie. Limbajul de argou al de inu ilor din România*, Editura Napoca Star, Cluj Napoca, 2007
- Udroiu, Mihail, *Drept penal*, Editura C.H.Beck, Bucure ti, 2013
- Vicol, Constantin, *Procesul lui Socrate*, Editura Animator, Bucure ti, 1947
- Vlastos, Gregory, *Socrate ironist i filozof moral*, Editura Humanitas, 2002
- VI doiu, Nasty Marian, *Protec ia constitu ional a vie ii, integrit ii fizice i integrit ii psihice*, Editura Hamangiu, Bucure ti, 2006
- VI du escu, Gheorghe, *Cei doi Socrate*, Editura Paideia, Bucure ti, 1996
- Wood, Allen W., *Fichte Ethical's Thought*, Oxford University Press, Oxford, 2016
- Wright, David Martin, *Making Good: Prisons, Punishment and Beyond*, Waterside Press, London, 2008
- Wringe, William, *An Expressive Theory of Punishment*, Palgrave Macmillan, New York, 2016
- Zidaru, Petrache, *Drept penitenciar*, Editura Universul Juridic, Bucure ti, 2001
- Zimbardo, Philip, *Efectul Lucifer sau de la experimental concentra ionar Stanford la Abu Ghraib*, Editura Nemira, Bucure ti, 2000
- Zimmerman, Michael J., *The Immorality of Punishment*, Broadview Press, Ontario, 2011

Articole

- Antoniu, George, „Reforma penal i principiile fundamentale ale dreptului penal român”, *Revista de drept penal*, nr. 3/1996
- Antoniu, George, „Infrac iunea i pedeapsa între aparen i realitate”, *Revista de drept penal*, nr. 1/2000

- B lan, Ana, „Deten ia minorilor”, *Revista administra iei penitenciare din România* nr. 3, iulie 2002
- B lan, Ana, „Evolu ia principalelor caracteristici ale popula iei penitenciare din România – studiu comparativ”, *Revista administra iei penitenciare din România* nr. 1 (5), 2003
- Bini or, Valentin, „Direc ia general a penitenciarelor i integrarea european ”, *Revista administra iei penitenciare din România* nr. 3, 2002
- C pruci, Maria Elena, „Reintegrarea social a minorilor elibera i din penitenciar”, *Revista administra iei penitenciare din România* nr. 1 (5) din 2003
- Chiri , Radu, „Dreptul constitu ional la via i dreptul penal”, în *Studii Universitatis Babe Bolyai*, nr.2 din 2001
- Cowardin, Nancy, „Disorganized Crime: Learning Disability and the Criminal Justice System. Punishing Disabilities”, *Multi-track Federal Criminal Defense Seminar*, Washington, 1998
- Cowardin, Nancy, „Mental Health: Recognizing and understanding Mental Retardation”, *Multi-track Federal Criminal Defense Seminar*, Whittier, 1998
- Cowardin, Nancy, „Punishing Disabilities Disorganized Crime: Learning Disability and the criminal justice system”, *Criminal Justice* nr.13(2), 1998
- Fitzpatrick, Michael, „Keep out of jail order cuts re-offending rates”, *BBC News NI*, London, 2017.
- Florian, Gheorghe, „Aspecte psihologice ale priv rii de libertate”, *Buletin Penitenciar* nr. 1, 1981
- Hener, Diana -Tamara, „Caracteristici ale persoanei private de libertate i mediul penitenciar”, în revista *Probation*, vol I, nr.3, 2010
- Kurt, May, Shereen Clarlick, „Mental Health: Recognizing and Confronting Mental Health Issues”, *Multi-track Federal Criminal Defense Seminar*, Houston, 6.09. 2008

- Keilty Jenifer., S.Miller, „Handicapped Adolescents and Young Adults in the Justice System”, *Exceptional Education Quarterly* 1 (2), Washington, 1980
- Larson, Katherine, „A Research Review and Alternative Hypothesis Explaining the Link Between Learning Disability and Delinquency”, *Journal of Learning Disabilities*, Washington, nr. 21, 1988
- Lippke, Richard, „Elaborating negative retributivism”, *Philosophy and Public Issues (New Series)*, vol. 5, no. 1 (2015): 57-71 Luiss University Press
- Martinez Aznar Carmen, „Asisten a pentru reforma sistemului penitenciar i ameliorarea sistemului de proba iune”, *Revista administra iei penitenciare din România* nr. 3 din 2002
- Marion, Daniela, „Argoul de inu ilor – între expresivitate i fantezie”, în *Revista de criminologie, criminalistic i penologie*, nr. 2, 2011
- May, Kurt, „Mental Health: Recognizing and Confronting Mental Health Issues”, *Multi-track Federal Criminal Defense Seminar*, Texas, 2008
- Morar, Mariana, „Demilitarizarea sistemului penitenciar”, *Revista administra iei penitenciare din România* nr. 1 (5) din 2003
- Morar, Mariana, „Recomand ri ale comitetului european pentru prevenirea torturii”, *Revista administra iei penitenciare din România* nr. 3, iulie 2002
- Neagu Gheorghe, „Închisorile i realitatea româneasc ”, în *Revista administra iei penitenciare din România* nr. 1 (5), 2003
- Negrier-Dormont, Lygia, *Crime i sinucideri în mediul carceral. O abordare de criminologie filosofic* , în Rodica St noi, Mihaela Emilian St ni or, Vasile Teodorescu (eds.), *Criminologie, Criminalistic , Penologie*, Editura Universul Juridic, Bucure ti, 2015, vol. II
- Negrier-Dormont, Lygia, *Drept i etic . Rolul psihiatrului în profilaxia infrac ionalit ii* în Rodica St noi, Emilian St ni or, Vasile Teodorescu

(eds.), *Criminologie, Criminalistic , Penologie*, Editura Universul Juridic, Bucure ti, 2015, vol. II

Pa ca, Viorel, Alexandra Enache, Florentina Olimpia Mu iu, Veronica Lu , Flavius Ciopec, Georgeta Ursachi, Daniel Radu, tefan Stratul, Gabriela Z rie, „Analiza factorilor de risc în cazul infrac ionalit ii feminine i implementarea unor politici institu ionale conjugate în scopul diminu rii acesteia”, în Viorel Pa ca (ed.), *Infrac ionalitatea feminin ,* Editura Universit ii de Vest, Timi oara, 2009

Sokolov, Michael, „Ethical Issues Confronting Criminal Defense Attorney”, *Multi-track Federal Criminal Defense Seminar*, Houston, 2008

St nescu Florin Alexandru, „Suprapopularea în spa iile de de inere”, *Revista administra iei penitenciare din România* nr. 1 (5), 2003

St ni or, Emilian, „Delicven a juvenil ”, *Revista administra iei penitenciare din România* nr. 3, iulie 2002

Wood, David, „Punishment: Consequentialism”, în *Journal Compilation*, Blackwell Publishing Ltd., 2010

Legisla ie

Noul Cod Penal, Editura Hamangiu, 2015

Noul Cod de Procedur Penal , Editura Hamangiu, 2015

Legea nr.187/2012 pentru punerea în aplicare a legii nr. 286/2009 privind Codul penal

Legea nr. 255/2013 pentru punerea în aplicare a legii nr. 135/2010 privind Codul de procedur penal

Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor i a m surilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal

Legea nr 253/2013 privind executarea pedepselor, a m surilor educative i a altor m suri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal

Declara ia Universal a Drepturilor Omului

Carta African a Drepturilor Omului

Conven ia European a Drepturilor Omului

Declara ia Islamic Universal a Drepturilor Omului

Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, 1955

Recomand rile R(89)12 i R(2003)20 privind educa ia în penitenciare

Recomandarea nr. R(92)16 privind regulile europene vizând sanc iunile i m surile comunitare

Recomandarea nr. R(93)6 privind închisoarea i aspectele privind închisoarea i aspectele criminologice ale controlului bolilor transmisibile, inclusiv SIDA i alte aspecte privind s n tatea popula iei penitenciare

Recomandarea nr. R(97)12 privind personalul implicat în implementarea sanc iunilor i a m surilor

Recomandarea nr. R(98)7 privind aspecte etice i organizatorice ale asisten ei medicale în penitenciare

Recomandarea nr. R(99)22 privind supraaglomerarea din penitenciare i infla ia popula iei penitenciare

Recomandarea Rec(2000)22 privind implementarea regulilor europene vizând sanc iunile i m surile comunitare

Recomandarea Rec(2003)22 privind eliberarea condi ionat

Recomandarea Rec(2003)23 privind managementul de c tre personalul penitenciar a condam n rilor pe via i a celor de lung durat

Recomandarea Rec(2006)2 privind Regulile din Penitenciarele Europene (Council of Europe, 2006: 102-103)

Jurispruden

Judec toria Craiova, Sec ia Penal , Sentin a penal Nr. 1428/2016, edin a public de la 08.04.2016

Judec toria Gala i, Sentin a Civil nr.9883, edin a public din data de 06.11.2015

Judec toria Arad, Sentin a Penal Nr. 1188, edin a public din 27 mai 2016

Judec toria Foc ani, Sec ia Penal , Sentin a Penal Nr. 287, edin a public din data de 08 februarie 2016

Judecatoria Târgu Mure Sec ia Penal Sentin ei Penale NR. 413 edin a public din 18 aprilie 2016

Judecatoria Giurgiu, Sentin a Penal Nr. 705/2016, edin a public de la 08 Martie 2016

Judec toria Arad, Sentin a Penal Nr. 1188, edin a public din 27 mai 2016

Judec toria Foc ani, Sec ia Penal , Sentin a Penal Nr. 2653, edin a public din data de 16 decembrie 2015

Surse Internet

<http://dexonline.ro/definitie/pedeaps%C4%83>, [15.12.2014]

<http://en.wikipdi.org/wiki/Punishment>, [20.12.2014]

http://en.wikipedia.org/wiki/Criminal_law, [20.12.2014]

http://en.wikipedia.org/wiki/Retributive_justice, [25.20.2017]

<http://en.wiktionary.org/wiki/punish>, [15.12.2014]

<http://plato.stanford.edu/entries/legal-punishment/>, [15.12.2014]

<http://ro.wiktionary.org/wiki/pedepsi>, [19.12.2014]

<http://www.archeus.ro/lingvistica/CautareDex?query=CAZN%C4%82>,
[19.12.2014]

<http://www.bbc.com/news/av/world-43261564/is-this-a-luxury-prison>
[19.12.2014]

<http://www.bu.edu/wcp/Papers/Comp/CompGian.htm> , [19.12.2014]

<http://www.iep.utm.edu/punishme/> [01.09.2015]

<https://en.wikipedia.org/wiki/Bullying>, [14.09.2015]

https://en.wikipedia.org/wiki/Lady_Justice [04.05.2018]

[https://pdfs.semanticscholar.org/d45f/ed3731f40987f2d845cb5344571e187
92347.pdf](https://pdfs.semanticscholar.org/d45f/ed3731f40987f2d845cb5344571e18792347.pdf), [29.04.2018]

https://pt.wikipedia.org/wiki/Jus_puniendi, [19.04.2018]

<https://ro.wikipedia.org/wiki/Nemesis>, [04.05.2018]

<https://ro.wikipedia.org/wiki/Themis>, [04.05.2018]

[https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules
_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf](https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf), [04.05.2018]